

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДЕМ'ЯНОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.985:344.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ,
ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ
СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ
СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В. В. Дем'яновський

Науковий керівник

Кунтій Андрій,

кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2024

АНОТАЦІЯ

Дем'яновський В. В. Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (081 – Право). – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2024.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, у якій проаналізовано порядок розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, в результаті чого на захист виноситься низка положень, які визначають наукову новизну дисертації.

Низький рівень наукової розробки вказаної проблематики негативно впливає на ефективне розслідування цього виду кримінального правопорушення в практиці слідчих органів. Здійснивши аналіз наукових джерел, виявлено, що системного криміналістичного аналізу привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, у науці не проводилось. Ці обставини зумовили актуальність обраної теми дисертації та визначили необхідність її детального дослідження.

Для отримання криміналістично значущої інформації про подію, підозрювану особу, способи вчинення кримінального правопорушення та обставини, за яких відбувалося привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, актуальним залишається питання методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Викладені в роботі результати дослідження та запропоновані нами пропозиції є основою для подальшого розроблення криміналістичної методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом

зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, удосконалення її положень, а також втілення сформульованих рекомендацій у практичну діяльність слідчих. Наведені в дисертації положення можуть бути використані для підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів: підручників, посібників, курсів лекцій, практикумів. Також результати дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень процесуальних і криміналістичних аспектів виявлення та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Розроблені у дисертації рекомендації використовуються в освітньому процесі та практичній діяльності підрозділів Державного бюро розслідувань, про що свідчать відповідні акти впровадження.

Досліджено історію виникнення відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. Проаналізовано розвиток кримінально-правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за досліджуване нами кримінальне правопорушення у період зародження української державності, дорадянський, радянський період і сучасної України.

Виявлено, що як вид кримінальних правопорушень викрадення, привласнення вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин давно відомі в Україні, хоча стосовно них термін «розкрадання» у кримінальному законодавстві використовується лише з початку ХХ століття.

Досліджено нормативно-правові акти зарубіжних країн щодо відповідальності за викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, вчинене військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем для виявлення недоліків у нормативних актах нашої держави, внесення пропозиції щодо доповнення або їх зміни.

Встановлено, що наразі виникла негайна потреба у розробці сучасного криміналістичного забезпечення розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Проаналізовано думки науковців щодо визначення поняття «криміналістична характеристика», елементів криміналістичної характеристики, здійснено класифікацію криміналістичної характеристики та визначено її функції. Названо та обґрунтовано сукупність елементів криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Здійснено аналіз наукової літератури, судово-слідчої практики, статистичних та даних, отриманих під час анкетування практичних працівників Державного бюро розслідувань, і зроблено висновок, що розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, за сутністю становить складний інформаційний процес, пов'язаний із встановленням подій, які відбулися в минулому, та їх особливостей, за інформацією, що зафіксована на матеріальних об'єктах та в пам'яті осіб, які залучені до кримінального провадження.

Визначено, що найважливішим завданням у розслідуванні вказаного виду кримінального правопорушення є встановлення особи, яка його вчинила, та саме обставин, за яких вчинялось досліджуване нами кримінальне правопорушення.

У дослідженні особливостей особистості злочинця названо та описано способи протидії та категорії осіб, які їх здійснюють під час розслідування досліджуваного кримінального правопорушення.

Відповідно до слідчої і судової практики названо та детально проаналізовано місця скоєння привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою у військах.

Детально проаналізовано типові способи вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Охарактеризовано традиційні криміналістичні сліди, які свідчать про вчинення цього виду кримінального правопорушення, та як їх можна виявити під час огляду місця події.

Наголошено, що підготовка методичних рекомендацій в більшості здійснюється щодо наявної слідчої ситуації або певної їх групи. У зв'язку із цим окреслено типові слідчі ситуації, що найчастіше виникають під час ухвалення рішення про початок кримінального провадження, за початкового та подальшого етапів розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Встановлено фактори, які найбільше впливають на слідчу ситуацію під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Встановлено, які слідчі ситуації виникають у процесі розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військового майна, шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Узагальнивши судово-слідчу практику, названо та проаналізовано типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування привласнення, заволодіння військового майна шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Визначено типові загальні версії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

На підставі вивченого емпіричного та теоретичного матеріалу запропоновано алгоритми дій слідчого і типові версії залежно від специфіки

слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Зважаючи на сутність і цілі, описано та охарактеризовано обов'язкові ознаки взаємодії, яка виникає між правоохоронними органами під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Визначено коло суб'єктів, з якими під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення взаємодіє Державне бюро розслідувань, а це: органи прокуратури, Національне антикорупційним бюро України, органи Національної поліції, Служба безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Національний банк України, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, органи Державної прикордонної служби, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерство оборони України, Державна аудиторська служба України. Описано особливості такої взаємодії.

В результаті вивчення емпіричних даних встановлено та проаналізовано найбільш характерні форми взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами, що виникають у розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення, з урахуванням специфіки військової служби.

Досліджено питання взаємодії слідчого із спеціалістом під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Названо та детально проаналізовано тактичні особливості проведення основних слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення. Описано дії слідчого, детектива на підготовчому, робочому та заключному етапах проведення огляду

місця події під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Під час вивчення кримінальних проваджень зазначеного виду кримінального правопорушення названо види оглядів, які найчастіше проводяться, та детально описано особливості їх здійснення (огляд військової техніки та озброєння, огляд предметів, огляд мобільного телефона, комп'ютера, огляд документів тощо).

Виокремлено тактичні прийоми, які варто використовувати слідчим, і перелік недоліків, які виникають у практичній діяльності підрозділів Державного бюро розслідувань при проведенні огляду місця події під час розслідування досліджуваного кримінального правопорушення.

Описано особливості проведення інших слідчих (розшукових) дій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, а саме: допит свідка; допит у режимі відеоконференції; допит підозрюваного (обвинуваченого); допит підозрюваного, ключових свідків із застосуванням поліграфа; обшук; невідкладний обшук; зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису та інші.

Детально проаналізовано особливості вилучення мобільних пристроїв та їх огляд під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Визначено коло судових експертиз, які слід призначати слідчому під час розслідування досліджуваного виду кримінального правопорушення.

Запропоновано вимоги, яких необхідно дотримуватись у роботі зі слідами біологічного походження, під час огляду місця події при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Названо типові недоліки у роботі з біологічними слідами та запропоновано шляхи їх усунення.

Сформовано загальний алгоритм, який допоможе найбільш ефективно провести молекулярно-генетичну експертизу під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Встановлено, що під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення можна призначати і такі види економічних експертиз як: експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності та експертиза документів фінансово-кредитних операцій.

Проаналізовано особливості призначення вказаних експертиз та наведено типовий перелік питань, які ставляться на вирішення експертів.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, розслідування, кримінальне провадження, оперативно-розшукова діяльність, слідча ситуація, слідча версія, спеціальні знання, судова експертиза, криміналістично значуща інформація, криміналістична характеристика, військова службова особа, військове кримінальне правопорушення.

ANNOTATION

Demianovskiy V. V. Basics of the investigation methodology of embezzlement, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (081 – Law). – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2024.

The dissertation is an independently completed scientific work, which analyzes the procedure for investigating the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, as a result of which a number of provisions are presented for defense, which determine the scientific novelty of the dissertation. The low level of scientific development of the specified problem negatively affects the effective investigation of this type of criminal offense in the practice of investigative bodies. After conducting an analysis of scientific sources, it was found that a systematic forensic analysis of the appropriation, possession of military property by abuse of official position by a learned military official was not conducted in science. These circumstances determined the relevance of the chosen topic of the dissertation and determined the need for its detailed research. In order to obtain forensically significant information about the event, the suspect, the methods of committing a criminal offense and the circumstances under which the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, took place, the question of the methodology of investigation of appropriation, appropriation of military property by abuse of official position, committed by a military official.

The results of the research presented in the work and the suggestions we have made are the basis for the further development of the forensic methodology of investigation of embezzlement, acquisition of military property by abuse of official position committed by a military official, improvement of its provisions, as well as implementation of the formulated recommendations into the practical activities of investigators. The provisions given in the dissertation can be used for the preparation

of relevant educational and methodological materials: textbooks, manuals, lecture courses, workshops. Also, the results of the research can serve as a basis for further research into the procedural and forensic aspects of detection and investigation of the appropriation and seizure of military property by abuse of official position committed by a military official. The recommendations developed in the dissertation are used in the educational process and practical activities of the units of the State Bureau of Investigation, as evidenced by the relevant acts of implementation.

The history of the emergence of responsibility for the appropriation, possession of military property by abuse of official position, committed by a military official, has been studied. The development of criminal law norms that provide for criminal responsibility for the criminal offense under investigation during the birth of Ukrainian statehood, the pre-Soviet period, the Soviet period, and modern Ukraine is analyzed. It was revealed that as a type of criminal offense, kidnapping, misappropriation of firearms, ammunition, and explosives have long been known in Ukraine, although the term "theft" has been used in criminal legislation for them only since the beginning of the 20th century. The regulatory legal acts of foreign countries regarding responsibility for the theft, appropriation, extortion of weapons, ammunition, explosives or other combat substances, means of transportation, military and special equipment or other military property committed by a military official with abuse of official position were studied in order to identify deficiencies in regulatory acts of our state, making a proposal for their addition or change.

It has been established that at present there is an urgent need for the development of modern forensic support for the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. The opinions of scientists regarding the definition of the concept of "forensic characteristics", the elements of forensic characteristics were analyzed, the classification of forensic characteristics was carried out and its functions were determined. The set of elements of the criminalistic characteristics of appropriation, seizure of military property by abuse of official position committed by a military official is named and substantiated. An analysis of scientific literature, judicial and

investigative practice, statistical data and data obtained during the survey of practical employees of the State Bureau of Investigation was carried out, and it was concluded that the investigation of appropriation, acquisition of military property by abuse of official position, committed by a military official in its essence is a complex information the process associated with the establishment of events that took place in the past and their features, based on information recorded on material objects and in the memory of persons who are involved in criminal proceedings in one capacity or another. It was determined that the most important task in the investigation of the specified type of criminal offense is to establish the person who committed it and the circumstances under which the criminal offense investigated by us was committed.

When investigating the characteristics of the criminal's personality, methods of countermeasures and categories of persons who carry them out during the investigation of the investigated criminal offense are named and described. In accordance with the investigative and judicial practice, the places of embezzlement, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official in the army, were named and analyzed in detail. Typical methods of embezzlement, seizure of military property by abuse of official position committed by a military official are analyzed in detail. The traditional forensic traces that testify to the commission of this type of criminal offense and how they can be detected during the inspection of the scene are characterized. It was emphasized that the preparation of methodological recommendations is mostly carried out in relation to the existing investigative situation or a certain group of them. In this regard, the typical investigative situations that most often arise during the decision to initiate criminal proceedings, during the initial and subsequent stages of the investigation of the appropriation and possession of military property by abuse of official position committed by a military official are outlined.

The factors that have the greatest influence on the investigative situation during the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position committed by a military official have been established. It has been established which investigative situations arise in the process of uncovering and investigating the

appropriation and seizure of military property by abuse of official position committed by a military official. After summarizing the judicial and investigative practice, typical investigative situations of the further stage of the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, were named and analyzed. Typical general versions during the investigation of appropriation, seizure of military property, by abuse of official position, committed by a military official were determined. On the basis of the studied empirical and theoretical material, the algorithms of the investigator's actions and typical versions are proposed depending on the specifics of the investigative situations that arise during the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. Taking into account the essence and goals, the mandatory signs of interaction that occurs between law enforcement agencies during the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, are described and characterized.

The range of entities with which the State Bureau of Investigation interacts during the investigation of the criminal offense investigated by us, namely: the prosecutor's office, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the National Police, the Security Service of Ukraine, the Economic Security Bureau of Ukraine, the National Bank of Ukraine, the State Property Fund of Ukraine, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the bodies of the State Border Service, the National Agency of Ukraine for the detection, search and management of assets obtained from corruption and other crimes, the Ministry of Defense of Ukraine, the State Audit Service of Ukraine. The features of such interaction are described. As a result of the study of empirical data, the most characteristic forms of interaction between investigators and operative units that arise during the investigation of the criminal offense under investigation, taking into account the specifics of military service, were established and analyzed. The issue of the interaction of the investigator with the specialist during the investigation of the appropriation, acquisition of military

property by abuse of official position, committed by a military official, was investigated.

The tactical features of the main investigative (search) actions, which are carried out during the investigation of the criminal offense under investigation, are named and analyzed in detail. The actions of an investigator, a detective at the preparatory, working and final stages of conducting an inspection of the scene during the investigation of the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official are described. During the study of criminal proceedings of the specified type of criminal offense, the types of inspections that are most often conducted are named and the specifics of their implementation are described in detail (inspection of military equipment and weapons, inspection of objects, inspection of mobile phones, computers, inspection of documents, etc.). Tactics that should be used by investigators and a number of shortcomings that arise in the practical activity of units of the State Bureau of Investigation when conducting an inspection of the scene during the investigation of the investigated criminal offense are named.

The specifics of conducting other investigative (search) actions during the investigation of appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, are described, namely: interrogation of a witness; interrogation in the mode of video conference; interrogation of the suspect (accused); interrogation of the suspect, key witnesses with the use of a polygraph; search; urgent search; taking readings of technical devices and technical means that have the functions of photo, film, video recording, or photo, film, video recording and other means. The specifics of the seizure of mobile devices and their inspection during the investigation of embezzlement, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official, are analyzed in detail. The range of forensic examinations that should be assigned to the investigator during the investigation of the investigated type of criminal offense is determined. The requirements that must be observed when working with traces of biological origin, during the inspection of the scene of the incident during the investigation of the appropriation, acquisition of

military property by abuse of official position, committed by a military official are proposed.

Typical shortcomings when working with biological traces are named and ways to eliminate them are proposed. A general algorithm has been developed that will help to most effectively conduct a molecular genetic examination during the investigation of embezzlement, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. It has been established that during the investigation of the criminal offense we are investigating, such types of economic examinations can be appointed as: examination of accounting documents, taxation and reporting and examination of documents of financial and credit operations. The specifics of the appointment of the specified examinations are analyzed and a typical list of questions that are put to the expert for resolution is given.

Keywords: investigative (investigative) actions, covert investigative (investigative) actions, investigation, criminal proceedings, investigative activity, source of evidence, physical evidence, investigative situation, investigative version, special knowledge, specialist, forensic examination, forensically significant information, forensic characteristics, military official, military criminal offense, search, inspection.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дем'яновський В. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 245–250. URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.32>.

2. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовим майном через шахрайство, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/170>.

3. Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. URL: <https://doi.org/10.15421/392202>.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

4. Дем'яновський В. В. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 8 (44). Vol. 1/2021. С. 148–155.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дем'яновський В. В. «Конфліктна ситуація» як основа протидії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі* : матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 56–59.

6. Дем'яновський В. В. Алгоритми дій слідчого і типові версії в залежності від специфіки слідчих ситуацій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сьомі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 52–56.

7. Дем'яновський В. В. Спосіб вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 14–15 січня 2022 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2022. С. 88–92.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	29
1.1. Стан наукового дослідження відносин, пов'язаних із протидією привласненню, заволодінню військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненому військовою службовою особою	29
1.2. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою	54
Висновки до розділу 1	84
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	88
2.1. Типові слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою	88
2.2. Організація взаємодії правоохоронних органів під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою	116
Висновки до розділу 2	134

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	138
3.1. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.....	138
3.2. Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою	181
Висновки до розділу 3	205
ВИСНОВКИ	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	219
ДОДАТКИ	249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ВСП – Військова служба правопорядку у Збройних Силах України

ГПУ – Генеральна прокуратура України (Офіс Генерального прокурора)

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – Закон України

КМ України – Кабінет Міністрів України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

Мін'юст – Міністерство юстиції України

Міноборони – Міністерство оборони України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НСРД – негласна слідча (розшукова) дія

НПУ – Національна поліція України

СБУ – Служба безпеки України

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшукові заходи

п. – пункт

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СОГ – слідчо-оперативна група

СРД – слідча (розшукова) дія

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Наявність у держави потужної боєздатної армії, а також розвиненої та стабільної економіки в умовах сучасного світу є одними з найнадійніших гарантій впевненого міжнародного становища такої країни, шанобливого та адекватного ставлення до неї з боку інших держав.

З метою забезпечення гідного становища України на міжнародній арені останніми роками було докладено значних зусиль зі стабілізації та підвищення престижу Збройних Сил України. Так, основою «воєнного будівництва» є вдосконалення системи підготовки мобілізаційних ресурсів та комплектування Збройних Сил України, інших військ, військових формувань та органів. Зокрема, це пов'язано з новим способом комплектування армії, впровадженням передових інформаційних технологій в основні ланки бойового управління, озброєння та військової техніки, необхідністю суттєвого збільшення бойового потенціалу військових підрозділів та значного фінансування всіх видів служб та підрозділів, а також гідного забезпечення військовослужбовців у соціальній сфері.

Реформування української армії з метою зміцнення її боєздатності та боєготовності є одним із пріоритетних національних проєктів.

Не викликає сумнівів, що злочинність у Збройних Силах є небезпечним фактором, що дестабілізує, вкрай негативно впливає не тільки на армію, підриваючи її боєздатність, а й обороноздатність країни в цілому.

У військових частинах дедалі поширенішими протиправними діями є привласнення, заволодіння військовою майном шляхом зловживання службовим становищем, що становить особливу небезпеку для держави. Вчинення вказаного кримінального правопорушення посадовими та матеріально відповідальними особами не лише зазіхає на чуже майно, а й підриває авторитет військової служби.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить про незадовільну якість розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, яке перебуває у прямій залежності від рівня криміналістичного забезпечення самого процесу розслідування, зокрема й від наявності наукових знань про способи їх вчинення та методи виявлення, розкриття та розслідування. Необхідно констатувати, що суб'єкти розслідування не мають рекомендацій щодо застосування відповідних реальним умовам слідчої практики тактичних засобів, методів і прийомів розкриття та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Водночас рівень розвитку криміналістичної теорії та узагальнення слідчої практики дозволяють здійснити наукову розробку методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. Викладене зумовило актуальність теми дисертаційної роботи, що свідчить про її наукове та практичне значення.

Вчені та практики вивчали проблемні питання кваліфікації та розслідування військових кримінальних правопорушень, зокрема розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. Серед таких науковців: О. Авраменко, С. Албул, Г. Андрусевич, Л. Аркуша, В. Аتماжитов, Д. Бабічев, Б. Бараненко, О. Бандурка, І. Білий, Р. Благута, В. Бодаєвський, П. Бурлака, А. Возний, В. Волчок, А. Вульферт, І. Глов'юк, Б. Гнатевич, М. Головка, К. Горяїнов, Д. Гребельський, В. Давиденко, С. Денисов, О. Джужа, Е. Дідоренко, О. Долженков, В. Євдокимов, А. Задоян, В. Захаров, В. Калтигін, Т. Касько, М. Карпенко, О. Клименко, Я. Кондратьєв, І. Козаченко, О. Козаченко, Л. Кулик, Б. Леонов, А. Лобанов, В. Матвійчук, С. Марко, В. Меживой, М. Нікітченко, Д. Никифорчук, Ю. Орлов, С. Орловський, В. Ортинський, Н. Павлова, В. Панов, В. Петренко, М. Погорецький, Є. Пузиревський, Б. Розовський, Е. Рижков, О. Сав'юк,

М. Сенько, О. Тарасенко, М. Туркот, Н. Філіпенко, М. Хавронюк, С. Харитонов, І. Хараберюш, О. Цветков, Ю. Черкасов, О. Чистолінов, В. Шендрик, І. Шинкаренко, О. Шумілов, Н. Щегель, Д. Яворницький, В. Юсупов та ін.

Опубліковані наукові праці не вичерпують сучасних потреб науки та запитів практичної діяльності правоохоронних органів, оскільки постійно відбуваються значні зміни у розвитку науки криміналістики, зокрема, з'явилися нові напрями розвитку криміналістичної техніки, які своєю появою значно розширюють її можливості у дослідженні та використанні слідів-відображень і вимагають серйозних теоретичних висновків.

Актуальним залишається питання методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, для отримання криміналістично значущої інформації про підозрювану особу, подію кримінального правопорушення та обставини вчинення вказаного кримінального правопорушення, що дозволить правильно вирішити завдання кримінального провадження. Викладене свідчить про актуальність, наукову та практичну значимість обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних розробок на 2020–2024 роки, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.2020 р. № 454 (п. 10, 14, 28) та Плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (у межах теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номер державної реєстрації 0121U113930). Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 4 від 04.11.2020).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення теперішнього становища, особливостей та динаміки розслідування досліджуваного кримінального правопорушення, а також кроків з недопущення

такого явища. Здійснивши аналіз статистики, судової практики та наукових праць, потрібно встановити сучасне становище і розвиток такого виду кримінального правопорушення, що допоможе розробити рекомендації, які Державним бюро розслідувань будуть використовуватись у практичній діяльності щодо розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Щоби вказана мета була досягнута, потрібно розв'язати такі *завдання*:

– висвітлити наукову розробленість проблемних питань розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– розкрити за допомогою теоретичних уявлень визначення поняття криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– розробити та дослідити склад криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення;

– виявити закономірності вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, та запропонувати засоби та методи криміналістичної профілактики досліджуваного виду кримінального правопорушення;

– дослідити особливості взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– сформулювати типові слідчі ситуації та слідчі версії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– розробити порядок дій слідчого у ситуаціях, які часто трапляються, з урахуванням особливостей висунутих версій під час розслідування привласнення,

заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– визначити особливості тактики здійснення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення аналізованої категорії, зумовлені специфікою військової служби;

– дослідити найголовніші задачі та спроможності судових експертиз під час розслідування цього кримінального правопорушення.

Об'єктом дослідження є своєрідні відносини і робота слідчих та інших органів, які виникають під час розслідування кримінальних правопорушень.

Предметом дослідження є основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Методи дослідження. Методологічну суть наукової роботи становить діалектико-матеріалістичний метод, що допомагає пізнати предмет дослідження у розрізі використання принципів науки та практики, а також основ теорії пізнання і загальної теорії криміналістики.

Згідно із метою і завданнями у дослідженні застосовано такі методи: *історико-правовий* – при з'ясуванні історичного початку і генезису кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою; *порівняльно-правовий* – для дослідження правового унормування кримінального правопорушення, а також процесу розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою; *логіко-юридичний* – задля визначення варіантів, які б покращили законодавство щодо виявлення та розслідування вказаного кримінального правопорушення; *метод документального аналізу* – при опрацюванні процесуальних документів; *статистичний* – під час типізації судової практики, кримінальних проваджень та їх аналізу, а також у роботі зі статистичною інформацією; *метод кейсів (ситуаційного аналізу)* – для проблемно-ситуативного аналізу конкретних фавул кримінальних проваджень;

логіко-семантичний метод – задля окреслення правової природи найважливіших понять у сфері методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, сутність досліджуваних категорій, їх властивості; *абстрактно-логічний* – під час формулювання проміжних і загальних висновків; *соціологічний* – для розгляду позицій працівників слідчих органів щодо якості виявлення та розслідування досліджуваного кримінального правопорушення.

Емпірична база дисертації ґрунтується на відомчих нормативно-правових актах та оперативно-службовій документації ДБР, МВС України, НПУ, Офісу Генерального прокурора, інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного реєстру досудових розслідувань, результатах анкетування 80 співробітників підрозділів ДБР, аналізу 50 вироків у провадженнях про розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, що були ухвалені судами України у 2019–2023 рр., а також охоплює особистий 6-річний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах органів досудового розслідування МВС та Національної поліції України та 5-річний досвід роботи у слідчих підрозділах Державного бюро розслідувань.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є самостійною завершеною науковою працею, у якій детально проаналізовано порядок розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, внаслідок чого на захист виноситься низка положень, які визначають наукову новизну дисертації:

уперше:

– доведено необхідність цифровізації військових обліків через неефективність паперових систем та неналежне ведення обліку паперової документації, що ускладнює процес доказування фактів привласнення й заволодіння військовим майном, та запропоновано внесення змін до

законодавства щодо необхідності підготовки та затвердження «Положення про цифровізацію обліку військового майна»;

– надано класифікацію типових слідчих ситуацій привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, із урахуванням компонентів тактичного, процесуального, психологічного, інформаційного характеру, та визначено алгоритм дій слідчого відповідно до кожної з них, із застосуванням логічних, евристичних та інтуїтивних методів вирішення проблеми;

удосконалено:

– систему заходів з організації та планування розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, із врахуванням доктринальних теоретичних положень та праксеологічних засад розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень на різних етапах розслідування;

– сукупність криміналістично вагомих відомостей щодо правил побудови та перевірки версій, у тому числі при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

отримали подальший розвиток:

– теоретичні положення щодо стану наукових досліджень відносин, пов'язаних із протидією привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– доктринальні підходи до розуміння криміналістичної характеристики даних протиправних діянь і окремих її елементів, із доведенням існування кореляційних зв'язків між ними;

– пропозиції щодо усунення тактичних помилок і прорахунків, допущених під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом

зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зокрема: огляду (території військової частини, службових кабінетів відповідальних осіб, мобільних телефонів, комп'ютерів та інших машинних носіїв інформації тощо); обшуку; допиту, у тому числі у режимі відеоконференції та із застосуванням поліграфу (із врахуванням військової специфіки); зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису та ін.;

– концептуальні положення щодо використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні положення, узагальнення та висновки, викладені у дисертації, можна використати:

– у науково-дослідній сфері – для розробки кримінальних процесуальних і криміналістичних положень розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

– у законотворчій діяльності – при удосконаленні вимог КПК України та відомчих нормативних актів Міноборони щодо цифровізації обліку військового майна;

– у практичній діяльності – для методичного, організаційного та інформаційного забезпечення роботи слідчих Державного бюро розслідувань (акт впровадження у практичну діяльність ДБР від 30.11.2023 р.);

– в освітньому процесі – під час навчальних занять із дисциплін: «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Докази та доказування у кримінальному провадженні», а

також для розроблення навчально-методичних матеріалів, підручників (акт впровадження в освітній процес ЛьвДУВС від 04.09.2023 № 76).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднені на таких науково-практичних заходах, як: міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.); міжнародна науково-практична конференція «Сьомі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.); міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього (м. Дніпро, 14–15 січня 2022 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у семи публікаціях: чотирьох статтях (із них три – у фахових наукових виданнях України та одна – у періодичному виданні іншої держави) та трьох тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань, розміщених на 30 сторінках) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з яких основний текст – 199 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

1.1. Стан наукового дослідження відносин, пов'язаних із протидією привласненню, заволодінню військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненому військовою службовою особою

Військовий злочин як поняття міститься в законах Давнього Риму. В той час військове кримінальне право вирізняло такі види кримінальних правопорушень військовослужбовців: військові кримінальні правопорушення; військові кваліфіковані кримінальні правопорушення; загальні кримінальні правопорушення.

Римські юристи трактували військові кримінальні правопорушення як такі, що вчиняються тільки військовослужбовцями в рамках їхніх службових обов'язків: порушення обов'язків підлеглості, втеча з поля бою, невиконання обов'язків караульної служби тощо [1, с. 204]. Суворіше покарання для військовослужбовців наставало за кваліфіковані військові кримінальні правопорушення: бійку між військовослужбовцями, службову розтрату, крадіжку у товаришів.

Військове кримінальне законодавство, яке сформувалося на території України, вирізняє стадії розвитку держави, а також одного з її основних атрибутів – армії (війська).

В Україні вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові або інші бойові отруйні речовини, військова та спеціальна техніка чи інше військове майно завжди були об'єктом пильної уваги з боку державних органів, які прагнули

вжити необхідних заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із привласненням чи заволодінням такого майна.

Як вид кримінальних правопорушень, викрадення, привласнення вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин давно відомі в Україні, хоча стосовно них термін «розкрадання» у кримінальному законодавстві використовується лише з початку ХХ століття.

Проаналізувавши літературу та вивчивши історичні пам'ятки, можна зробити висновок, що у Київській Русі за військові справи відповідала княжа дружина. У той час і в таких умовах відносини у армії формувались на традиціях та звичаях народу, а саме на поняттях моралі та головних настанов («дозволено» або «заборонено», «добро» і «зло»). Законами «Божими» на Київській Русі почали користуватись після хрещення Русі, де одним із головних законів було «не кради». Можна вказати, що при викраденні, привласненні зброї чи іншого військового майна діяння винного трактувалось як крадіжка, і він був осуджений людьми.

Першим давньоруським джерелом писаного права, який був розроблений на засадах звичаєвого права, можна вважати «Руську правду» (1016). В її основі були приписи щодо процесуального, торговельного, кримінального та спадкового права. Норма статті 77 «Руської правди» передбачала відповідальність за крадіжку на території общини, яка була вчинена невідомою особою. Відповідно до цієї статті злодія треба було шукати за його слідом: «77. Якщо злодія немає (відразу виявлено), шукайте (його) на шляху; якщо немає сліду (приватного) села чи торгівлі, і (люди, тобто члени Верві) не беруть у себе розгадки і не йдуть за підказкою (шукати злодія) або чинять опір знайти злодія з їх, то штраф сплачено». В іншій статті, в параграфі 79, йдеться: «Якщо (хтось) вкраде бастіон, він (платить) штраф у розмірі 60 кун і бастіон повертається сам (власнику); за морське судно (оплачується) 3 гривні, за гільзу – 2 гривні, за корабель 20 кун, на борт – гривні» [2].

В XII ст. у Київській Русі не існувало норми щодо викрадення, привласнення зброї, бойових припасів, військового майна. Але винну особу, яка

таке вчиняла, притягували до відповідальності за вказаною вище статтею. У середині XII ст. Київська Русь розділилася на окремі князівства. В той час відбулися міжусобні війни, через що деякі землі відійшли під правління Литви та Польщі (на південному заході утворилося Галицько-Волинське князівство, яке входило в склад Великого князівства Литовського), північно-східна Русь XIV–XV ст. об'єдналися з Москвою.

За правління Івана IV було утворено постійно діючі війська на території «всея Руси». Саме ці війська мали назву «стрілецькі» та відповідали за зовнішню охорону держави [3, с. 278]. В цей час виникли перші кримінально-правові норми, у котрих передбачалась відповідальність за військові правопорушення.

Проаналізувавши літературу, можна стверджувати, що «Судебник короля Казимира Ягелловича, даний Литві, 1468, лютий, 29» був першим кодексом Великого князівства Литовського [4]. Це була перша спроба кодифікації на території Великого князівства Литовського.

Після Судебника у Великому князівстві Литовському нормативним документом був перший Литовський Статут [5]. Він був прийнятий на Віленському сеймі у 1529 р. і в ньому передбачався устрій здійснення військової повинності Великого князівства Литовського. Тоді ж було прийнято «головний закон» князівства у сфері земської оборони.

В той час злочинні діяння ділилися на такі види: державні; проти організації правління та судочинства; військові; проти церкви та релігії; проти моралі і сім'ї; проти здоров'я, честі та життя людей; майнові кримінальні правопорушення; кримінальні правопорушення феодально залежних людей та слуг проти феодалів.

Тоді серед військових кримінальних правопорушень відповідальності за викрадення, привласнення зброї, військового майна, бойових припасів не було. Існувало тільки покарання за крадіжку з військової скарбниці.

Запорізька Січ утворилася у другій половині XVI ст. У 1553 р. князь Вишневецький організував між козаками військовий устрій, таким чином вони

стали окремим запорізьким військом [6, с. 173–174]. Пізніше, коли таким військом керували гетьмани Петро Сагайдачний і Богдан Хмельницький, там домінувала жорстка дисципліна, була передбачена строга кара за зраду християнської віри, народу, невиконання наказів військової адміністрації. Гетьман, який очолював військо, безпосередньо брав участь у судочинстві та створенні законів. За часів Запорізької Січі писаних законів не існувало, управлялися тільки звичаєвим правом – «словесним правом, стародавнім звичаєм, та здоровим глуздом» [7, с. 149]. У цей час увага приділялася військовим кримінальним правопорушенням (програш бою, дезертирство, пияцтво під час походу, небажання займати посаду, яку козаку пропонувало товариство) [8].

Можна зробити висновок, що козаки, вчинивши викрадення, привласнення зброї, боєприпасів, військового майна, притягались до відповідальності за майнове кримінальне правопорушення, а саме – за крадіжку. Таке ж убачалося і у Руській правді, і у Соборному уложенні.

«Устав ратных, пушечных и других дел, касающихся до воинской науки» (1607) складався із 663 указів. Військово-кримінальні питання були розташовані у розділі «О статейной розписи пушкарей». Цей розділ науковці вважають погано структурованим, нечітким, але це одна з перших спроб установити, які дії можна назвати порушенням військової дисципліни та важливими військовими кримінальними правопорушеннями, а також визначити вид покарання, яке накладено за їхнє вчинення. До таких військових правопорушень належали: непокора і невиконання наказу, самовільне залишення служби, насильство над місцевим населенням тощо. Водночас до основних кримінальних правопорушень відносили: залишення зброї для пограбування, невиконання правил поведження зі зброєю; розтрату потрібного для стрільби приладдя; помилкову тривогу тощо [9].

Тілесні покарання для крадіїв зброї одного військовослужбовця у іншого передбачались у ст. 28 Глави VII «Про службу всяких ратних людей Московської держави» Соборного уложення 1649: «А хто буде на службі в

полку кого вкраде рушницю, а того бити батоном нещадно, а що вкрав, і то не доправити і віддати тому, у кого він вкрав». Суб'єктом указанного кримінального правопорушення був військовослужбовець. Ця норма Соборного уложення стосувалася тільки воєнного часу [10]. У Соборному уложенні проглядаються групування кримінальних правопорушень, що були вчинені військовослужбовцями. Вказана класифікація може виглядати так:

1) кримінальні правопорушення, що пов'язані зі зрадою державі: розкриття інформації про своє військо ворогу, здача міста, перехід на бік супротивника та ін.;

2) кримінальні правопорушення, пов'язані із ухиленням від несення служби: втеча зі служби, з місця проведення боїв;

3) усі інші кримінальні правопорушення, вчинені військовими проти здоров'я, життя, гідності та честі щодо місцевих мешканців, перебуваючи у поході або під час бойових дій: згвалтування, вбивство, образи, нанесення побоїв, знущання;

4) майнові кримінальні правопорушення: спустошення дворів, городів, крадіжка, потрава посівів, розбій.

Також у Соборному уложенні 1649 вбачається, що покарання військових стали більш чіткими: грошові стягнення, конфіскація майна, смертна кара, тюремне ув'язнення, побиття батоном, відтин руки, ноги, вуха та ін. На нашу думку, норми Соборного уложення були початком у розвитку військового кримінального законодавства [10].

За правління Петра I було прийнято Військовий артикул 1715 року, де передбачалася кримінальна відповідальність за «незаконне вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів із правомірного володіння». В Артикулі були наявні тільки засади кримінального права, тому він був водночас і Військовим кримінальним кодексом. Проаналізувавши Військовий артикул 1715 року, норм, які б описували відповідальність за викрадення або привласнення зброї, боєприпасів, не виявлено. Але в артикулі наявна 6 глава «О воинских припасах, ружье, мундире, о потрате, и небрежении онаго», де передбачені повинності

військових при поводженні із власною зброєю, а також передбачене покарання за їх невиконання. Найголовнішими серед таких були: воєнний, незважаючи на те, де перебуває, має слідкувати за чистотою своєї рушниці (артикул 56); не дозволено залишати свою зброю на полі, де ведуться військові дії (артикул 57); за втрату чи крадіжку зброї визначалося покарання аж до смертної кари (артикул 191) [11, с. 15–17].

Якщо провести порівняння з чинним Кримінальним кодексом, тобто ст. 410, то можна зазначити, що, хоча назви артикулів, які описані вище, не подібні до назв у КК України, але все одно вбачається відповідальність за заволодіння військовим майном (обмундируванням, грошима, продуктами) шляхом зловживання службовим становищем.

Сенс звичаєвого права під час розвитку суспільних відносин на українських землях тих часів плавно зменшувався. Частіше почали виникати саме писані нормативно-правові акти [12, с. 183]. У 1743 р. були складені «Права, за якими судиться малоросійський народ». Литовський статут був основою 5 розділу «Прав, за якими судиться малоросійський народ», а саме «О службе государевой воинской и о порядке воинском». У вказаному розділі містився перелік військових кримінальних правопорушень:

1) без важливих причин самовільне покидання військової служби, не поява на військову службу без поважних причин (п. 2, артикул 11), а також спізнення на службу без причини (артикул 12);

2) грабіж, убивство, згвалтування жителів у час походу (п. 1 артикулу 15);

3) поранення один одного, напад, сварки, бійки (п. 2 артикулу 15);

4) позичення коня, зброї для показу начальнику (артикул 16) тощо [13]. У цьому артикулі саме йдеться про викрадення зброї.

У 1812 р. разом із Військовим артикулом вступило у дію «Польове кримінальне уложення». Вказане уложення, яке видалось напередодні війни 1812 р., деякою мірою звужувало дію Військового артикула з приводу кримінальних правопорушень, які вчинялися під час війни. Основою для створення в 1839 році нормативного документу військового кримінального

права, а саме Військово-кримінального статуту, були: «Військовий артикул», «Польове кримінальне уложення» і «Зведення законів» (1832). Складався він з двох частин: у першій містилися військово-кримінальні закони, у другій – військово-судові. Статут містив пояснення таких понять: злочин, закінчене діяння, замах, вина у формі умислу чи необережності, правила призначення покарання та ін. [14, с. 160, с. 231].

Уложення про покарання кримінальні та виправні (1845) [15] стало серйозним кроком у розвитку кримінального права. Це був перший кримінальний кодекс, який діяв до 1917 р. У першому розділі «Загальна частина» містилися визначення понять «кримінальне діяння», «види покарання», «форми співучасті», описи етапів вчинення кримінальних правопорушень, обставин, які пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність [14, с. 125].

Після того, як Уложення про кримінальні та виправні покарання (1845) вступило у дію, було виявлено значні розбіжності з нормами Військово-кримінального статуту, а саме – щодо питань злочинів і покарань за скоєння суспільно небезпечних дій, що призвело до перегляду військово-кримінального законодавства того часу [16, с. 58].

Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року не містило спеціальних норм про відповідальність за скоєння досліджуваного нами кримінального правопорушення [17, с. 243, с. 245].

Після проведення реформи було прийнято новий нормативний документ – «Військовий статут про покарання», який увійшов у книгу 22 «Зводу військових постанов» (1869) та був чинний зі змінами до 1913 р.

У Статуті містилися статті (ст. 117, 118), які передбачали відповідальність за незаконний обіг зброї. Привласнення зброї або її викрадення розглядалося в Статуті як шахрайство, крадіжка, привласнення або розтрата чужого майна (ст. 181 Статуту). Під крадіжкою розумілося таємне і безоплатне виокремлення чужого майна для власного збагачення або збагачення інших осіб та поводження з ним, як зі своєю власністю.

Відповідно до Статуту, військовослужбовці, будучи суб'єктами військових кримінальних правопорушень, не виходили повною мірою із загальної кримінальної юрисдикції. Також у Статуті була норма, яка вказувала, що до осіб, які підпадали під дію військово-кримінальних законів, вживаються «Загальні постанови, що діють за цивільним відомством кримінальних законів», крім «винятків, які передбачені Статутом» [19, с. 79].

Згідно зі ст. 242 «Військового статуту про покарання», за кримінальні правопорушення і проступки у службі, що вчинялися військовими, але могли вчинятися і військовими і працівниками цивільного відомства, винні несли відповідальність, яка встановлювалася Уложением про кримінальні та виправні покарання (1845).

Отож, вбачається, що Військовий статут про покарання не самостійно регулював усі питання кримінальної відповідальності військовослужбовців, незалежно від вчинених ними кримінальних правопорушень.

У Військовому статуті про покарання кримінальні правопорушення проти організації проходження військової служби знаходилися в тринадцяти розділах. Також у двох розділах містилося покарання за кримінальні правопорушення, які були здійснені на територіях, де оголошено воєнний стан або які були під керівництвом командувача арміями чи командира окремого корпусу [20, с. 59;].

В Уложенні про покарання кримінальних і виправних у редакції 1866 і 1885 років також не містилося норм про відповідальність за розкрадання військового майна, але, на відміну від Уложения 1845 року, воно вже містило перелік статей, в яких розглянуті розкрадання були ознаками об'єктивної сторони їх складу [21, с. 425–427].

Посягання на зброю і боєприпаси було кваліфікуючою ознакою розкрадання у низці статей Кримінального уложення 1903 [22].

Ст. 122 Кримінального уложення передбачала відповідальність учасників «скупчення», тобто об'єднання значної кількості людей, які «заздалегідь зібралися, з метою висловити неповагу до Верховної Власті або засудження

встановлених Основними Державними Законами способу правління або порядку спадщини Престолу, або заявити співчуття бунту чи зраді, або особі, яка вчинила бунтівницьке або зрадницьке діяння, або вченню, що прагне до насильницького руйнування існуючого в державі суспільного устрою або послідовнику такого ладу, або послідовнику такого вчення» [22], яке «діючи з'єднаними силами учасників:

1) надало насильницьку протидію збройній силі, покликаний для розвіювання скупчення, або насильницький напад на військову варту або вартового;

2) захопило у свою владу, пограбувало чи зруйнувало: склад зброї чи військових припасів, збройовий чи гарматний завод, унаслідок чого винні зазнавали покарання терміном понад 8 років. Організатори «згромадження» та особи, які використовували під час масової протидії владі зброю, снаряди або вибухові речовини, каралися терміновою каторгою [22].

У Кримінальному уложенні 1903 року, а саме у статті 582 розділу «Про посягання на власність» йшлося «про крадіжку казенної військової зброї, набоїв, пороху або інших предметів, нападу або захисту за промислом або, хоча й не за промислом, але зі складів чи військових сховищ чи приміщень», за що передбачалося ув'язнення у виправний дім [22].

Установлення контролю за зброєю набуло особливого значення у період революції 1917 року та громадянської війни. Це вбачалося умовою, що допоможе отримати владу. Так, коли під час Жовтневої революції 1917 року значну кількість зброї було захоплено робітниками Петрограда, Тимчасовий уряд своєю постановою «Про реквізицію зброї» від 12 липня того ж року наказав протягом певного терміну всім добровільно здати всю вогнепальну зброю казенного зразка, встановивши за невиконання такого розпорядження відповідальність, як за викрадення казенної зброї [23, с. 82].

У Радянський період велике значення в країні надавалося боротьбі з розкраданнями вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин та з їх незаконним обігом. Вогнепальна зброя, боєприпаси та вибухові речовини

використовувалися, як правило, тільки в армії, тому у воєнний час, зокрема у роки громадянської війни, відповідальність за їх розкрадання встановлювалася нормативними актами про відповідальність за вчинення військових кримінальних правопорушень. Так, у Положенні про революційні військові трибунали 1919 року до групи спеціальних військових кримінальних правопорушень було віднесено «викрадення, умисне ушкодження та знищення предметів озброєння, обмундирування, спорядження, всіх інших видів військового майна».

Постанова ВЦВК про комісії у боротьбі з дезертирством 1920 року визначала перелік осіб, які підлягають передачі ревтрибуналам для притягнення до відповідальності за дезертирство, зокрема щодо осіб, які «і викрали при втечі казенне обмундирування, крім того, що носить на собі, або забрали зброю і спорядження».

Військові кримінальні правопорушення у Кримінальному кодексі УСРР 1922 р. знаходились у главі VII (статті 200–214) [24].

У КК УСРР 1922 р. військові кримінальні правопорушення можна було умовно поділити на: військові зрадницькі кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення воєнного часу; військові кримінальні правопорушення, які виражалися в ухиленні від військової служби; військові кримінальні правопорушення, які направлені проти організації служби і підлеглості; посадові військові кримінальні правопорушення.

Якщо детальніше описати військові кримінальні правопорушення тих часів, то це були: опір виконанню наказу; порушення статутних правил караульної служби; марнотратство; самовільна відлучка; дезертирство; образа підлеглим свого начальника; військовий шпіонаж; невиконання наказу; мародерство; зношення військовослужбовця з ворогом; ухилення від несення військової служби; самовільне відступлення начальника від позиції; самовільне залишення поля бою; перевищення начальником своєї влади.

Під військовим кримінальним правопорушенням розумілися дії військового Червоного Флоту й Червоної Армії, які вчинялися проти

організації несення військової служби, що встановлювалась законом, але такі, які могли б бути вчинені тільки особами, що перебувають на морській або військовій службі. Вбачається, що законодавець обмежив як об'єкт, так і суб'єкт військових кримінальних правопорушень [25, с. 115].

У КК УСРР 1922 р., після Жовтневої революції 1917 р., була закріплена спеціальна норма, що вказувала на відповідальність за розтрату «ввереного воєннослужащому озброєння». Також між військовими кримінальними правопорушеннями у КК УСРР 1922 р. установлювалось покарання «за промотание» – незаконне відчуження військовим наданих йому для служби вогнепальної та холодної зброї, патронів, коней.

Цікавою є ч. 5 ст. 207 КК 1922 р., в якій передбачено відповідальність за отримання від військового шляхом купівлі, обміну, подарунку, закладу тощо холодної чи вогнепальної зброї, патронів тощо. Хто вчинив такі дії, несли відповідальність як співучасники у розтраті зброї [26, с. 327].

Після прийняття «Основних засад кримінального законодавства СРСР та союзних республік» 31 жовтня 1924 р. і Положення про військові злочини 8 червня 1927 р. вступив у дію Кримінальний кодекс УСРР, в якому глава про військові кримінальні правопорушення залишилася без змін.

27 липня 1927 року було прийнято Положення про військові злочини, де містилися нові норми, які передбачали відповідальність за військові кримінальні правопорушення, а саме: примушування до порушення обов'язків по військовій службі (ст. 4); образа одним військовослужбовцем іншого, якщо вони перебувають у відносинах підлеглості або старшинства (ст. 6); порушення статутних правил внутрішньої (вахтової) служби (ст. 16); залишення гинучого військового корабля (ст. 23); розголошення військових відомостей (ст. 25); погане поводження з військовополоненими (ст. 29); протиправне носіння або зловживання у воєнний час знаками і прапорами Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (статті 30–31).

Тоді об'єктивні та суб'єктивні ознаки військового посадового кримінального правопорушення розширились, покарання було не тільки за

зловживання чи перевищення влади, а і за недбалість (ст. 17). Також з'явилася відповідальність за використання керівником військових для здійснення послуг собі, третім особам чи членам своєї родини (ст. 19) [27, с. 6].

У Положенні новою була норма, яка передбачала притягнення до відповідальності за військове кримінальне правопорушення цивільних осіб, які діяли у співучасті з військовими [27, с. 7].

Кримінальні кодекси 1922 та 1927 рр. містили спеціальні норми про відповідальність за розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого військового майна за статтями про майнові та військові кримінальні правопорушення. У ч. 2 ст. 193-10 КК 1927 р. передбачалася відповідальність військовослужбовців за протиправне відчуження виданих для службового користування вогнепальної зброї та патронів, що тягло за собою покарання у вигляді позбавлення волі терміном щонайменше рік. Під час воєнного стану за скоєння зазначеного кримінального правопорушення як покарання передбачалися позбавлення волі на строк не менше трьох років або застосування вищої міри соціального захисту. Ті ж, хто прийняв зброю від військовослужбовців (військовослужбовець чи громадянин), підлягали кримінальній відповідальності з призначенням аналогічного покарання. Для притягнення таких осіб до відповідальності за ст. 193-10 КК потрібно було встановити навмисний характер їх дій, тобто достовірність знання ними, що майно, яке збувається військовослужбовцем, є казенне.

Постановою ЦВК та РНК від 6 лютого 1929 року «Про посилення кримінальної відповідальності за розкрадання зброї, вогнепальних запасів» до КК з 17 червня 1929 року були внесені спеціальні норми (ст. 59-3а та 166а). У статті 59-3а КК глави «Злочини державні» було розширено кількість предметів зазіхання та передбачалася кримінальна відповідальність за таємне чи відкрите викрадення вогнепальної зброї, частин до неї та вогневих припасів зі складів та сховищ Робочо-Селянської Червоної Армії, розташування частин РСЧА, та визначалося покарання за ці дії у вигляді позбавлення волі на строк не менше одного року, а у разі застосування викрадачами насильства, небезпечного для

життя та здоров'я осіб, які несуть відповідну охорону або спостереження за зброєю, – позбавлення волі на строк не нижче трьох років, зі збільшенням за особливо обтяжливих обставин до вищої міри соціального захисту – розстрілу з конфіскацією майна.

Водночас ст. 166-а КК (1926 р.) передбачала відповідальність за таємне чи відкрите викрадення вогнепальної зброї (крім зброї мисливського зразка та дрібнокаліберної) та вогневих припасів до неї за умови, що ця дія не підпадала під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 59-3а Кодексу, у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років. Указана стаття містилася у розділі про майнові кримінальні правопорушення.

Якщо розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин здійснювалося організованими групами та у значному розмірі, то скоєне кваліфікувалося за Законом «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперацій та зміцнення суспільної соціалістичної власності» від 7 серпня 1932 року, а за наявності ознак банди – статті 59-3 КК РРФСР, яка передбачала відповідальність за бандитизм [28, с. 5, с. 22–25].

Після видання у післявоєнні роки Указів Президії Верховної Ради від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та громадського майна» та «Про посилення охорони особистої власності громадян» змінилася правозастосовна практика у справах про розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого військового майна. Пленум Верховного Суду у Постанові № 12/6 від 22 серпня 1947 року «Про порядок застосування судами Указів Президії Верховної Ради від 4 червня 1947 року», зазначив, що ст. ст. 59-3а та 166-а КК РРФСР не підлягають застосуванню і кримінальні правопорушення, передбачені ними, слід кваліфікувати за відповідними статтями цих Указів.

Положення про військові злочини були чинними до 1958 р. і зазнали змін і доповнень у 1934–1935, 1940, 1952, 1953, 1957 рр. [29, с. 24]. Вказані зміни в більшості стосувалися розширення кількості суб'єктів військових кримінальних правопорушень. До військових тепер входили: пожежна

воєнізована охорона, воєнізована охорона, міліція, озброєний резерв Наркомату шляхів сполучення, склад тилового ополчення та трудових частин, особовий склад виправно-трудоустанов, учні льотних шкіл цивільного флоту, експедицій підводних робіт, а також особи начальницького складу цивільного повітряного флоту.

Відповідно до Закону «Про загальний військовий обов'язок» від 1 вересня 1939 р., суб'єктом військових кримінальних правопорушень ставали військовозобов'язані, які проходили навчальні збори (ст. 57). А вже Указом Президії Верховної Ради від 13 грудня 1940 р. перелік суб'єктів військових кримінальних правопорушень було значно зменшено. Оперативний склад органів управління державної безпеки НКВС та особи стройового й адміністративно-господарського складу міліції прирівнювались до військових.

Перелік суб'єктів військових кримінальних правопорушень було збільшено у 1944 рр. До військових віднесли: особовий склад воєнізованої охорони підприємств, працівників залізничного транспорту, морського й річкового флоту, працівників воєнізованої пожежної охорони. Водночас закріпилася кримінальна відповідальність за втрату прапора з легкодухості, протизаконне нагородження орденами, медалями й нагрудними знаками [30, с. 137].

25 грудня 1958 року Верховною Радою було прийнято Закон про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення. Розділ XI «Військові злочини» Закону пізніше був включений до КК УРСР від 28.12.1960 р.

Відповідно до Закону про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, «суб'єктом військових злочинів» були військові, які перебувають на військовій службі, військовозобов'язані на навчальних зборах, офіцери, сержанти і рядові органів державної безпеки та особи, на яких є спеціальне посилення у законодавстві. У Законі передбачалася відповідальність за порушення: устрою підпорядкованості і додержання

військової поваги (образа між військовими і керівниками, невиконання наказу, непокора) (статті 2–8); дисципліни проходження військової служби (статті 9–13); у використанні військового майна, зброї (втрата такого майна, свідоме пошкодження чи знищення) (статті 14, 15); вимог щодо проходження деяких видів військової служби (норм польотів; невиконання завдань служби у караулі; вимог несення служби у прикордонних територіях) (статті 16–22); охорони державної та військової таємниці (стаття 23); посадові кримінальні правопорушення, що стосуються військової служби (перевищення влади та неналежне ставлення до своїх обов'язків, здача ворогові засобів ведення війни) (статті 24–26); вимог несення служби на території воєнних і бойових дій, на полі бою (розкрадання, насильні дії щодо населення в місцях проведення бойових дій, здача в полон) (статті 27–33).

У 1960 році, коли було прийнято новий КК УРСР, у спеціальній нормі (ст. 223 «Розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин») була встановлена відповідальність за викрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, але в цій статті не передбачалося покарання за розкрадання вибухових пристроїв та комплектуючих до вогнепальної зброї. Також вказаний кодекс передбачав главу «Військові злочини». Такими визнавалися кримінальні правопорушення щодо неналежного виконання розробленого порядку проходження військової служби, які здійснені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними при взятті ними участі в навчальних або перевірних зборах.

В указаному кодексі була наявна стаття 254 «Зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем», де:

а) зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем, вчинене з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб, якщо воно завдало істотної шкоди, каралося позбавленням волі на строк до п'яти років;

б) те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, каралося позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої;

в) діяння, передбачені пунктами «а» і «б» вказаної статті, вчинені у воєнний час або в бойовій обстановці, каралося позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

У такому контексті військові посадові особи – це військові начальники, військові, що тимчасово чи постійно перебувають на посадах, які передбачають виконання розпорядчо-організаційних або господарсько- адміністративних функцій, або здійснюють їх за вказівкою командування.

Істотна шкода, за ст. 254 Кодексу, коли вона виявлялася у спричиненні матеріальних збитків, вважалась такою шкодою, якщо в п'ять і більше разів була більшою ніж неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за такої ж умови була шкода, яка в двадцять п'ять і більше разів була більшою за неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Наразі відповідальність за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, закріплена у статті 410 Розділу XIX КК України, який набрав чинності 01 вересня 2001 р.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 року, до статті 410 КК України були внесені зміни. А саме: ч. 3 стала ч. 4 статті, а ч. 3 була подана в такій редакції: «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років».

Сьогодні Україна працює над тим, щоб наблизити своє законодавство до Європейського Союзу. Тому важливим є вивчення та аналіз нормативних актів інших країн для виявлення недоліків у наших, внесення пропозицій щодо доповнення або їх зміни. Це стосується і досліджуваного нами кримінального

правопорушення. Утім, без урахування властивостей нашої правової концепції та законотворчої ініціативи, їх розбудови і удосконалення при введенні положень іноземного законодавства в українську правничу модель, а особливо у військове кримінальне законодавство, можна зіткнутися з багатьма проблемами, оскільки правові механізми інших країн, які виявилися ефективними на практиці, можуть не дати такого ж результату в Україні.

У нашому дослідженні спробуємо вивчити, чи передбачена відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, вчинене військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, в інших країнах. Щодо кримінально-правової охорони військового майна в інших країнах, то такі питання досліджували: Н. Голованова, Л. Русанова, А. Савіцький, М. Сенько, М. Хавронюк, В. Чхиквадзе та ін.

У таких країнах як Англія, Уельс, Північна Ірландія, Австралія, Сполучені Штати Америки, Канада, Нова Зеландія та у деяких країнах Британської Співдружності (англо-американська правова сім'я) протягом тривалого часу кримінальне законодавство фундаментально не змінювалося, а оскільки цій сім'ї кодифікація не характерна, то замість чітких положень законів у них застосовуються прецеденти.

У англо-американському праві містяться два визначення – «military crimes or offences» і «war crimes» («військові злочини» і «злочини під час війни»). Під «war crimes» можна розуміти кримінальну дію, яка вчиняється під час війни чи військової окупації (дії або бездіяльність недозволена міжнародним гуманітарним правом) [31, с. 86]. У англо-американських країнах військово-кримінальне правопорушення трактують як кримінальну, карану дію, за яке, відповідно до закону про кримінальну відповідальність, військові особи несуть покарання, або таке, що спричиняє загрозу для воєнізованих сил і є схожим до визначеного нормативного акта (оскільки у багатьох країнах англосаксонської правової сім'ї немає кримінальних кодексів).

Здійснивши аналіз законодавства США, можна констатувати, що, як окремий напрям, кримінальне право американських штатів розвивалося за допомогою системи, наявної у англійському загальному праві, яке формувалося з багатьох судових прецедентів. Ознайомившись із нормами Примірного КК США, вбачається, що у ньому відсутні норми відповідальності за вчинення військових злочинів [32]. В іншому нормативному акті США, а саме в «Федеральному кримінальному кодексі» [33], який на федеральному рівні врегульовує питання відповідальності за основний масив кримінальних правопорушень, наявна Глава 118 «Військові злочини». Але і в цій главі, як і у Зводі законів США, немає норм, аналогічних ст. 410 КК України. Не менш важливим нормативно-правовим актом, який зараз діє у США, є Єдиний Кодекс військової юстиції (ЄКВЮ), прийнятий у 1951 р. У цьому документі немає терміна «військовий злочин», тільки у ст. 77 роз'яснюється поняття «суб'єкт військового злочину». Також у ст. 108 ЄКВЮ США встановлена кримінальна відповідальність за неправомірне розпорядження будь-яким військовим майном, включаючи озброєння та боєприпаси. Окрім цього, у Кодексі наявний тільки приблизний перелік військових кримінальних правопорушень (немає поділу на види), який і є орієнтиром для правозастосовника [33].

У Великій Британії питання Загальної частини кримінального права регулюються такими чинними законами, як: Закон про кримінальне право (1967); Закон про кримінальне право (1977); Закон про злочинне заподіяння шкоди майну (1971). На противагу США, намагань для видання кримінального кодексу у Англії не було. У 2006 р. замість законів «Про Армії» (1955), «Про Військово-Повітряні Сили» (1955) і «Про дисципліну у Військово-Морських Силах» (1957) у Великій Британії вступив у силу Закон «Про Збройні Сили» (Armed Forces Act). Указаний Закон пропонує класифікацію військових кримінальних правопорушень: 1) надання допомоги ворогові, невиконання норм здійснення бойових акцій; 2) бунт; 3) втеча із військової служби або відсутність на ній без дозволу; 4) неслухняність; 5) зневажання обов'язку і неправомірна поведінка; 6) кримінальні правопорушення проти державного або

службового майна; 7) кримінальні правопорушення проти військового правосуддя; 8) кримінальні правопорушення, що зазіхають на законне застосування повітряних та водних суден [34].

Порівнюючи системи військового кримінального законодавства США і Великої Британії, можна вказати, що на противагу порядку європейського права, у Великій Британії та США велика кількість питань виконання військового кримінального права налагоджена за допомогою підзаконних актів (інструкціями, статтями, коментарями тощо), а при здійсненні правосуддя в збройних силах важливе місце належить командуванню.

Розглянемо пострадянські, європейські (романо-германська (континентальна) правова сім'я: Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Люксембург, Іспанія, Швейцарія, Португалія, Австрія, Угорщина тощо), деякі латиноамериканські і скандинавські країни щодо визначення відповідальності за досліджуване кримінальне правопорушення. Сьогодні норми про кримінальну відповідальність військовослужбовців є основною частиною КК цих держав. У Болгарії Військово-кримінальний закон (1949 р.) 1956 р. замінено гл. XIII КК Болгарії «Військові злочини», яка чинна і сьогодні [35]. КК Республіки Білорусь, який набув чинності 01 січня 2001 р., містить розділ XIV «Злочини проти порядку виконання військових обов'язків», який складається з двох самостійних глав. Одна – «Злочини призовників, резервістів і військовозобов'язаних» (ст. 434–437), інша – «Військові злочини» (ст. 438–465) [36]. Проте у розділах КК не вбачається окрема стаття чи пункт статті, подібні до ст. 410 КК України. Військовослужбовець, вчинивши кримінальне правопорушення, несе відповідальність за такими ж статтями, як і цивільна особа. Отож, у названих країнах відсутні окремі джерела військово-кримінального законодавства, яке б виступало невідчужуваною частиною єдиної галузі «кримінальне право». Також у розглянутих нормативних актах досліджуваних держав немає спеціальних законів, які регулюють кримінально-процесуальні методи щодо притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності. Але також є і держави, в КК яких містяться норми (окремі

частини, розділи або глави), аналогічні ст. 410 КК України. Так, в Особливій частині КК Республіки Польща (1997) є остання глава XLIV «Злочини проти військового майна» [37]. Стаття 358 зазначеної глави передбачає: «§ 1. Військовослужбовець, який самовільно розпоряджається військовою зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами або іншими засобами ведення бою, підлягає покаранню...». Військовослужбовець, який самовільно забирає зброю, боєприпаси, вибухові речовини або інші засоби ведення бою, підлягає покаранню». На нашу думку, самовільне розпорядження чи забирання можна трактувати як крадіжку чи присвоєння такої зброї, боєприпасів чи іншого військового майна. У КК Республіки Таджикистан (1998) наявний розділ XIV і глава 33 «Злочини проти військової служби». У ст. 366 р. вказаної глави зазначено: «1. Кримінальними правопорушеннями проти військової служби визнаються передбачені цією главою злочини проти встановленого порядку проходження військової служби, які вчинені військовослужбовцями, що проходять військову службу по призову або за контрактом у Збройних Силах Республіки Таджикистан та інших військових формуваннях Республіки Таджикистан, громадянами, які перебувають у запасі, під час військових зборів, а також особами, що мають статус військовослужбовця відповідно до чинного законодавства. 2. Особи, не згадані в цій статті, несуть відповідальність за відповідними статтями цього Кодексу...». Ст. 393 КК Республіки Таджикистан «Крадіжка вогнепальної зброї, боєприпасів і бойової техніки» передбачає притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності за: «1. Викрадення вогнепальної зброї, боєприпасів і бойової техніки, вибухових або інших бойових речовин, що знаходяться на військових складах або в інших сховищах, у службовому використанні або в інших військовослужбовців...». «2. Викрадення, вчинене: а) вдруge; б) групою осіб за попередньою змовою; в) із застосуванням насильства, не небезпечного для життя і здоров'я; г) у великому розмірі або такі, що призвели до тяжких наслідків». «3. Викрадення, вчинене: а) організованою групою; в) в особливо великих розмірах; г) із застосуванням

насильства, небезпечного для життя і здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства» [38].

Важливо наголосити, що, попри існування спільних засад, подібність організації й історичного розвитку права, у романо-германській правовій сім'ї виділяють такі групи: германську (Австрія, Німеччина), романську (Бельгія, Іспанія, Франція, Нідерланди, Італія,), латиноамериканську правову групу (Уругвай, Бразилія, Парагвай, Аргентина, Чилі), скандинавську (Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія), слов'янську (Україна, Білорусь) [39, с. 172].

Щодо французького законодавства, то воно завжди приділяло велику увагу проблемам оборони національних справ, утримання суверенітету та неподільності території. Так, у «Білій книзі з питань оборони Франції» вказано, що основою життєвих інтересів держави є суверенітет, гарантія цілісності національної території, недоторканність її заморських володінь, повітряних і морських шляхів, а провідним напрямом в оборонній політиці – захист національної власності [40, с. 210]. У Франції джерелами військово-кримінального законодавства є Конституція, Кримінальний кодекс і Кодекс військової юстиції (КВЮ) 1965 р. У ст. 311 КВЮ зазначено, що кримінальні правопорушення, незважаючи на те, чи є вони у Кримінальному кодексі Французької Республіки, караються цим Кодексом, якщо вони зазіхнули на закони і звичаї війни, встановлені міжнародним правом, або на військовий порядок. Можна сказати, що за французьким законодавством військове кримінальне правопорушення – це кримінальне каране діяння, передбачене спеціальним законом (КВЮ), яке порушує закони і звичаї війни або встановлений військовий порядок. У главі 2 р. II кн. III КВЮ класифіковано види кримінальних правопорушень, які названі як порушення честі й обов'язку. А саме: військовий зговір; розтрата військового майна; капітуляція; крадіжка, пошкодження або знищення майна (у цьому випадку не мається на увазі військове майно, як це передбачено у КК України); мародерство; підроблення документів; присвоєння емблем, уніформи, орденів, відзнак; намовлення щодо невиконання військового обов'язку або дисципліни. Також наявна

відповідальність за крадіжку або знищення майна (оскільки чітко не вказано, якого саме майна, тому ми припускаємо, що в поняття «майно» законодавець Франції включає і військове майно), у тому числі продовольства, вчинені: а) організованою групою; б) застосовуючи зброю; в) використовуючи насильство, г) пошкоджуючи замки та двері [41]. Ст. 436 КВЮ констатує, що ув'язненню на термін від одного до п'яти років піддається будь-яка військова особа або особа, прирівняна до нього, за марнотратство або розтрату зброї, боєприпасів, засобів пересування, грошових коштів, обмундирування та інших предметів, які йому були надані для використання у службі або які у нього були випадково при виконанні службових обов'язків. На нашу думку, вказана норма є схожою зі ст. 410 КК України. Порівняно із українським законодавством, де склади аналогічних кримінальних правопорушень містяться в окремому розділі КК України, у Франції військові за кримінальні правопорушення, що стосуються власності, несуть відповідальність за спеціальним законом (КВЮ) та відповідно до загальнокримінальних норм.

Звертаємо увагу, що французьке військово-кримінальне законодавство було прийнято багатьма країнами Європи, такими як Португалія, Італія, колишні колонії Франції. До прикладу, в Італії є Військово-кримінальний кодекс Італії для мирного часу [42] та Військово-кримінальний кодекс воєнного часу (*Codice penale militare di guerra*) [43].

Також Військові кримінальні кодекси (закони) наявні у Австрії, Іспанії, Німеччині, Данії, Швейцарії, Нідерландах та деяких інших країнах. У Німеччині та Австрії проблема притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності регулюється загальним кримінальним процесуальним законом, а військові суди скасовані. В Іспанії, Нідерландах і Швейцарії функціонують самостійні військові кримінальні процесуальні кодекси, провадження щодо військовослужбовців розглядаються спеціальними військовими судовими органами.

Проаналізувавши Кримінальне уложення (Кримінальний кодекс) Німеччини, вбачається, що воно не містить навіть подібного кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України. Тому ми звернулися до законів, які не ввійшли у Кримінальне уложення, і які називаються Додатковим кримінальним правом. Таких законів у Німеччині близько 1000, 30 із яких вважають основними додатковими законами. В переліку таких законів є Закон «Про відповідальність за військові злочини» 1957 р. Відповідно до п. 2, військове кримінальне правопорушення – це кримінально каране діяння, заборонене цим Законом, що: а) зазіхає на основи військової служби, б) порушує звичаї та закони війни, в) заборонене національним законом про кримінальну відповідальність військовослужбовців. Детальніше розглянувши вказаний Закон, можемо назвати чотири типи військових кримінальних правопорушень, а саме: 1) проти обов'язків військової служби, 2) проти обов'язків підлеглих, 3) проти обов'язків командирів і 4) проти інших військових обов'язків. Отже, Закон «Про відповідальність за військові злочини» не містить навіть подібного кримінального правопорушення, який передбачено ст. 410 КК України. Тому можна зробити висновок, що викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових речовин, засобів пересування каратиметься за Кримінальним уложенням ФРН, а саме: «крадіжка і її певні різновиди» (§ 242–244a) і «використання транспортного засобу без відповідних повноважень» (§ 248b) – позбавленням волі строком від трьох місяців до десяти років.

Дослідивши військове кримінальне право Австрії, констатуємо, що основним джерелом є Федеральний закон «Про особливі кримінальні положення щодо військовослужбовців» від 30.10.1970 р., який ще називають «Військово-кримінальний закон». Законодавчу основу роботи із належним виконанням військової дисципліни в австрійських збройних силах становлять вказаний Закон та Військово-дисциплінарний кодекс. Глава IV Військово-кримінального закону «Злочини проти інших військових обов'язків» містить такі склади кримінальних правопорушень: умисне розголошення військової таємниці (§ 26), розголошення військової таємниці з необережності (§ 27), порушення обов'язку повідомлення і передачі наказу (§ 29), вчинення діяння,

передбаченого § 29, з необережності (§ 30), розкрадання на військовій службі (§ 31), пошкодження військового майна (§ 32), зловживання посадою, яку обіймає військовослужбовець (§ 34). Положення § 31 глави IV і глави V «Злочини проти обов'язків воєначальника або особи, яка займає посадове становище» подібні зі ст. 410 КК України, тому що йдеться саме про військове майно і використання службового становища [40, с. 214–215].

На території Швейцарії діє Військово-кримінальний кодекс від 13.06.1927 р. Одна з його книг забезпечує вступ у дію Військово-кримінального кодексу Швейцарії. Отож, військові у Швейцарії несуть відповідальність за Кримінальним кодексом, як у ФРН.

У Норвегії діє спеціальний Військовий кримінальний кодекс, норми якого переважно перенаправляють до положень Загальногромадянського кримінального кодексу Норвегії. У Військовому кримінальному кодексі Норвегії наявна ч. 3 – «Військові статті». Вона складається з глав. Детальніше розглянемо главу 10. Так, у § 100 вказаної глави покарання несе «військовий, який для того, щоб отримати для себе або іншого незаконну вигоду протиправно: 1) установлює обов'язковий збір або військове мито; 2) завищує обсяги законної реквізиції; 3) не надає свідоцтво про одержання на вилучену власність» (на нашу думку, приховує обставину ревізування майна, фактично ним заволодіває). За вчинення таких кримінальних правопорушень особа несе кримінальну відповідальність «у виді тюремного ув'язнення строком до 6 років» [53, с. 100]. § 101 Військового кримінального кодексу Норвегії встановлює, що: особа, яка вчинює кримінальне правопорушення, яке зазначене у § 255, 257 або 266 Загальногромадянського кримінального кодексу, карається тюремним ув'язненням строком до 6 років. § 255 КК Норвегії встановлює: «За крадіжку підлягає покаранню особа, яка з метою привласнення собі або іншій особі незаконного прибутку незаконно розпоряджається, закладає, споживає або яким-небудь іншим чином привласнює рухоме майно, що знаходиться у її володінні, але повністю або частково належить іншому, або протизаконно розпоряджається грошима, які вона зібрала для іншого або які довірені їй іншим

чином... За розкрадання призначається покарання у виді штрафів або тюремного ув'язнення строком до 3 років. Сприяння карається таким же чином». § 257 КК Норвегії передбачає: «За крадіжку підлягає покаранню особа, яка відбирає або сприяє відбиранню предмета, який повністю або частково належить іншому, з метою отримання для себе або іншої особи незаконного прибутку шляхом привласнення цього предмета. За крадіжку призначається покарання у виді штрафів або тюремного ув'язнення строком до 3 років». Ті самі дії: 1) вчинені із використанням страху війни або військової переваги; 2) ...«у випадку, якщо цей злочин вчинюється декількома особами у змові, виконавці та організатори підлягають покаранню у виді тюремного ув'язнення строком від 10 років до довічного, а решта учасників – у виді тюремного ув'язнення строком від 4 до 10 років» [39, с. 174]. § 266 КК Норвегії передбачає відповідальність за вимагання. § 104 ВКК Норвегії також адресує до норм Загальногромадянського кримінального кодексу, а саме – до розділів 24 або 25, які передбачають кримінальну відповідальність за розкрадання, привласнення, розбій, незаконне використання майна, вимагання та пограбування тощо (§ 275, 291, 292, 293, 318 і 393) [45]. За § 104 ВКК особа, яка вчинює кримінальне правопорушення, про яке йдеться у вищевказаних розділах і параграфах, щодо будь-яких предметів, що застосовується військовою системою, «підлягає покаранню згідно зі згаданим Законом, проте замість штрафів застосовується арешт, а верхня межа покарання, визначеного за відповідне кримінальне правопорушення, може бути збільшена аж до 50 %». Вбачається, що за кримінальні правопорушення, пов'язані з речами, які застосовуються військовою системою, покарання одразу стають суворішими.

Щодо ще однієї країни скандинавської правової сім'ї, такої як Фінляндія, то особи, які підпадають під військову юрисдикцію, несуть відповідальність за кримінальним кодексом, як і в Німеччині. Військово-кримінальні правопорушення, відповідно до глави 45 КК Фінляндії, – це злочини, які вчиняються тільки військовими. Найважливішими з таких є «посадові кримінальні правопорушення», які становлять: неналежне виконання наказів,

«кримінальне правопорушення, яке вчинене на кордоні», відсутність без спеціального дозволу, дезертирство, непокори командуванню, зловживання командирами своїм службовим становищем тощо. Чіткого розмежування кримінальної відповідальності за викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, як це передбачено у ст. 410 КК України, в КК Фінляндії не передбачено.

Включення засад військового кримінального законодавства у чинний кримінальний кодекс відбувається через те, що КК України є єдиним джерелом кримінального права, а існування інших кримінальних законів, зокрема тих, що встановлюють кримінальну відповідальність військовослужбовців (як у країнах романо-германської правової сім'ї), не допускається [31, с. 218].

Те, що в КК України наявний окремий розділ, присвячений військовим кримінальним правопорушенням (як і в КК Польщі та Таджикистану), вважаємо, є виправданим, оскільки це додає чіткості та полегшує роботу.

1.2. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою

Тепер, коли в Україні війна, і на ефективне функціонування Збройних Сил України та військові формування витрачаються великі кошти, перед правоохоронними органами виникає питання захисту економічних справ держави та збереження військового майна від розкрадань, привласнень, розтрати, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.

Привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, наразі є великою проблемою у Збройних Силах України.

Забезпеченість усіма засобами, необхідними для оборони України, неможливе без матеріального забезпечення Збройних Сил України, військових формувань, що передбачає закупівлю, застосування, схоронність і відчуження військового майна.

Військове майно, згідно із Законом України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, паливно-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [46].

Зараз потрібно пам'ятати про важкий економічний та воєнний стан у державі, а також про зростання небезпечних діянь, які пов'язані з досліджуваним нами кримінальним правопорушенням. Такі діяння негативно впливають на деякі соціальні рівні, а саме виникають: послаблення авторитету армії; неналежна військова дисципліна; послаблення бойової ефективності окремих підрозділів ЗСУ.

Із потреб працівників правоохоронних органів (90% респондентів, які взяли участь у опитуванні, влаштованому під час проведення дослідження) та на основі проведеного аналізу судової практики вбачається нагальна потреба у розробленні сучасного криміналістичного забезпечення розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Причинами, які вказують на неефективне розслідування кримінальних правопорушень, є: низький рівень фахової підготовки слідчих та оперативних працівників; несвоєчасне і неякісне проведення СРД – огляди місця події,

допити свідків; погана взаємодія правоохоронних органів між собою та з іншими органами.

Кількість закінчених кримінальних проваджень із скеруванням до суду обвинувального акта є головною властивістю ефективної діяльності слідчих, детективів. Так, у 2020 році за ст. 410 КК було обліковано 179 кримінальних правопорушень, з яких 9 обвинувальних актів направлено до суду. У 2021 році обліковано 188, направлено до суду 11 обвинувальних актів. У 2022 році 239 та 22 відповідно. За 2023 рік обліковано 216 кримінальних правопорушень, з яких 9 обвинувальних акта направлено до суду [47].

Питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, а також проблематику методики розслідування кримінальних правопорушень, зокрема військових, досліджували: С. Албул, Г. Андрусевич, Л. Аркуша, М. Бажанов, В. Бахін, Р. Белкін, І. Білий, В. Бодаєвський, В. Волчок, А. Вульферт, Б. Гнатевич, С. Денисов, А. Задоян, В. Калтигін, Т. Касько, М. Карпенко, Б. Леонов, А. Лобанов, В. Матвійчук, М. Нікітченко, С. Орловський, В. Панов, Є. Пузиревський, М. Сенько, О. Татаров, М. Туркот, М. Хавронюк, С. Черкасов, М. Шулепов, Н. Щегель, Д. Яворницький та ін.

Попри це, комплексного аналізу елементів криміналістичної характеристики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, не здійснено.

Службове кримінальне правопорушення – це вчинене особою, яка займає службове становище, за допомогою наданих їй прав або невиконання покладених на неї обов’язків, суспільно небезпечне, передбачене кримінальним законом під загрозою покарання винне діяння, що посягає на суспільні відносини, що забезпечують інтереси службової діяльності в різних сферах, заснованої на дотриманні та виконанні законів та (або) інших нормативних правових актів [48, с. 115].

Згідно із ст. 1 Закону України «Про військовий обов’язок і військову службу», військовослужбовець – це особа, яка проходить військову службу. У

ст. 2 Закону вказується, що військова служба – це державна служба специфічного характеру, що відображається у професійній роботі придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [49].

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вказано, що військовослужбовці можуть користуватися правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з огляду на особливості, встановлені цим та іншими законами [50].

Під час розробки рекомендацій з розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення потрібно проаналізувати, як саме воно вчиняється. Криміналістична характеристика виконує функцію такого аналізу та посідає одне з найважливіших місць у джерелах, які присвячені розслідуванню кримінальних правопорушень.

П. Люблінський у 1927 році щодо криміналістичної характеристики вказував, що давні римляни запропонували її зміст за допомогою семичленної дефініції: хто, що, де, з чією допомогою, чому, як, коли, тому нічого вигадувати вже не потрібно [51, с. 30].

Чимало вчених вважають, що криміналістична характеристика – це інформаційна модель кримінального правопорушення, що відображає його типові риси та особливості [52, с. 242]. Р. Белкін вказував, що криміналістична характеристика – це система відомостей про істотні властивості кримінального правопорушення, пов'язані з ним чинники, які виконують важливу роль у розслідуванні та попередженні таких кримінальних правопорушень [53, с. 112].

Н. Яблоков бачить криміналістичну характеристику кримінального правопорушення як порядок опису криміналістично важливих факторів групи..., що дають уявлення про злочинність, особистості його суб'єкта та інші обставини, щодо певної злочинної діяльності та мають своїм обов'язком

забезпечити успішне вирішення завдань з розкриття, розслідування та попередження кримінального правопорушення [54, с. 237].

В. Радаєв стверджує, що під криміналістичною характеристикою кримінальних правопорушень потрібно розуміти комплекс даних про типові складові ситуацій вчинення кримінальних правопорушень деяких груп, криміналістично значимих зв'язків між такими складовими, і специфіки процесу утворення слідів [55, с. 122].

В. Бахін під криміналістичною характеристикою кримінальних правопорушень розуміє комплекс проаналізованих відомостей про найбільш часті риси певної групи кримінальних правопорушень, що проявляються у способі та процесі діяння, обстановці вчинення, особі суб'єкта кримінального правопорушення, інших обставин, взаємний зв'язок яких є джерелом наукового та практичного вирішення завдань із розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [56, с. 179].

Ми вважаємо, що найвдаліше визначення криміналістичної характеристики надано М. Субботіною: криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є комплексом збірних, криміналістично важливих даних про типові, пов'язані між собою складові різних категорій кримінальних правопорушень і умови їх вчинення, яке властиве таким кримінальним правопорушенням [57, с. 51].

М. Коваль визначила, що головними ознаками криміналістичної характеристики є: час, місце, обставини, способи вчинення та наслідки, особа злочинця та потерпілого [58, с. 48]. В. Бахін виділяє чотири ознаки криміналістичної характеристики: предмет посягання, спосіб скоєння, слідова картина, особа злочинця [59, с. 42–43].

Таким чином, незважаючи на різні підходи до тлумачення елементів криміналістичної характеристики, більшість авторів сходяться на думці, що такі чотири ознаки є обов'язковими: спосіб скоєння кримінального правопорушення, характеристика особи злочинця, предмет злочинного посягання та механізм слідоутворення.

Охарактеризувавши погляди науковців і врахувавши специфіку розслідування досліджуваного кримінального правопорушення, пропонуємо визначення криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою: це заснована на науковому аналізі і особливо структурована система відомостей про привласнення, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, призначена для оптимізації розкриття та розслідування кримінальних правопорушень цього виду.

Що стосується криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, то, на нашу думку, її елементами є: загальні обставини здійснення кримінального правопорушення; особливості особи злочинця; способи підготовки, вчинення та приховування; предмет злочинного посягання; типові сліди кримінального правопорушення; обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення [60, с. 150].

У зв'язку з тим, що методика, яка розробляється, виокремлена не лише за ознакою виду (зловживання службовим становищем), а охоплює й особистість суб'єкта кримінального правопорушення (військовослужбовець, який використовує своє службове становище), формування криміналістичної характеристики потрібно розпочати з вивчення особи злочинця.

Р. Белкін, вивчаючи характеристику особи злочинця, вказував, що така обставина допомагає встановити коло осіб, де можуть бути злочинці; сформувані версії; визначити мотив, мету, спосіб скоєння та приховування кримінального правопорушення, а також встановити місцезнаходження об'єктів, які розшуковуються [61, с. 147].

Здійснюючи характеристику особи злочинця у військах, потрібно звернути увагу на причини, які передують вчиненню кримінального правопорушення.

Головними причинами вчинення кримінальних правопорушень у цивільній у військовій сферах, відповідно до положень криміналістичної та кримінологічної літератури, є: відчужувальні умови мікросередовища, в якому

існує негативний вплив на особистість; вкрай невігідні тенденції в економіці; втрата суспільних цінностей у соціально-духовній сфері; протиріччя між офіційними стандартами поведінки та наявною поведінкою більшості населення; протиріччя між вихованням та освітою [62, с. 219]; дефекти правової свідомості, що розвивалися під впливом багатьох негативних ознак навколишнього середовища та особистих якостей [63, с. 99].

Здебільшого досліджуване нами кримінальне правопорушення вчиняється чоловіками. Своєю чергою, жінки можуть бути співучасниками кримінального правопорушення (пособниками тощо), або використовуватися як прикриття, будучи цивільним персоналом або займаючи незначне посадове становище.

Вік злочинців, які здійснюють привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, становить від 21–23 (закінчення військового навчального закладу) до 50 років [64]. Водночас потрібно звернути увагу на те, що, відповідно до загальноприйнятої статистики, чим вище звання та посада військового, тим частіше вбачається спрямування від насильницьких кримінальних правопорушень до корисливих [65, с. 154].

З вказаних груп військових кількість одружених становить 65%, неодружених – 18% і розлучених – 17%. Місцем проживання злочинців була територія військової частини в 15% випадків, у 85% – за її межами.

Для військових, які вчиняють кримінальне правопорушення, властивий високий рівень професійної освіти (тилова або фінансово-економічна). Вивчивши особові справи військових, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, можна сказати, що офіцери з вищою освітою становлять 87%, сержанти та прапорщики з середньою спеціальною та професійною освітою – 13%.

Крім здобуття освіти у одному і тому ж військовому навчальному закладі, незалежно від років випуску, беручи до уваги сферу виконання завдань, вони служать зазвичай в одному військовому з'єднанні чи окрузі, де, відповідно до

розподілу, можуть замінювати один одного. Це може призвести до виникнення постійних неслужбових відносин, міцних дружніх зв'язків між військовими посадовими особами (військові традиції, тощо), що може проявлятися у приховуванні обставин розкрадань та нестачі військового майна (алібі один для одного, підроблення документів і т. д.), а також саботажу роботи контролюючих та правоохоронних органів [64].

На практиці трапляються випадки, коли триває інвентаризація на території однієї військової частини чи підрозділу, та з метою приховання факту розкрадання військового майна аналогічне за видом майно тимчасово передислоковується з іншої частини/підрозділу з метою «підтвердження» його наявності перед відповідною комісією. Після складання та підписання акта інвентаризації майно повертається до попереднього місця знаходження.

Інколи таке трапляється без відома членів комісії з проведення інвентаризації, проте бувало, коли члени комісії взамін за отримання неправомірної вигоди допускали такі випадки за своєї мовчазної згоди.

За таких умов факти виявлення відсутності військового майна часто виявляються через певну кількість років, при звільненні з військової службової особи, виході на пенсію чи заміні керівного складу військової частини, при цьому проводиться позачергова інвентаризація та майно передається іншій посадовій особі, котра здебільшого (за умови ретельної звірки при прийомі-передачі майна) відмовляється підписувати акт та приймати посаду без зазначення виявлених недоліків, позаяк у майбутньому їй самій доведеться нести відповідальність (кримінальну чи адміністративну) за виявлену нестачу військового майна (ст. 425 КК України – недбале ставлення до військової служби чи ст. 172-15 КУпАП – недбале ставлення до військової служби (залежно від суми завданих збитків), ст. 413 КК України – втрата військового майна) тощо.

За таких умов процес доказування суттєво ускладнюється, адже втрачається слідова картина кримінального правопорушення, відбувається суттєве викривлення самої події злочину (слідчому, детективу доводиться

проводити допити багатьох військовослужбовців, починаючи від матеріально відповідальних осіб і закінчуючи всіма членами комісій з проведення інвентаризацій майна (щорічні, позачергові, у зв'язку зі зміною матеріально відповідальної особи тощо), від постановки на облік до моменту виявлення його відсутності, частина працівників на цей момент можуть бути померлими, особами похилого віку і т. д., проводити почеркознавчі експертизи, низку обшуків за місцями проживання та служби причетних осіб, з метою відшукування речових доказів, проводити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій тощо).

Так, скажімо, в 2023 році працівники ДБР розпочали досудове розслідування за фактом виявлення надлишкового військового майна в одній з військових частин Житомирської області.

Встановлено, що під час внутрішнього аудиту співробітники Міністерства оборони виявили в одній з військових частин Житомирської області блоки та плати засобів зв'язку із вмістом дорогоцінних металів, які не перебували на балансі підрозділу. Їхня орієнтовна вартість становить близько 65 млн грн. Зокрема, за даними Міноборони, під час перевірки у двох гаражах на території військової частини було знайдено блоки з необлікованими мікросхемами з вмістом дорогоцінних металів: 28 кілограмів золота; 60 кілограмів срібла; 590 г металів платинової групи.

Результати аудиту були передані ДБР для вивчення підстав зняття мікросхем з балансу та їх подальшого зберігання на території військової частини. Наразі проводять першочергові слідчі дії щодо встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та перевіряють можливу причетність до нього посадовців частини. Розслідування розпочато за ст. 410 КК України [66].

Враховуючи кількість військових формувань на території України та паперові обліки військового майна, їх неналежне та недбале ведення, доказування цього факту часто на практиці зводиться до нуля.

Це зумовлює критичну потребу військ у цифровізації військових обліків.

Про це зазначають, окрім правоохоронців, і громадські організації, що досліджують проблематику функціонування оборонної та правоохоронної системи України.

Згідно із слідчою та судовою практикою, серед військовослужбовців, які вчиняють досліджуване нами кримінальне правопорушення, ті, які раніше не були судимі, становлять 90%, засуджені раніше один раз за такою ж статтею КК – 3%, судимі раніше один раз за іншою статтею КК – 7%.

Здійснюючи аналіз дозлочинної характеристики особи злочинця досліджуваного нами зловживання службовим становищем, можна назвати її позитивні і негативні сторони.

Позитивними особливостями характеристики особи є: участь у громадському житті, що становить 26%; високі показники у службовій діяльності – 35%; наявність заохочень, нагород – 98% та участь у збройних конфліктах – 85% [64].

Негативними сторонами характеристики військової особи є: невиконання посадових обов'язків та службової дисципліни – 64% осіб; недодержання законодавства щодо ведення секретного діловодства – у 18%, вчинення адміністративних правопорушень – у 87% злочинців [67, с. 678].

Зважаючи на специфіку та умови військової служби, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовослужбовцем, може відбуватися самостійно (35 %); групою (60%) та організованою злочинною групою (5%). Розглядаючи ставлення суб'єкта до кримінального правопорушення та його роль, якщо воно скоєно групою осіб, то організатор зустрічається у 35% проваджень, підбурювач – у 10%, виконавець – у 40% і пособник – у 15%.

Водночас створення такої групи зазвичай відбувається через випадковий збіг обставин у 6%, після закінчення навчання у специфічних військових навчальних закладах – у 35%, під час здійснення навчань або бойових завдань – у 25% випадків, через спільні справи, хобі (нумізматику, риболовля, футбол та

ін.) – у 22%, під час колективного проведення вільного часу – у 18% випадків [64].

Вивчивши матеріали слідчої та судової практики, можна зробити висновок, що військовослужбовець, який привласнює, заволодіває військовим майном, зловживаючи службовим становищем, з погляду психології, кримінології та соціології, є сформованою та зрілою особистістю, яка має зазвичай низький рівень правової культури, що спричиняє свідоме порушення норм законодавства. Окрім того, виявляється беззаперечне підкорення щодо виконання поставлених вищим керівництвом завдань, незважаючи, чи це суперечить порядку військової служби та законодавству, що спричиняє залучення до незаконної діяльності колег по службі, виникнення корупційних відносин з представниками органів влади, інших відомств і кримінальних організацій.

Бажання до якнайшвидшого зростання у кар'єрі або його ігнорування, перебуваючи на посаді в тимчасовий термін, що спричинює негативну атмосферу в колективі, недбале виконання своїх обов'язків, є одним із головних елементів, що характеризують особистість злочинця.

Водночас такому злочинцю притаманні певні елементи: корисливість, ненаситність, хвалькуватість, висока самооцінка на службі, але низька в соціальному аспекті [67, с. 678].

Такої думки в цілому додержується більшість науковців, які стверджують, що злочинець-військовослужбовець – це особистість, яка має темперамент холерика, у якого наявний досвід насильницько-агресивної поведінки (через навчання у військових навчальних закладах), корисливі бажання (пов'язані і не пов'язані з кар'єрними ростом), що відчуває опосередкований вплив представників кримінальних організацій (зокрема організованої злочинності), з наявною психологією «тимчасовика», неуважний до підлеглих і до військової служби.

Узагальнюючи викладене, варто вказати, що одержання об'єктивної та повної інформації про особу злочинця при здійсненні дослідженого виду

кримінального правопорушення є ключовим і важливим для виявлення, розкриття, оперативного супроводу та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

Попри те, криміналістична характеристика військової службової особи, яка зловживає службовим становищем, була б неповною без розгляду одного з головних питань – протидії органам слідства у розслідуванні злочинного діяння з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Традиційно в криміналістиці основою протидії є «конфліктна ситуація», що неминуче виникає між слідчим та учасниками процесу.

На думку Л. Драпкіна, конфліктна ситуація в розслідуванні – це специфічний стан міжособистісних відносин двох або більше учасників кримінального судочинства, які мають протилежні інтереси і хочуть досягти неоднакової мети в обстановці інформаційної незрозумілості щодо планів і намірів принаймні однієї зі сторін, що змагаються [68, с. 200–201].

Журавель С.А. визначає ситуацію протидії як сукупність дій, умов та обставин, що здійснюються, створюваних та використовуваних ініціатором протидії або іншими особами з метою перешкоджання процесу розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [69, с. 111].

На наш погляд, найбільш змістовним і таким, що висвітлює внутрішній зміст терміна, є поняття, запропоноване В. Лавровим та А. Волинським, які вважають, що «протидія розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень є сукупність незаконних та інших дій злочинців та пов'язаних з ними осіб, які здійснюються для невстановлення правоохоронними органами правди під час виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» [70, с. 72].

Як демонструє слідча та судова практика, у кримінальних провадженнях про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, переважно трапляються такі способи протидії:

– використання винними недосконалості законодавства та підзаконних нормативних актів (наказів, директив, вказівок Міністерства оборони України та командування військових округів, об'єднань), що дозволяє їм через професійну освіту трактувати їх зміст у своїх інтересах, створюючи масовий прецедент (16 %);

– вплив на учасників процесу, як правило, підлеглих, використовуючи своє службове становище та професійні навички під час проведення слідчих (розшукових) дій та у вільний від розслідування час (11 %);

– фальсифікація та маскування злочинних дій під виглядом виконання планових і таких, що надійшли від вищого керівництва, завдань (31 %);

– враховуючи обмежене коло спеціалістів певної категорії та постійну ротацію їх у межах округу, об'єднання та з'єднання, використання службових та дружніх зв'язків з метою спотворення істини у кримінальному провадженні та введення правоохоронних органів в оману (43 %).

Здійснювати ж протидію розслідуванню, як зрозуміло з проведеного вивчення емпіричних даних, можуть такі категорії осіб: самі фігуранти; співучасники кримінального правопорушення, невідомі органам розслідування; родичі підозрюваних, обвинувачених; захисники підозрюваних, обвинувачених; прямі та безпосередні командири осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [71, с. 57–58].

Характеризуючи особистість злочинця, слід виділити основні причини (мотиви) вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення. Серед таких: важке матеріальне становище (6% випадків), корисливі спонукання (30% випадків), вказівка вищого керівництва (28% випадків) і необхідність підвищення або переміщення (ротації) по службі (36% випадків).

Для об'єктивного розуміння особистості злочинця-військової службової особи, як значущої ознаки криміналістичної характеристики досліджуваного нами зловживання службовим становищем, варто не згадати про обставини, що сприяли його вчиненню.

На наш погляд, до них належать такі: розпад СРСР, відповідно, і Радянської Армії, як наслідок – наявність великої кількості армійського майна, озброєнь, техніки, що залишилося без контролю; відверта крадіжка довіреного військового майна з боку армійського керівництва під прикриттям так званого «вишукування додаткових джерел фінансування», а також те, що офіцери нижчої ланки, спостерігаючи за протиправною діяльністю керівництва, також починають привласнювати майно шляхом зловживання службовим становищем; збільшення останніми роками фінансування Збройних Сил з боку держави, у зв'язку з переходом до професійної армії, що тягне за собою приплив грошових коштів до військ з метою самостійного освоєння, що створює передумови до привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем; у зв'язку із значними надходженнями грошових коштів від волонтерських організацій, коштів та різного озброєння від інших держав, яке постановляється на облік, досить часто виникають передумови для вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення недобросовісними військовими особами шляхом зловживання службовим становищем; відсутність належного контролю за наявністю та використанням зазначеного вище майна, коштів у зв'язку зі специфікою правового становища Збройних Сил України.

Варто зазначити, що наразі існує проблема в тому, що не все майно, надане волонтерами, з тих чи інших причин (активні бойові дії, службова недбалість) ставиться на військовий облік, що зумовлює додаткові ризики його викрадення, заволодіння шляхом зловживання службовим становищем тощо, адже необліковане майно ніхто не шукатиме чи шукатиме значно рідше.

В цьому випадку і кваліфікувати злочин за ст. 410 КК України неможливо. Слідчим, детективам необхідно буде доказувати факт вчинення суміжних (цивільних) злочинів, передбачених ст. 185, 191 КК України. Постає проблема у встановленні та залученні потерпілого від такого злочину (військова частина чи волонтер).

В умовах активних бойових дій є великий ризик завуальованого викрадення цінного військового майна під приводом його знищення чи втрати. Це підтверджується низкою кримінальних проваджень, розпочатих та реалізованих в умовах воєнного стану, під час яких виявляються факти продажу, пересилання, зберігання в приватних помешканнях військового обладнання, зброї, боєприпасів, військової та спеціальної техніки.

Часто це стається із так званим «трофейним майном», належним агресору, котре було відвойоване чи залишене на полі бою. Отож, постає питання, як кваліфікувати дії військовослужбовця, котрий, скажімо, продає ворожий БТР, танк чи безпілотник, коли немає обов'язку невідкладної постановки на військовий облік такого майна.

До прикладу, в липні 2023 року на території однієї з областей України в рамках кримінального провадження відбулася оперативна закупка трофейного танка Т-80 БВМ у військової службової особи за грошові кошти в сумі 35 тисяч доларів США. Посадовця вдалося затримати та повідомити про підозру за ст. 263 КК України через наявність у танку вибухівки пластиду. Кваліфікація за ст. 410 КК України виявилась неможливою.

З огляду на цю ситуацію, виникає необхідність у суттєвому удосконаленні та закріпленні на законодавчому рівні нормативно-правових актів з обліку військового майна, котрі зобов'язуватимуть командування військових частин у чітко визначені терміни і під обов'язковим контролем відповідних служб після виявлення облікувати таке майно, що невідкладно потягне наслідки щодо його поводження, контролю за використанням тощо.

Криміналістична характеристика привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, не була б повною без розгляду предмета злочинного посягання.

Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується діями, що можуть проявитися у таких формах: викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших

бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем (ч. 2 ст. 410) [72].

Привласнення – це протиправне і безоплатне вилучення (утримання, неповернення) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні, з наміром у подальшому обернути його на свою користь чи користь третіх осіб [73].

Привласнивши військове майно, злочинець незаконно володіє та користується ним, покращуючи за рахунок викраденого свій матеріальний стан. Закінченим привласнення можна вважати з часу вилучення чужого майна й одержання винним можливості розпорядитися ним як своїм [74].

Заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем наявне тоді, коли військова службова особа незаконно обертає військове майно на свою користь чи користь третіх осіб, користуючись своїм службовим становищем. Особливістю такого заволодіння військовим майном шляхом службового зловживання є те, що, на відміну від привласнення чи розтрати, таке військове майно безпосередньо не було ввірене винному чи не перебувало в його віданні. У такий спосіб злочинець може заволодіти військовим майном, щодо якого, відповідно до посади, він наділений правомочністю управління чи розпоряджатися майном через інших осіб. Тобто він має певні владні повноваження щодо впливу на осіб, яким це майно ввірено чи перебуває у їх віданні [75, с. 539].

Предметом такого незаконного заволодіння може бути також військове майно, щодо якого ні винний, ні його підлеглі не були наділені певною правомочністю. На відміну від привласнення і розтрати, для заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем основною рисою є не наявність чи відсутність у винного певної правомочності щодо військового майна, яке є предметом кримінального правопорушення, а використання для заволодіння військовим майном офіційно наданих йому за посадою службових повноважень.

Заволодіння військовим майном шляхом зловживання військовою службовою особою своїм службовим становищем потрібно відділяти від зловживання владою або службовим становищем, яке вчиняється з корисливих мотивів і утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України. Зловживання службовою особою своїм службовим становищем при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України, виступає способом заволодіння військовим майном і таким чином утворює спеціальний склад службового зловживання. При корисливому зловживанні владою або службовим становищем, відповідальність за яке передбачена ст. 364 КК України, службова особа не заволодіває військовим майном, а, діючи всупереч інтересам служби і протиправно отримуючи вигоду зі свого службового становища, заподіює власникові майна майнову шкоду [76].

Також слід звернути увагу на те, що диспозиція ст. 410 КК України не передбачає розтрата військового майна, а тому у випадку встановлення, окрім привласнення чи заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, факту розтрата, діяння додатково слід кваліфікувати і за ст. 191 КК України.

Попри те, ст. 191 КК України передбачає в своїй диспозиції факти привласнення чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. У такому випадку критерієм розмежування дій, передбачених ст. ст. 410 і 191 КК України, стане факт приналежності майна до військового, а також суб'єкта як військову посадову особу. Практикам на це слід звертати особливу увагу з метою правильного визначення формули кваліфікації та оцінки дій фігуранта [77].

Закінченим привласнення військового майна є тоді, коли настав момент вилучення такого майна й одержання винним можливості розпорядитися ним як власним. Заволодіння військовим майном шляхом зловживання військовою службовою особою своїм службовим становищем вважається закінченим з часу одержання можливості розпорядитися ним на власний розсуд [74].

Предмет кримінального правопорушення, як вважає В. Сабадаш, – це такі речі матеріального світу, здійснюючи вплив на які, винний посягає на об'єкт

кримінального правопорушення і з деякими ознаками яких закон трактує наявність кримінальної відповідальності у відповідних складах кримінального правопорушення [78, с. 68].

Предметом досліджуваного нами кримінального правопорушення є: зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно.

Поняттям зброї у досліджуваному нами кримінальному правопорушенні охоплюються усі можливі види зброї, що входить до складу військового майна: вогнепальна зброя; засоби ураження; ядерна, хімічна, біологічна, лазерна, інфразвукова, радіологічна та інші види зброї масового знищення, зокрема нові їх види (скажімо, зброя об'ємного вибуху); холодна зброя; газова зброя нервово-паралітичної дії; пневматична зброя калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду; спеціальна зброя для стрільби гумовою кулею; електрошокова зброя.

Вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) – це зброя, в якій снаряд (куля, шрот) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші). До зброї, яка є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України, належать всі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, а також атипічна зброя, примітивно виготовлені чи перероблені, а також історичні зразки зброї. Це – гармати, міномети, кулемети, автомати, карабіни, гвинтівки, пістолети та револьвери тощо [79].

Бойовими припасами є частина (вид) озброєння, безпосередньо призначена для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд і виконання спеціальних завдань. До боєприпасів належать артилерійські, реактивні снаряди, бойові частини ракет і торпед, патрони до стрілецької зброї, гранати, авіаційні і глибинні бомби, інженерні і морські міни, підривні заряди, димові шашки.

Боєприпасами мають визнаватися й імітаційно-піротехнічні вироби, освітлювальні засоби та вибухові пакети, які містять речовини, здатні до вибуху

(тротил, гексоген, тетрил), і можуть бути приведені до дії без додаткових пристосувань, а також вибухові прилади кустарного виготовлення. Проте боєприпасами не є навчальні та холості гранати, бомби, міни, а також стріли до арбалету чи подібних до нього видів холодної зброї (вони є складовою частиною такої зброї).

Вибухові речовини – це порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Крім вибухових, до інших бойових речовин можна віднести бойові отруйні речовини – сполуки, що використовуються для спорядження хімічних та біологічних боєприпасів (фосген, хлорпікрин, іприт, зарін, зоман тощо), а також частину так званих виробів спецхімії (піротехнічні суміші, сумішні ракетні палива та вироби на їх основі) [80, с. 47–48].

Поняття «військова та спеціальна техніка» частково охоплює поняття «зброя», «бойові припаси» і «засоби пересування», а останнє є юридичним синонімом до поняття «транспортні засоби», й означає механічні пристрої, обладнані двигуном і призначені для перевезення людей або вантажу, зокрема такі, на яких встановлено спеціальне обладнання або механізм, або для виконання спеціальних функцій (будівельних, ремонтних, медичних тощо), а також причепи та напівпричепи до них. У військових формуваннях до них належать призначені для використання за безпосереднього виконання бойових і спеціальних завдань, зокрема: транспортні машини; легкові та вантажні автомашини, автобуси, мотоцикли; спеціальні машини: самохідна інженерна техніка, техніка зв'язку, автокрани, грейдери, трактори, бульдозери, санітарні машини, пересувні ремонтні майстерні, лабораторії; бойові машини: танки, бронетранспортери, самохідні артилерійські та ракетні установки, машини з пересувними командними пунктами [81]; відомчий залізничний рухомий склад; відомчий повітряний транспорт: гелікоптери, літаки, планери, аеростати; підводні човни, авіаносці, крейсери, міноносці, катери та інші військові кораблі, машини-амфібії, плавучі бази, буксири, баржі тощо.

До іншого військового майна можна віднести апаратуру керування вогнем, засоби зв'язку, спеціальну техніку інженерних військ і військ радіаційно-хімічного і біологічного захисту, спеціальне електронне, броньоване, захисне обладнання, спеціальні й індивідуальні засоби захисту від зброї масового знищення, токсичні речовини, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне та інше тилове майно, навчальну зброю тощо [82].

Іншими бойовими речовинами є предмети, які становлять підвищену небезпеку для інших. До них належать, зокрема, радіоактивні речовини, запалювальні речовини, речовини хімічного чи біологічного походження, які можуть бути використані як бойові.

Радіоактивною є речовина, яка створює або за певних умов здатна створювати іонізуюче випромінювання. Вона може міститися у радіоактивних матеріалах, тобто таких, що здатні розщеплюватися, радіоактивних відходах, радіоізотопних джерелах іонізуючого випромінювання, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки [83; 84].

До радіоактивних матеріалів належать: плутоній-239; уран-233; уран, збагачений ізотопами 235 і 233; будь-який матеріал, що містить одну або кілька із зазначених речовин. До радіоактивних відходів належать матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені чинними нормами, за умов, що використання цих об'єктів та субстанцій не передбачається. Джерелами іонізуючого випромінювання є фізичні об'єкти, крім ядерних установок, які містять радіоактивну речовину, або технічні пристрої, що створюють або за певних умов можуть створювати іонізуюче випромінювання [85].

До запалювальних речовин, які можуть бути використані як бойові, належать запали, детонатори та ті, що застосовуються, наприклад, у вогнеметах,

або здатні, скажімо, загорятися від взаємодії зі світлом (фосфор), або мають дуже високу температуру горіння (напалм) тощо.

Речовинами хімічного чи біологічного походження, які можуть бути використані як бойові, є, зокрема, хімічне паливо для ракет, отруйні речовини (іприт, фосген, хлор) тощо, та бактеріологічна зброя, що спричинює захворювання людей, тварин чи рослин.

Засобами пересування є засоби наземного, повітряного та водного видів транспорту, пристосовані для перевезення особового складу, буксирування чи переміщення у інший спосіб зброї, військової техніки тощо. До них належать, зокрема, автомашини, автобуси, мотоцикли, літальні апарати (гелікоптери, літаки тощо), плавзасоби (човни, катери, баржі, кораблі тощо), залізничний рухомий склад, що належить військовій частині.

Військова та спеціальна техніка – це засоби людської діяльності, які використовуються для забезпечення обороноздатності Збройних Сил України (обороноздатності держави). До них належать паливно-заправні машини, стаціонарні та пересувні радіостанції, пристосування для запуску ракет, пересувні та стаціонарні електростанції, засоби збирання, обробки, зберігання та передачі інформації, аеродромне обладнання, пересувні польові кухні [86].

Не можуть визнаватися зброєю: сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети (револьвери); пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; ракетниці, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, які не містять вибухових речовин і сумішей; навчальна зброя; предмети, які визнаються законодавством України спеціальними засобами. Незаконне заволодіння такими предметами може кваліфікуватися за ст. 410 як незаконне заволодіння іншим військовим майном [87].

Військове майно взагалі – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова

та інша техніка, боєприпаси, паливно-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [46].

У військовому просторі до обстановки вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем відносять місцевість і час його вчинення, а також порядок охорони військового майна.

За результатами аналізу слідчої та судової практики місце вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення у військах можна поділити за територіальністю і за видом служби.

За територіальністю це: територія гарнізону (52% випадків), військової частини (об'єднання, з'єднання, полку, батальйону) (32% випадків), військової установи (8% випадків) та інших військових формувань (військовий комісаріат тощо) (8% випадків), які мають як яскраво виражені межі (огорожу або спеціальну огорожу), так і певний територіальний режим. Отож, важливо знати про особливості військового об'єкта: цілодобово охороняється збройним нарядом по всьому периметру, або патрулюється; чи діє спеціальний пропускний режим.

Також територію військових об'єктів додатково можна класифікувати на: відкриту (у 70% випадках), закриту (у 18% випадках) і територію з регламентованим відвідуванням іноземців (у 12% випадках). Така територія може підрозділятися на: повністю режимну (у 5% випадках), частково режимну (у 10% випадках) та особливо режимну (у 4% випадках) [64].

За видом місця служби досліджуваного нами кримінального правопорушення, беручи до уваги військові сфери діяльності, поділяються на: тилову, фінансово-економічну та іншу.

З урахуванням судової та слідчої практики дослідимо їх детальніше:

1. Тилова служба. Вказана служба містить: підвезення матеріальних засобів, матеріальне забезпечення, ветеринарне, транспортне, медичне, аеродромно-технічне, а у військово-морських силах, крім того, аварійно-

рятувальне забезпечення, торговельно-побутове, інженерно-аеродромне, фінансове забезпечення, квартирно-експлуатаційне [88]. У тиловій службі досліджуване нами кримінальне правопорушення вчиняється у 55 % випадках, найбільше у таких структурних підрозділах тилової служби: служба паливно-мастильних матеріалів – 28% привласнення, заволодіння військовим майном; продовольчий підрозділ – 13%; речовий – 9 %; квартирно-експлуатаційний підрозділ – 5 % [64].

У всіх країнах для тилового забезпечення в складі збройних сил є спеціальні сили і засоби: бази, склади, арсенали з запасами матеріальних засобів, частини спеціальних військ, медичні, ремонтні та інші частини, підрозділи тилу збройних сил. Тилове забезпечення організовується на основі засад, встановлених згідно із принципами військового мистецтва. Це:

- а) безперервна готовність тилового забезпечення військ (сил);
 - б) орієнтація головних можливостей на забезпечення дій угруповань військ (сил), що здійснюють основні завдання;
 - в) найбільша автономність угруповань військ у тиловому відношенні тощо.
- Вказані засади використовуються з урахуванням типу бойових дій, умов обстановки і особливостей тактики військових дій [88].

2. Фінансово-економічна служба. Досліджуване нами кримінальне правопорушення у вказаній службі відбувається у 22% випадках.

3. Інша служба – у 23 % випадках. До інших служб належать: автомобільна служба, де вчиняється 10% привласнень, розкрадань; інженерна – 5%; бронетанкова – 4 %; служба ракетно-артилерійського озброєння – 3 %; метрологічна служба – 1% [64].

Головним фактором часу вчинення привласнень, розкрадань, відповідно до практики, зазвичай вважається не час доби (денний або нічний, темний або світлий), а термін здійснення конкретних завдань (у 92% випадків), пов'язаних із привласненням і розподілом військового майна (розмінування, перевалка нафтопродуктів, будівництво, модернізація, передислокація, відповідні виплати, транспортування, тощо) посадовими особами.

Можна зробити висновок, що особа злочинця, спосіб скоєння та час вчинення досліджуваного кримінального правопорушення залежать від тієї діяльності, де військовий служить і які завдання виконує.

Також елементом криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном, що розглядається, невід'ємно пов'язаним за значенням з особистістю злочинця, є спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення об'єктивно характеризує діяння, виділяючи притаманні тільки йому особливості, з огляду на ситуацію, що дозволяє своєчасно запобігати, виявляти, розкривати і розслідувати це діяння, зокрема, привласнення, заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцями з використанням службового становища [89, с. 89].

Говорячи про привласнення, заволодіння майном, слід зазначити, що чимало авторів відносить спосіб вчинення кримінального правопорушення до обов'язкових елементів криміналістичної характеристики [190, 91, 92].

Є думка, що як єдиний і самостійний елемент криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння майном необхідно розглядати спосіб вчинення і приховування досліджуваного кримінального правопорушення [93, с. 94].

Слід погодитися з твердженням учених про те, що способи підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення необхідно розглядати як єдиний взаємопов'язаний і взаємозалежний елемент криміналістичної характеристики [94, с. 248; 95, с. 73; 96, с. 36–37].

Щодо способів вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, дослідивши матеріали кримінальних проваджень, можна запропонувати такий приклад:

ОСОБА 3 – полковник, заступник командира військової частини з тилу – начальник тилу військової частини Національної гвардії України, засуджена

Саксаганським районним судом м. Кривого Рогу за ч. 1 ст. 366 і ч. 2 ст. 410 КК, за те, що вона, будучи службовою особою:

– уклала договір та акт виконаних робіт, свідомо внівши до них відомості, які не відповідають дійсності, а саме щодо проведення ФОП поточного ремонту БРДМ, що був на обліку у військовій частині, на загальну суму 22 859 грн (такий ремонт техніки був насправді здійснений приватними підприємцями м. Кривого Рогу, як волонтерська допомога, безкоштовно);

– незаконно отримала грошові кошти державного бюджету, зловживаючи своїм службовим становищем, на загальну суму 22 859 грн;

– здійснюючи повторно, зловживаючи своїм службовим становищем, вчинила привласнення іншого військового майна – грошових коштів державного бюджету у сумі 198 310 грн 60 коп. (вказані кошти перерахувались з військової частини ФОПу за доставку дров для опалення, а після того як ФОП віддав гроші готівкою 198 310 грн за частково недоставлену деревину, ОСОБА З привласнив та розпорядився такими коштами) [97].

На практиці дуже часто слідчі, детективи стикаються з проблематикою кваліфікації дій військової посадової особи при здійсненні нею привласнення, заволодіння грошовими коштами, виділеними у встановленому порядку на військові потреби. Так, одні кваліфікували діяння за ст. 410 КК України (як це наведено на прикладі вище), відносячи кошти до іншого військового майна, інші ж – за ст. 191 КК України.

Так, у листопаді 2023 року ДБР за процесуального керівництва Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону повідомлено про підозру чотирьом учасникам злочинної групи. Їм інкриміновано привласнення іншого військового майна та заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 4 ст. 410, ч. 5 ст. 191 КК України).

За даними слідства, учасники злочинної групи, до якої входили військовослужбовці, працівники ЗСУ та представники двох приватних підприємств, привласнювали продукти харчування, які призначалися для

Збройних Сил України. Вони також заволоділи бюджетними коштами, призначеними на придбання продуктів харчування.

Зокрема, два приватні підприємства впродовж червня – листопада 2023 року здійснювали постачання продуктів харчування до військової частини на Київщині на підставі договорів з Міноборони. Діючи у змові із службовими особами цієї частини, представники підприємств у первинних бухгалтерських документах вказували завищений обсяг продуктів харчування. За неіснуючі продукти харчування було сплачено понад 5 млн грн [98].

Як бачимо, в наведених прикладах відбувалося різне трактування факту приналежності грошових коштів до військового майна.

Проте слід звернути увагу на те, що 03.10.2019 прийнято Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі». У ньому зазначено, що Закон визначає підстави та порядок притягнення військових та окремих осіб до матеріальної відповідальності за шкоду, завдану державному майну, у тому числі військовому майну, майну, залученому під час мобілізації, а також грошовим коштам, під час виконання ними службових обов'язків [99].

Отож, Закон чітко відмежував військове майно від грошових коштів, а тому правильною є кваліфікація при заволодінні військовою службовою особою грошовими коштами, виділеними на потреби оборони, за відповідною частиною ст. 191 КК України.

Також на практиці трапляються випадки, коли один і той же керівник приватної організації (колишній товариш по службі) представляє для участі (у конкурсі, торгах тощо) кілька підставних фірм, нібито створюючи таким чином конкуренцію, що створює сприятливу обстановку для розкрадань.

З метою попередження та профілактики таких ситуацій, недопущення виникнення корупційних зв'язків між посадовими особами Міноборони, інших органів державної влади з керівниками комерційних та інших структур необхідно при проведенні конкурсів, аукціонів та укладанні разових договорів залучати фахівця відповідної сфери діяльності Міноборони та співробітника

правоохоронних органів (органів військової служби правопорядку, військової контррозвідки СБУ, оперативного співробітника ДБР чи детектива НАБУ, представника спеціалізованої прокуратури у сфері оборони). Зазначені особи (зокрема, зазначений спеціаліст) повинні забезпечувати законність та юридичну бездоганність перелічених заходів.

Отже, пропонуємо розробити Положення «Про конкурсну комісію Міністерства оборони України з проведення конкурсів, запитів котирувань на розміщення замовлень на поставки товарів, виконання робіт, надання послуг для державних потреб».

Окрім того, щоб попередити налагодження сталих, не пов'язаних зі службою, взаємин між посадовими особами органів військового управління, які наділені повноваженнями з розпорядження коштами та майном, з комерційними та іншими структурами, здійснювати їхню ротацію, а саме – час від часу зміну місця служби.

Зважаючи на опрацьовані матеріали кримінальних проваджень, при аналізі досліджуваного нами кримінального правопорушення можна запропонувати такі найпоширеніші способи його вчинення:

1. Винесення, вивезення військовим з території несення служби військового майна.

ОСОБА 1, будучи військовим та виконуючи адміністративно-господарські функції щодо розпорядження та зберігання державного майна – речового майна військової частини А1231, порушуючи вимоги ст. 11, 16, 58, 59 Статуту внутрішньої служби ЗС України, ст. 4 Дисциплінарного статуту ЗС України, п. 3.2.40, 3.2.41 Положення про військове (корабельне) господарство ЗС України, ст. 56 Керівництва з обліку озброєння, техніки, майна та інших матеріальних засобів у Збройних Силах СРСР, затвердженого наказом МО № 260 від 1979 року, обов'язків начальника складу речового майна, затверджених заступником командира військової частини А1231, свідомо розуміючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, маючи єдиний

злочинний намір та діючи зі злочинним умислом на привласнення державного майна, з корисливих мотивів та з метою особистого збагачення за рахунок держави, шляхом зловживання службовим становищем, 15.01.2007 року близько 18-20 год привласнив речове майно військової частини А1231, а саме – 174 пари рукавиць хутряних на загальну суму 2223,28 грн, винісши їх зі складу речового майна військової частини А1231, та розпорядився ними на власний рахунок шляхом реалізації сторонній особі за 1700 грн [100].

2. Привласнення, вимагання військового майна військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем та викрадення військового майна.

У кримінальному провадженні дії командира танкової роти капітана ОСОБА 1 кваліфікувалися судом за ч. 2 ст. 410 КК як привласнення військового майна військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем та викрадення військового майна, що заподіяли істотну шкоду. З матеріалів кримінального провадження вбачається, що ОСОБА 1 заволодів шляхом зловживання своїм службовим становищем ввіреним йому військовим майном – приладами нічного бачення ТВН-5 – та здійснив крадіжку таких же приладів в інших підрозділах військової частини, обернув їх на власну користь, реалізував, а отриманими коштами розпорядився на власний розсуд. При цьому в інших підрозділах двоє відповідальних осіб зберігали прилади нічного бачення у бойових машинах «Булат», що зберігались у сховищах парку військової частини, а доступ до них мали лише військові, які повинні були обслуговувати військове майно бронетанкової служби військової частини, відповідно до своїх службових обов'язків, зокрема капітан ОСОБА1; третя відповідальна особа зберігала частину приладів нічного бачення у бойових машинах «Булат», що знаходились у сховищах парку військової частини, а частину – у своїй службовій металевій шафі у сховищі парку військової частини, яка на замок не зачинялась [101].

Уманський міськрайонний суд Черкаської області засудив ОСОБУ 1 за ч. 2 ст. 410 КК за те, що остання, будучи службовою особою – заступником

командира військової частини з озброєння – начальником технічної частини у військовому званні майора, та тимчасово виконуючи обов'язки командира цієї військової частини, шляхом використання своїх службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей, обернула на свою користь та використала на власний розсуд чотири одиниці антенних опор, які є військовим майном. У своєму вирокі суд вказав, що ОСОБА 1, використовуючи всупереч ст. 6 Закону України «Про запобігання і протидії корупції» свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості всупереч інтересам служби, тобто шляхом зловживання службовим становищем, яке виразилось у використанні підлеглих і не обізнаних у його злочинних намірах військовослужбовців частини в особистих інтересах та віддання їм наказів (про проведення демонтажу на території військової частини А 2012 чотирьох одиниць антенних опор від двох станцій тропосферного зв'язку вартістю 13400 грн, які, згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», є іншим військовим майном, шляхом їх розрізання, завантаження на вантажний автомобіль ЗІЛ-130 та здачі в металобрухт, а також про безперешкодний в'їзд на територію частини та виїзд вказаного автомобіля), викрав з території військової частини, обернув на свою користь та використав на власний розсуд вказані чотири одиниці антенних опор, заподіявши своїми діями державі матеріальні збитки [102].

Як правило, перед скоєнням кримінального правопорушення відбувається його підготовка. Зважаючи на специфіку військової служби, на підготовку виділяється мало часу, тому що привласнення, заволодіння військовим майном у більшості випадків відбувається із використанням службового становища, на території, де винна особа за посадою має безперешкодний доступ до документів та матеріальних засобів.

Готування до вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, пов'язано з його приховуванням, яке невід'ємно поєднане зі способом вчинення.

Р. Белкін розуміє спосіб приховування кримінального правопорушення як діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом приховування, маскуванню або фальсифікації слідів кримінального правопорушення [103, с. 179]. М. Бушинська і С. Дубровін вважають, що приховування кримінального правопорушення – це умисні дії (чи система дій), а також умисне бездіяння, яке спрямоване на протидію виконання завдань розслідування і встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні під час судового розгляду [104, с. 35]. В. Боднар, О. Александренко та низка інших авторів, говорячи про приховування кримінального правопорушення, порушують питання про можливість самостійного існування способу вчинення кримінального правопорушення [105, с. 258; 106, с. 10].

Більшість авторів вважають, що «приховування» слід включити до поняття способу вчинення кримінального правопорушення, із чим ми цілком згодні [107, с. 41; 108, с. 53].

У криміналістиці найуживанішими прийомами приховування кримінального правопорушення є: маскуванню, утаювання, фальсифікація, знищення.

Для досліджуваного нами кримінального правопорушення притаманні такі способи приховування:

1. Ліквідування слідів злочинця на місці здійснення кримінального правопорушення:

а) дії зі знищення слідів не виконувалися – у 55% випадків;

б) дії зі знищення слідів виконувалися – у 45% випадків, із них:

- спалювання місця вчинення кримінального правопорушення – у 5% випадків;
- знищення елемента військового майна – у 10% випадків;
- пошкодження або знищення документів звітності стосовно військового майна, щодо якого здійснено кримінальне правопорушення, – у 30% випадків.

2. Готування неправдивого алібі:

а) було – у 70% випадків, з них:

- домовленість із товаришами по службі, знайомими, родичами про подання неправдивих відомостей, які їм відомі про вчинення кримінального правопорушення, – у 50% випадків;

- здійснення кримінального правопорушення тоді, коли військовий злочинець має перебувати на роботі, лікуванні, відпустці тощо, – 20% випадків.

б) не було – у 30% випадків.

Типові сліди кримінального правопорушення, будучи елементом криміналістичної характеристики, виконують визначальну роль у доказуванні злочинної діяльності злочинця.

У криміналістичній науці слідом кримінального правопорушення є частина інформації (матеріальної чи ідеальної), що об'єктивно виникає в результаті кримінального правопорушення на всіх стадіях його скоєння (приготування, виконання, приховування), стосовно якої є науково обґрунтовані, практично перевірені та допустимі засоби, прийоми та методи її виявлення, вилучення, дослідження, використання та оцінки [109, с. 225].

Трапляється, що із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою, проглядається кримінальне правопорушення, що передбачене статтею 366 КК України, а саме – «Службове підроблення». Тому в розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, сліди переважно виявляються після факту виявлення службового підроблення, і навпаки.

Висновки до розділу 1

1. Військове кримінальне законодавство, яке сформувалося на території України, вирізняє стадії розвитку держави, а також одного з її основних атрибутів – армії (війська). Як вид кримінальних правопорушень, викрадення, привласнення вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин давно

відомі в Україні, хоча стосовно них термін «розкрадання» у кримінальному законодавстві використовується лише з початку XX століття.

2. Здійснивши порівняння з чинним КК, а саме з ч. 1 ст. 410, можна стверджувати, що назви статей Військового артикулу 1715 року, які описані вище, не дуже схожі з формулюванням у КК, але все ж простежується відповідальність за заволодіння військовим майном (мундиром, продуктами харчування) шляхом шахрайства. Положення Військового артикулу, якими врегульовувались взаємозв'язки під час несення військової служби, стали суттєвим кроком до поліпшення та укріплення сучасного військово-кримінального законодавства України. З 1917 до 1923 рр. велике значення в країні надавалося боротьбі з розкраданнями вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин та їх незаконним обігом. Вогнепальна зброя, боєприпаси та вибухові речовини використовувалися, як правило, тільки в армії, тому у воєнний час, зокрема у роки громадянської війни, відповідальність за їх розкрадання встановлювалася нормативними актами про відповідальність за вчинення військових кримінальних правопорушень.

3. Спеціальні норми щодо відповідальності за розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого військового майна за статтями про військові та майнові кримінальні правопорушення містилися у КК 1922 та 1927 р.

4. З прийняттям нового КК УРСР (1960 р.) у спеціальній нормі (ст. 223 «Розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин») закріплювалася відповідальність за викрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, але в цій статті не передбачалося покарання за розкрадання вибухових пристроїв та комплектуючих до вогнепальної зброї. Частина 2 означеної норми передбачала відповідальність за таке ж діяння, здійснене шляхом розбою, нападу, повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особливо небезпечним рецидивістом. Військовими кримінальними правопорушеннями були встановлені у вказаній главі кримінальні правопорушення, які посягали на діючі відносини щодо несення військової

служби, здійснені військовими, а також військовозобов'язаними при навчанні, яке проходило на навчальних або перевірочних зборах. У цьому кодексі містилася стаття 254 «Зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем».

5. Досліджуючи та аналізуючи нормативні акти інших країн для виявлення недоліків у наших, внесення пропозиції щодо доповнення або їх зміни, доцільно попередити, що без урахування властивостей нашої правової та законодавчої концепції, здійснюючи введення засад іноземного права в українську правову систему, а особливо у військове кримінальне законодавство, можна зіткнутися з проблемами, оскільки правові механізми інших країн, які добре проявилися на практиці, можуть не дати такого ж результату в Україні.

6. Включення засад військового кримінального законодавства у чинний кримінальний кодекс відбувається через те, що Кримінальний кодекс України є єдиною основою кримінального права, а наявність інших кримінальних норм, навіть тих, що передбачають кримінальну відповідальність військових (як це вбачається у країнах романо-германської правової сім'ї), не дозволяється.

7. Причинами, які вказують на неефективне розслідування кримінальних правопорушень, є: низький рівень фахової підготовки слідчих та оперативних працівників; несвоєчасне і неякісне проведення СРД – огляди місця події, допити свідків; погана взаємодія правоохоронних органів між собою та з іншими органами.

8. Криміналістична характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, – це заснована на науковому аналізі і структурована особливим чином система відомостей про привласнення, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, призначена для оптимізації розкриття та розслідування кримінальних правопорушень цього виду.

9. Елементами криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем,

вчиненого військовою службовою особою, на нашу думку, є: 1. Загальні обставини здійснення кримінального правопорушення. 2. Особливості особи злочинця. 3. Способи підготовки, вчинення та приховування. 4. Предмет злочинного посягання. 5. Типові сліди кримінального правопорушення. 6. Обставини, які допомагали вчиненню кримінального правопорушення

10. Диспозиція ст. 410 КК України не передбачає розтрата військового майна, а тому у випадку встановлення, окрім привласнення чи заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, факту розтрата, діяння додатково слід кваліфікувати і за ст. 191 КК України.

11. Запропоновано закріплення на законодавчому рівні нормативно-правових актів з обліку військового майна, котрі зобов'язуватимуть командування військових частин у чітко визначені терміни під обов'язковим контролем відповідних служб, після виявлення обліковувати отримане майно (до прикладу, від волонтерів), що невідкладно потягне наслідки щодо його поводження, контролю за використанням тощо.

12.3 метою попередження та профілактики негативної ситуації, недопущення виникнення корупційних зв'язків між посадовими особами Міноборони, інших органів державної влади з керівниками комерційних та інших структур, вважаємо необхідною при проведенні конкурсів, аукціонів та укладанні разових договорів обов'язкову участь фахівця відповідної сфери діяльності Міноборони, члена Громадської антикорупційної ради при Міністерстві оборони України та співробітника правоохоронних органів (органів військової служби правопорядку, військової контррозвідки СБУ, оперативного співробітника ДБР чи детектива НАБУ, представника спеціалізованої прокуратури у сфері оборони).

Вважаємо, що доцільно розробити Положення «Про конкурсну комісію Міністерства оборони України з проведення конкурсів, запитів котирувань на розміщення замовлень на поставки товарів, виконання робіт, надання послуг для державних (оборонних) потреб».

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

2.1. Типові слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою

Ефективне розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, потребує добросовісної побудови проведення слідства. Така позиція охоплює правильне встановлення слідчої ситуації, вчасне пропонування версій, здійснення дій щодо планування розслідування та намічення окремих СРД і ОРЗ залежно від ситуації.

У криміналістичній літературі організацію розслідування кримінального правопорушення традиційно поділяють на управлінський та предметний рівні [110, с. 345]. Водночас чимало авторів розглядають цей процес з точки зору системного підходу [111; 112; 113].

О. Олішевський та М. Гутерман під управлінським рівнем організації розслідування розуміють систему компетентних державних органів та осіб, які здійснюють дізнання та слідство, нагляд та контроль за ним, а також їх діяльність зі створення, упорядкування та реалізації управлінських рішень на рівні її структурних елементів, а предметний рівень трактують як частину управлінського впливу на процес встановлення істини, що є заснованою на законі та підзаконних актах діяльністю уповноважених на те осіб з реалізації прийнятих рішень у рамках функціонування системи розслідування у

конкретних кримінальних провадженнях, що здійснюється з метою забезпечення законності та ефективності [114, с. 148; 115, с. 660].

Елементами організації розслідування прийнято вважати: отримання вихідної інформації та початок кримінального провадження; встановлення цілей, предмета розслідування та конкретизацію доведення, встановлення засобів та сил для виконання мети розслідування; план розслідування; утворення належних умов для слідчих та інших дій; активізацію суб'єктів розслідування для ефективного застосування їхніх функцій; організацію тактичних операцій та слідчих (розшукових) дій [116, с. 137–138]; узгодженість дій суб'єктів; взаємодія між всіма посадовими особами, які тим чи іншим способом причетні до здійснення розслідування; прийняття рішень щодо організації розслідування; інспектування своєчасності, змісту, результативності роботи усіх суб'єктів розслідування; організацію кінцевого етапу розслідування.

Побудова планування, пропонування версій, здійснення розслідування у кримінальному провадженні насамперед відбувається залежно від слідчої ситуації, яка наявна. За цих обставин, зважаючи на те, що кримінальне правопорушення зазнає впливу кліматичних, економічних, просторових, природних, соціальних, та інших факторів ситуації, робота особи, яка здійснює досудове розслідування, взаємопов'язана із дослідженням такої події. Слідчими можна назвати ситуації, які виникають у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Основа слідчої ситуації визначається сукупністю обставин, які формуються з таких компонентів: тактичного та процесуального характеру; психологічного спрямування; тактико-організаційного спрямування; інформаційного спрямування [117, с. 126].

Спільне використання цих компонентів додають слідчій ситуації, яка виникла в певний момент розслідування кримінального провадження, особливості.

Однак багато вітчизняних учених-криміналістів (наприклад, А. Філіппов) дотримуються іншої точки зору. Відповідно до неї, неможливо типізувати слідчі ситуації, беручи до уваги всі перелічені фактори. Крім того, не можна запропонувати різні групи рекомендацій для осіб, які проводять розслідування, залежно від їх психологічного темпераменту.

Ми погоджуємося з думкою А. Філіппова у тому, що зміст поняття «слідча ситуація» має бути значно вужчим, і, зокрема, чинники, які стосуються особистості слідчого, його технічного забезпечення, умов його роботи тощо, в аналізоване поняття входять не можуть, оскільки це виключило б можливість типізації слідчих ситуацій і розробка цієї проблеми практично б втратила мету. Оптимальним є включення до змісту слідчої ситуації лише однієї групи факторів – інформаційних. Як доводить практика, цього цілком достатньо, щоб розробити конкретні рекомендації щодо розслідування кримінального правопорушення [118, с. 232].

Проблемні питання щодо типових слідчих ситуацій вивчаються у роботах таких учених, як Р. Белкін, О. Басв, А. Васильєв, С. Веліканов, К. Гейко, Л. Драпкін, О. Колесніченко, Н. Старостін, В. Шевчук, В. Яровенко та ін.

Так, наприклад, О. Колесніченко вважає, що «під слідчою ситуацією прийнято розуміти певне положення в розслідуванні кримінальних правопорушень, що характеризується існуванням доказів та інформаційності, і з появою, зважаючи на це, чітких задач збирання та перевірки» [119, с. 59].

Вивчення внутрішньої побудови слідчої ситуації, вважає С. Веліканов, дозволяє зробити висновок про її криміналістичний зміст [120, с. 9].

Як вважає Г. Матусовський, слідча ситуація під час розслідування кримінального правопорушення – це уявна рухлива модель, яка демонструє інформаційно-логічну, тактико-психологічну, тактико-управлінську та організаційну обстановку, яка виникла у кримінальному провадженні, і характеризує позитивний або несприятливий рух кримінального провадження [121, с. 339].

Ми вважаємо, що найактуальніше поняття слідчої ситуації запропоновано Р. Белкіним, який під нею розумів обстановку, наявну до початку або під час розслідування, випадки, у яких може проводитись або проводиться розслідування кримінального правопорушення [122, с. 148].

У криміналістиці традиційно слідчі ситуації поділяються на прості та складні. Своєю чергою, складні прийнято поділяти на проблемні та конфліктні. Під проблемною слідчою ситуацією розуміється «суперечність між розумінням і нерозумінням, незвичайний, особливий взаємозв'язок між відомими та невідомими у провадженні, коли те, що потрібно знайти немає, але існує в тому чи іншому позитивному відношенні з уже встановленими подіями, які певною мірою зменшують можливість та спрямовують знайдення тактичних та інформаційних рішень» [123, с. 181].

З погляду інтересів криміналістичної методики і з логіки розслідування, з метою упорядкування типових слідчих ситуацій, доцільно їх розподілити за етапами розслідування. В теорії криміналістики питання кількості етапів розслідування досі дискусійне. Одні дослідники дотримуються двоетапного підходу, інші – триетапного, деякі виділяють до чотирьох етапів.

Так, на думку ряду прихильників двоетапного підходу, розслідування слід ділити на початковий та наступний етапи [124, с. 385-387]. Р. Белкін вирізняє три етапи розслідування: початковий, наступний, заключний [122, с. 149]. В. Танасевич розбиває розслідування кримінальних правопорушень на чотири самостійні етапи, виділяючи етап, змістом якого є реагування на привід до початку кримінального провадження, перевірка заяв або повідомлень про кримінальні правопорушення, реєстрація кримінального правопорушення за наявності для того підстав [125].

На нашу думку, основним є встановлення типових слідчих ситуацій, які виникають на початковій стадії розслідування. Правильне їх з'ясування допоможе слідчому розкрити потрібний алгоритм початкових СРД та ОРЗ на такій стадії розслідування.

Зрозуміло, що особливість типових слідчих ситуацій на початковій стадії розслідування залежить від типу кримінального правопорушення (наприклад, проти життя та здоров'я, тощо). Привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, відносять до військових кримінальних правопорушень.

Що стосується привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, то в криміналістиці прийнято виділяти три типові слідчі ситуації, які виникають на початковій стадії розслідування:

1. Особа, яка вчинила привласнення, заволодіння військовим майном, не затримана, та інформація про неї відсутня.

2. Особа, яка вчинила привласнення, заволодіння військовим майном, затримана на місці вчинення кримінального правопорушення, наявна доказова інформація та свідки.

3. Про особу, яка вчинила привласнення, заволодіння військовим майном, є певний обсяг інформації, але вона не затримана, свідки відсутні.

Якщо говорити про конкретні види привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, то виділені вченими типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування загалом співзвучні з вищеназваними.

Взявши за основу матеріали вивчених кримінальних проваджень щодо розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, беручи до уваги наявну інформацію, потрібно, на нашу думку, зазначити про п'ять типових слідчих ситуацій, які можуть виникнути на момент початку розслідування кримінального правопорушення:

1. Привласнення, заволодіння військовим майном, скоєне шляхом зловживання службовим становищем, виявлено за допомогою оперативних заходів і наявні відомості про особу злочинця – у 35% випадків.

2. Розпочато кримінальне провадження за фактом привласнення, заволодіння військовим майном за матеріалами планових та позапланових перевірок, інвентаризацій військового майна, а особа, яка здійснила привласнення, заволодіння, не відома – у 25% випадків.

3. Знайдено майно військового призначення, яке знаходиться у неналежного власника, обстановка події не встановлена – у 10% випадків.

4. Є заява (цивільної особи, військового) про здійснення привласнення, заволодіння військовим майном військовою службовою особою, зловживаючи службовим становищем, – у 25% випадків.

5. Виявлено військове майно під час документування інших кримінальних або адміністративних правопорушень – 5 %.

Під час розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, насамперед виникають проблемні, складні, організаційно безсистемні, нечіткі різносторонні та сукупні слідчі ситуації.

Також формуються і найпростіші ситуації. Для їх вирішення не потрібно багато зусиль, але все ж і у таких ситуаціях з'являються проблеми, які не завжди можна швидко розв'язати.

У кримінальних провадженнях про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, також можуть виникати і такі слідчі ситуації:

1. Слідчі ситуації, пов'язані з привласненням, заволодінням зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном зі сховищ, складів, гаражів, ангарів, ешелонів, приміщень, аеродромів тощо, де зберігається таке майно:

1.1. Виявлено втрату вказаного вище військового майна на складі, у сховищі тощо.

1.2. Виявлено відсутність військового майна з відкритого сейфу, складу, який довго не охоронявся.

1.3. Пошкоджено склад, сейф, інше приміщення, викрадено військове майно (наявні сліди злому).

1.4. Встановлено нестачу військового майна при вантажних або розвантажувальних роботах (до прикладу, під час розвантаження військового літака).

1.5. Виявлено відсутність військового майна при транспортуванні.

1.6. Виявлено відсутність військового майна через ураган, землетрус, пожежу чи інше стихійне лихо зі знищенням гаражів, сховищ, складів, ангарів, ешелонів, приміщень, аеродромів тощо, де зберігається таке майно.

2. Слідчі ситуації, пов'язані з привласненням зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою [126, с. 249].

До прикладу, ОСОБА_7, проходячи строкову військову службу у військовій частині НОМЕР_1, займаючи посаду майстра ремонтної майстерні ремонтного взводу ремонтної роти бронетанкового озброєння і техніки ремонтно-відновлювального батальйону, розуміючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, з корисливих мотивів, у порушення вимог ст.ст. 11, 127, 128 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 3, 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, ст. 6 Закону України «Про правовий режим майна в Збройних Силах України», 02.09.2018 року, достовірно знаючи свої службові обов'язки щодо належного несення служби у складі добового наряду, будучи, відповідно до наказу командира військової частини НОМЕР_1 (по стройовій частині) від 02.09.2018 року № 212-НР, призначеним до складу добового наряду водієм чергового транспортного засобу, а саме: транспортного засобу марки МАЗ моделі 555102-223, тип самоскид, номер кузова НОМЕР_2, військовий номерний знак «НОМЕР_3», приблизно о 14 год. 00 хв., перебуваючи на території військового містечка НОМЕР_4 за адресою: АДРЕСА_2, а саме – ділянці автодороги від

складів ракетноартилерійського озброєння військової частини НОМЕР_1 до контрольно-технічного пункту парку № 2 військової частини НОМЕР_1 привласнив інше військове майно, а саме – 45 літрів дизельного пального, вартістю 1264 грн 62 коп., шляхом його зливу з транспортного засобу марки МАЗ моделі 555102-223, військовий номерний знак «НОМЕР_3» у 10 пластикових пляшок, кожна ємністю 5 літрів, у якому і зберігав до 03.09.2018 року, та у наступному 03.09.2018 року приблизно о 15 год. 30 хв., перебуваючи на об'їзній дорозі мікрорайону Всебратьське-2, поблизу гаражного кооперативу «Зірка» у Центрально-Міському районі м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, тобто поза межами військової частини, намагався його збути цивільній особі.

Дії обвинуваченого ОСОБА_7 були кваліфіковані: за ст. 410 ч. 3 КК України за ознаками привласнення військовослужбовцем іншого військового майна, вчиненого в умовах особливого періоду, крім воєнного стану; за ст. 421 ч. 2 КК України за ознаками порушення особою, яка входить у добовий наряд частин, статутних правил внутрішньої служби, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, запобігання яким входило в обов'язки цієї особи, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану [127].

3. Слідчі ситуації, пов'язані із заволодінням зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою.

Так, 8 березня 2020 року, о 18 год. 00 хв, обвинувачений ОСОБА_6, перебуваючи у кімнаті № НОМЕР_2, в приміщенні казарми мотопіхотного батальйону військової частини НОМЕР_1, за адресою: АДРЕСА_1, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи з прямим умислом, з корисливих мотивів користуючись безперешкодним доступом до зброї командира взводу матеріального забезпечення мотопіхотного

батальйону військової частини НОМЕР_1 ОСОБА_8, яка була ввірена йому для службового користування, викрав з шухляди тумби ОСОБА_8 пістолет марки ПМ № НОМЕР_3 мм з двома магазинами до нього, вартість якого становить 3335,24 грн.

19.03.2020 року, близько 13 год. 00 хв., обвинувачений ОСОБА_6 з метою завершення свого злочинного умислу та приховування вчиненого ним злочину, викрадений у командира взводу матеріального забезпечення мотопіхотного батальйону ОСОБА_8 пістолет ПМ № ПО 0343 9 мм. з двома магазинами до нього помістив під бетонною плитою, поруч з приміщенням непрацюючої котельні, напроти казарми, в якій знаходиться кімната № НОМЕР_4, що на території військової частини НОМЕР_1. 11.04.2020 року вищевказаний пістолет було виявлено та вилучено працівниками правоохоронних органів [128].

4. Встановлено факти реалізації зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, чи незаконного володіння ними [126, с. 249–250].

Слідчим ситуаціям початкового етапу розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, які ми зазначали вище, характерна недостатність відомостей про умови вчинення такого кримінального правопорушення. Тому, зважаючи на криміналістичну систематизацію, вказані слідчі ситуації належать до проблемних, а саме – до таких, де наявна суперечність між розумінням та нерозумінням; коли того, що шукаєш, немає, але існує в тому чи іншому ймовірному взаємозв'язку з уже встановленими обставинами, що спрямовують пошук тактичних та інформаційних рішень. У криміналістичних джерелах вирізняють два основні види типових проблемних ситуацій: «невідомість щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення» та «невідомість щодо самої події суспільно небезпечного діяння» [129, с. 148].

Здійснивши аналіз судової та слідчої практики, пропонуємо такі типові слідчі ситуації подальшої стадії розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення:

а) військовому повідомлено про підозру, він дає правдиві свідчення, доказів про його причетність до вчинення кримінального правопорушення достатньо для того, щоб спрямувати кримінальне провадження у суд – 26%;

б) військовому повідомлено про підозру, він відмовляється надати будь-які пояснення, або дає обманливі, доказів досить, щоб спрямувати кримінальне провадження у суд – 36%;

в) військовому повідомлено про підозру, він не надає будь-яких пояснень, або дає обманливі, доказів не достатньо, щоб спрямувати у суд кримінальне провадження – 30%;

г) осіб, яким можна повідомити про підозру, не встановлено – 8%.

Аналіз слідчих ситуацій та шляхи їх вирішення передбачають від початку розслідування комплекс конкретних дій, які потрібно невідкладно провести з метою виявлення, уточнення та встановлення певних даних про подію кримінального правопорушення та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Дії слідчого у цьому випадку можуть проводитися за такими напрямками: пошук і виявлення додаткової інформації; аналіз інформації, уявне її усвідомлення та формування вихідних даних, відомостей; діагностика слідчої ситуації (простої, складної, проблемної, організаційно невідповідної, невизначеної та ін.); планування, визначення порядку та послідовності, необхідних слідчих та оперативно-розшукових заходів; визначення шляхів вирішення проблемних, складних слідчих ситуацій у процесі провадження слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів; висування та перевірка типових версій.

З метою вирішення складних ситуацій слідчі, організаційно-перевірочні та оперативно-розшукові дії повинні бути спрямовані на закріплення інформації, отриманої процесуальними засобами, виявлення та закріплення додаткової інформації, фактів, відомостей про подію кримінального правопорушення та про злочинця. У цей період переважно проводяться такі слідчі (розшукові) дії, як огляд місця події, обшук, допити свідків тощо. З-поміж оперативних заходів – це розшук злочинця за суб'єктивними портретами, фотороботами, з

використанням допомоги громадськості, виявляються свідки, проводиться зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, зняття інформації з камер відеоспостереження в районі місця скоєння злочину та імовірних шляхів відходу, проводиться прочісування території, здійснюються спеціальні операції тощо.

Шляхами виходу із проблемних ситуацій під час розслідування є логічні, евристичні та інтуїтивні операції. Недолік логічних операцій у тому, що для їх здійснення потрібен доволі повний обсяг вихідної інформації.

Основним евристичним методом вирішення проблемних ситуацій, що виникають у процесі розслідування кримінальних проваджень, є побудова та перевірка версій.

Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення аналізованої категорії, найбільш ефективним і складним в організації є початковий етап розслідування. Узагальнення слідчо-оперативної практики свідчать про те, що більшість учених-криміналістів і практичних працівників приділяють при цьому особливу увагу питанням висунення та перевірки версій, і, як наслідок, планування розслідування на цьому етапі.

На наш погляд, такі поняття взаємопов'язані та взаємозалежні, тому що за виникнення конкретної слідчої ситуації висувуються версії та на їх основі плануються слідчо-оперативні заходи. Крім того, якщо під час роботи у провадженні з'являються інші версії, то, відповідно, коригується і план розслідування.

Учення про криміналістичну версію належить до найбільш розроблених у криміналістиці. Наявні визначення поняття версії поділяються на три групи: логічні, змістовні та функціональні.

Логічне визначення криміналістичної версії загалом зводиться до вказівки на те, що версія є різновидом гіпотези чи подібна до неї. Так, на думку А. Ларіна, «слідча версія – це інтегральна ідея, що будується з метою встановлення об'єктивної істини у провадженні, образ, що несе функції моделі

досліджуваних обставин, створений уявою (фантазією), який містить ймовірну оцінку наявних даних і виражений у формі гіпотези» [129, с. 109].

Змістовне визначення криміналістичної версії акцентує на колі і характеристиці об'єктів (фактів, явищ), що пояснюються версією, згідно з яким версії можуть висуватися як щодо події в цілому, так і щодо окремих елементів, обставин події, груп фактів і одиничних фактів [130, с. 317–318].

Визначення поняття версії, що встановлюють роль версії на початковому етапі розслідування, у судовому процесі, під час проведення експертиз тощо, можна назвати функціональними і запропонувати їх три аспекти: гносеологічний, організаційний і тактичний [131; 132].

З гносеологічного погляду, версію розглядають як метод (засіб) пізнання істини в кримінальному процесі [108; 133; 134]. В організаційному аспекті версія – логічна основа планування розслідування. Вона визначає напрям розслідування, є його організуючим початком та ядром планування дій слідчого. Розгляд версії в тактичному аспекті вимагає відповіді на запитання: чи є версія тактичним прийомом, основою прийняття тактичного рішення або самим рішенням?

На нашу думку, повне визначення поняття версії сформульоване Р. Белкіним: «Криміналістична версія – це аргументована гіпотеза щодо поодинокі події або групи подій, що володіють або можуть володіти фактами для провадження, що вказує на існування і трактує виникнення таких фактів, їхній взаємозв'язок і зміст та переслідує ціль із встановлення неупередженої правди» [135, с. 134]. Загалом це визначення не викликає заперечень.

Наголошуючи на важливості планування розслідування кримінальних правопорушень будь-якої категорії, можна провести аналогію з думкою Л. Ароцкера, який, говорячи про слідство, стверджував, що планування обов'язкове у будь-якому кримінальному провадженні, у якому проводилося дізнання або досудове розслідування, включаючи провадження приватного обвинувачення [136].

Криміналістична сутність планування полягає в тому, щоб, урахувавши початкові дані про розслідувану подію, встановити цю подію; за наявності в ньому складу кримінального правопорушення, з'ясувати мотиви і форму вини конкретних осіб, що пом'якшують і обтяжують обставини та інші дані, що мають значення для провадження [137, с. 128].

Версія, враховуючи вихідні дані, повинна не просто пояснити їх, а й розкрити всі види зв'язку між ними, тому що вона є частиною тактичного рішення, а методи висування версій – найважливішою частиною методів інформаційно-аналітичної роботи та методів прийняття тактичного рішення. Попри те, версія повинна ґрунтуватися на конкретній тактичній меті, інакше її висування не дасть шуканого результату.

Істотну роль при побудові версій у конкретному кримінальному провадженні виконують:

1. Криміналістична характеристика – узагальнена інформаційна модель аналізованого виду кримінальних правопорушень.

2. Типові версії – узагальнені становища науки та практики.

Для типової версії характерні дві ознаки: по-перше, такі версії є припущеннями, що ґрунтуються на науковому узагальненні слідчої, судової чи експертної практики; по-друге, вони похідні від типової слідчої ситуації.

Під типовою версією ми розуміємо найбільш притаманне для наявної ситуації з боку певної галузі наукового пізнання або збірних відомостей практики судового дослідження (слідчої, оперативно-розшукової, експертної) гіпотетичне пояснення окремих фактів або події в цілому. Версії класифікуються за: суб'єктом висування (слідча, оперативно-розшукова, експертна тощо); складністю їхньої перевірки; етапом розслідування, на якому вони висуваються; щодо доведення вини обвинувачених (розрізняють обвинувальні та виправдувальні версії) та ін. [130; 134; 137; 111; 138].

У правовій літературі існує чимало класифікаційних систем версій [132; 139; 131]. Однак для розробки приватних методик розслідування важливими є класифікація за обсягом (за колом фактів, що пояснюються) і за ступенем

конкретності. За обсягом версії прийнято розділяти на спільні та приватні. Під спільними версіями треба розуміти версії про предмет доказування, а під приватними – про доказові факти та можливі джерела доказів [117, 135, 136]. За ступенем конкретності виділяють версії типові і конкретні, чи специфічні. «Під типовою версією розуміється найхарактерніше для наявної ситуації з погляду певної галузі наукового пізнання чи збірних даних практики судового дослідження (експертної, оперативно-розшукової, судової, слідчої) можливе трактування деяких обставин чи події в цілому». Конкретні версії висуваються з урахуванням матеріалів конкретного кримінального провадження і типових версій [139, с. 318].

Будучи продуктом узагальнення та аналізу слідчої практики, типові версії як найбільш ймовірні та характерні щодо ситуаційно повторюваних обставин дозволяють раціонально спланувати розслідування на різних його етапах та розробити типові програми слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

На наш погляд, планування розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення можна представити так:

а) планування (календарне) діяльності слідчого з розслідування одного або кількох проваджень, зокрема таких, які не стосуються один одного, а також здійснення інших завдань. Зазначене планування допомагає слідчому правильно розподіляти свою діяльність упродовж дня, тижня, місяця та всього терміну слідства. Крім того, оптимально виділити час для викликів на допит підозрюваних, свідків, спеціалістів та інших осіб, а також включити до нього відрядження та наради з оперативними підрозділами для вирішення спільних заходів про напрями діяльності з розслідування конкретного кримінального провадження;

б) план розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Це планування здійснюється за простим або складним кримінальним провадженням;

в) планування СРД під час відрядження. Переважно складається при проведенні комплексу слідчо-оперативних дій;

г) планування здійснення окремої СРД, НСРД. Указаний план складається при проведенні слідчої (розшукової) дії, складної за об'ємом або організацією (вилучення великої кількості документів або предметів із залученням фахівців; призначення та організація ревізії або судової експертизи з документів чи предметів; допит підозрюваного з пред'явленням речових доказів та участю спеціаліста; одночасний допит між підозрюваним та свідком; огляд з участю підозрюваного (перевірка показань на місці);

д) план проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, НСРД, оперативно-розшукових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети (план проведення тактичної операції). Наприклад, з метою легалізації оперативних матеріалів в цілому або окремо оперативно-розшукових заходів для підтвердження їх під час слідчих (розшукових) дій, НСРД і т. д.;

е) узгоджене планування (спільний план слідчих (розшукових) дій, НСРД та оперативно-розшукових заходів). У такому плані оперативно-розшукові заходи перелічуються, не розкриваючи їх зміст, із зазначенням термінів виконання, реквізитами виконавців та погодженням керівників. Додатково можливе планування участі слідчого в проведенні спільної операції (обшук у приміщенні з метою виявлення та затримання винного, а також відшукування документів та предметів, які мають значення у провадженні);

ж) планування дій слідчого під час виїзду в інші органи з метою надання практичної та методичної допомоги з організації розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Згідно з вивченою судовою практикою, а також результатами анкетування, письмове планування у розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення проводиться в 96% випадків. Виняток (4%) становлять кримінальні провадження, у яких підозрюваний за наявних доказів усвідомлює провину та визнає її у повному обсязі.

Враховуючи викладене та приймаючи за основу наукові підходи вчених, вважаємо за необхідне вирізнити такі основні елементи планування розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою: аналіз первинної інформації; висування слідчих версій; визначення завдань, термінів та конкретних заходів у провадженні; визначення шляхів і способів розв'язання намічених завдань; розроблення письмового плану розслідування; контроль і своєчасне коригування плану.

На підставі вивченого емпіричного та теоретичного матеріалу можна запропонувати такі алгоритми дій слідчого і типові версії залежно від специфіки виділених вище слідчих ситуацій розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою:

Ситуація 1 (привласнення, заволодіння військовим майном, вчинене військовою особою, зловживаючи службовим становищем, установлено оперативним шляхом і відомості про особу злочинця відомі) є найбільш сприятливою в інформаційному значенні, оскільки всі обставини скоєння кримінального правопорушення вже відомі, і основне завдання оперативних співробітників (детективів) полягає в грамотній легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності. У цій ситуації можуть бути висунуті приватні версії про скоєння фігурантами інших кримінальних правопорушень, а також причетність до кримінального правопорушення інших осіб.

У цій ситуації можна запропонувати таку типову програму дій слідчого:

- невідкладне відшукання та вилучення речей та документів, що підтверджують факт заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем (після внесення відомостей в ЄРДР на підставі розсекречених матеріалів оперативно-розшукової діяльності чи часто рапорта оперативного підрозділу з викладенням попередньо встановлених обставин події, слідчий (детектив), зібравши необхідні матеріали (первинні допити, рапорти, аналітичні довідки, протоколи оглядів речей, документів,

медіаресурсів, витяги з державних реєстрів щодо майна, осіб, подій та фактів тощо), звертається з клопотанням про дозвіл на проведення обшуку чи огляду (залежно від тактичної спрямованості та очікуваних результатів проведення слідчої дії) до слідчого судді, дотримуючись вимог відповідно до ст.ст. 234-237 КПК України. У клопотанні має бути зазначена точна адреса будівлі, приміщення чи іншого об'єкта, в якому планується проведення обшуку чи огляду, з метою можливості її ідентифікації. На практиці трапляється, коли точну адресу з конкретним номером приміщення встановити неможливо, в такому випадку в клопотанні необхідно максимально ідентифікувати об'єкт, в котрому планується обшук, огляд з метою недопущення постановлення судом неконкретизованої ухвали та, як наслідок, у подальшому можливості визнання вилучених доказів недопустимими, наприклад, у резолютивній частині клопотання прохати надати дозвіл на проведення обшуку чи огляду у гаражному приміщенні за адресою: м. Львів, вул. Городоцька, 111 (5-й гараж зліва в білій цегляній будівлі, яка складається з 6 гаражів, у якому наявні двостулкові металеві двері червоного кольору з написом на лівій половині друкованими буквами білого кольору «Не палити»), яке перебуває у фактичному користуванні конкретної особи (фігуранта, свідка тощо). Після отримання ухвали слідчого судді слідчий має право провести санкціоновану слідчу дію, можливо, із залученням спеціалістів. Водночас варто тактично підготуватися до вилучення мобільного телефону фігуранта, оскільки часто там міститься багато важливої інформації, що дає можливість оперативно встановити місця зберігання, транспортування, збуту викраденого військового майна, коло співучасників, час, спосіб, місце вчинення кримінального правопорушення, місце знаходження коштів, набутих злочинним шляхом, та інші важливі деталі. З урахуванням можливостей віддаленого доступу до вмісту мобільного терміналу, рекомендовано вжити заходів щодо відключення терміналу від стаціонарної та вайфай-мережі. На стадії вилучення мобільного терміналу важливо навести контакт з фігурантом для швидкого подолання системи логічного захисту (добровільного надання логінів, паролів тощо), в

іншому випадку надалі слідство стикається з проблемою подолання такої системи та втрачає найважливіше – час для оперативного розкриття та розслідування кримінального провадження. Попри те, сучасне криміналістичне забезпечення правоохоронних органів України не дає змоги долати систему логічного захисту усіх наявних на ринку мобільних терміналів, через що доводиться звертатися до міжнародних експертних інституцій, що можливе лише в одиночних особливо резонансних випадках;

- допити спеціалістів, які проводили ревізію (інвентаризацію);
- допит фахівців у галузях, що стосуються предмета привласнення, заволодіння (наприклад, представників служб ракетно-артилерійського озброєння, інженерної служби, фінансової служби, служби паливно-мастильних матеріалів тощо);
- допити свідків (матеріально відповідальних осіб, осіб серед наряду з охорони та оборони військового об'єкта тощо);
- впізнання (осіб, речей тощо);
- одночасні допити;
- призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, судово-бухгалтерських, психофізіологічних, почеркознавчих, товарознавчих експертиз військового майна інших);
- паралельне проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД щодо виявлення раніше невстановлених каналів збуту, виявлення привласненого, встановлення всіх осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення;
- затримання особи як підозрюваного (за наявності підстав, передбачених ст. 208 КПК України);
- складання та вручення письмового повідомлення про підозру;
- допит підозрюваного;
- слідчий експеримент шляхом перевірки показань на місці (у разі, якщо підозрюваний (обвинувачений) розповідає про інші факти скоєння ним зловживання службовим становищем та інших кримінальних правопорушень).

Незважаючи на те, що ця ситуація найбільш зручна (очевидна) для слідства, труднощі виникають під час установлення місцезнаходження документів та предметів, що підтверджують вчинення зловживання службовим становищем військовою службовою особою та забезпечення їх збереження до вилучення та долучення до матеріалів кримінального провадження. Це пов'язано з тим, що, як правило, документальне підтвердження щодо зазначеної ситуації має не тільки інформаційний характер за механізмом зловживання службовим становищем та колом винних осіб, але є одним із основних доказів у кримінальному провадженні.

У ситуації 2 (кримінальне провадження за фактом привласнення, заволодіння військовим майном розпочато відповідно до матеріалів, після проведення планових та позапланових перевірок, ревізій, аудитів, інвентаризацій, та особа злочинця, яка здійснила привласнення, розкрадання, не відома) висувуються слідчі версії за такими напрямками:

1. Виникло розкрадання військового майна невідомими особами.
2. Вчинено привласнення, заволодіння військовим майном невстановленими посадовими особами, зловживаючи службовим становищем.
3. Скоєно інше кримінальне правопорушення, не пов'язане з привласненням, заволодінням певним військовим майном військовою посадовою особою, шляхом зловживання службовим становищем.
4. Виявлено нестачу військового майна за відсутності ознак привласнення, заволодіння, але внаслідок недбалості військових посадових осіб.

Для перевірки версії про зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, необхідно використовувати таку типову програму дій слідчого:

- вилучення та аналіз документів, що підтверджують привласнення, розкрадання.

Детально опрацьовується акт інвентаризації та обов'язково всі документи, на основі яких такий акт складено, адже часто на практиці спеціалісти, особливо внутрішнього аудиту Міноборони, описують в актах власні припущення, котрі можна спростувати зі слідчої точки зору, провівши детальний аналіз наявної документації. В актах описуються всі виявлені порушення, але не всі з них свідчать про факти вчинення кримінальних правопорушень, наприклад описується завдання матеріальної шкоди внаслідок нецільового використання бюджетних коштів, при цьому роботи виконані, майно поставлене, однак аудиторів вважають, що установа не мала нагальної потреби у відповідному майні, послугах тощо. За таких умов кваліфікувати дії осіб та довести кримінальне провадження до логічного завершення не вдається. Тому у вирішенні питання про доцільність реєстрації кримінального провадження та проведення досудового розслідування за матеріалами інвентаризації, ревізій, перевірок слідчому (детективу) необхідно консультиватися зі спеціалістами, колегами по роботі, прокурорами, суддями, експертами державних чи приватних експертних установ тощо;

- якщо факт розкрадання військового майна підтверджується, провести санкціоновані обшуки (огляди) за місцями служби, проживання, перебування імовірно причетної особи (осіб), місцем попереднього зберігання майна у військовому підрозділі, з метою відшукування та вилучення слідової інформації;

- допити спеціалістів, які проводили ревізію (інвентаризацію);

- допити фахівців у галузях, що стосуються предмета привласнення, розкрадання (наприклад, представників служб ракетно-артилерійського озброєння, інженерної служби, фінансової служби, служби паливно-мастильних матеріалів тощо);

- допити свідків (матеріально відповідальних осіб, осіб серед наряду з охорони та оборони військового об'єкта тощо);

- призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, почеркознавчих, військових тощо);

- паралельне проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД щодо виявлення каналів збуту, місць зберігання привласненого військового майна, встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, їх співучасників.

Під час роботи у зазначеній ситуації у слідчого виникають труднощі, пов'язані зі встановленням осіб, які вчинили зловживання службовим становищем, а також дії з відшукування та вилучення документів, що підтверджують механізм привласнення, заволодіння.

У ситуації 3 (виявлено майно військового призначення, яке перебуває у неналежного власника, не встановлені обставини події) висуваються слідчі (розшукові) версії за такими напрямками:

1. Вчинено розкрадання військового майна невідомими особами.
2. Здійснено крадіжку сторонніми особами військового майна.
3. Вчинено привласнення чи заволодіння з використанням службового становища невстановленими посадовими особами щодо військового майна.
4. Відбулася втрата військового майна внаслідок недбалості посадових осіб за відсутності ознак розкрадання.
5. Порушено правила використання військового майна внаслідок об'єктивних причин за відсутності складу кримінального правопорушення.
6. Виявлене майно є списаним, непридатним до використання за призначенням, застарілим чи імовірно отриманим до 24.08.1991 року.

Для перевірки версії у вказаній ситуації необхідно використовувати таку типову програму дій слідчого:

- огляд місця події (включаючи огляд виявлених предметів);
- допити свідків та очевидців (осіб, які виявили майно військового призначення, тощо);
- призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, почеркознавчих, товарознавчих, військових, трасологічних та інших);
- проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД щодо виявлення місць розкрадання виявленого майна, встановлення осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення;

- перевірка військових обліків (залежно від виду виявленого майна) щодо належності такого майна;
- призначення ревізій, позапланових інвентаризацій у разі встановлення місця привласнення чи заволодіння;
- допити матеріально відповідальних осіб;
- призначення судових експертиз вилучених документів;
- вилучення документів, що підтверджують походження майна, його привласнення чи заволодіння, відображають переміщення привласненого чи заволоділого майна (шляхові (маршрутні) листи, фіктивні накладні, довіреності та ін.);
- проведення впізнань.

У цій ситуації у слідчого виникають труднощі зі встановленням належності виявленого військового майна, документального підтвердження цього та виявлення відповідальних осіб.

Ми детальніше розглянемо питання обліку військового майна.

Облік військового майна у випадках, передбачених законодавством України, ведеться з дотриманням вимог щодо забезпечення охорони державної таємниці, захисту іншої інформації з обмеженим доступом.

Обліку підлягає все військове майно незалежно від його призначення та джерел надходження. Облік військового майна повинен бути своєчасним, достовірним і точним. Військове майно непорушних запасів обліковується окремо від іншого військового майна. Облік військового майна ведеться у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках за відповідною (визначеною) номенклатурою [140].

Кількісний облік військового майна ведеться в натуральних показниках у стандартних одиницях вимірювання та обліку, визначених Державним класифікатором України «Класифікатор системи позначень одиниць вимірювання та обліку ДК 011-96», затвердженим наказом Держстандарту України від 09 січня 1997 року № 8 [141].

Категорії військового майна та ступені його придатності за номенклатурою визначаються відповідними актами Міноборони.

Організація обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ регулюється Інструкцією про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України, затвердженою наказом Міністерства оборони України від 29.06.2005 № 359 [142].

Зняття з обліку служб забезпечення органів військового управління бойових та інших втрат військового майна здійснюється на підставі документів на їх списання, оформлених відповідно до Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 29.03.2021 № 81 [143].

Облікові документи залежно від їх призначення поділяються на первинні документи, облікові реєстри, документи допоміжного характеру, оформлення яких здійснюється за відповідними формами, які визначаються Інструкцією з обліку військового майна у Збройних Силах України, затвердженою наказом Міністерства оборони України від 17 серпня 2017 року № 440, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 вересня 2017 року за № 1192/31060, а також за формами, які визначені Порядком списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 29 березня 2021 року № 81, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 19 травня 2021 року за № 655/36277, Інструкцією про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України, затвердженою наказом Міністра оборони України від 29 червня 2005 року № 359, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 26 серпня 2005 року за № 933/11213 [140, 142, 143], Типовими формами з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 13 вересня 2016 року № 818, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 07 жовтня 2016 року за №

1336/29466 [144] та іншими нормативно-правовими актами з питань бухгалтерського обліку бюджетних установ.

Доволі часто у практичній діяльності виникають складнощі у встановленні належності виявленого військового майна, документального підтвердження цього та виявлення відповідальних осіб.

Так, з особистого досвіду варто додати, що 2020 року ДБР у взаємодії з працівниками контррозвідки СБУ викрили на Львівщині розкрадання товарів військового призначення з військових частин та підприємств оборонно-промислового комплексу. «До угруповання входили співробітники однієї з військових частин. Разом зі спільниками вони організували оборудку з викрадення запчастин та комплектуючих до бронетехніки. Потім зловмисники планували нелегально переправити їх через державний кордон України».

Було проведено 11 обшуків у м. Львові та в області за місцями проживання фігурантів кримінального провадження, а також зберігання товарів військового призначення. Під час слідчих дій вилучено військові прилади нічного бачення, радіостанції, трансмісії, балансири, катки, деталі гусеничних стрічок, електродвигуни допоміжних систем та інші деталі до бронетехніки. Серійні номери на частині виявлених деталей пошкоджені [145].

За іншими виявленими серійними номерами встановлювалась приналежність вилученого майна до військового в конкретних військових частинах та формуваннях за наявними формулярами та іншими обліковими документами.

У цій ситуації особою, в приватному володінні якої вилучили велику кількість бронетехніки, виявився колишній працівник управління внутрішнього аудиту Міноборони, котрий, власне, і був відповідальним за проведення перевірок та виявлення нестачі військового майна.

Слідство стикнулося з неабиякою проблемою для доказування, яка полягала у прив'язці вилученого майна до військових частин та з'єднань (перебуванні його на балансі), адже в іншому випадку майно не набуде ознак військового, що унеможливить кваліфікацію дій винуватців за ст. 410 КК

України, та й взагалі притягнення їх до кримінальної відповідальності, оскільки зберігання в своєму гаражі танка в розібраному стані не є кримінально караним діянням.

Інший випадок також стався в одному із районів міста Львова наприкінці 2022 року. Правоохоронці знайшли комплектуючі запчастини до військової авіатехніки, зокрема, літаків МІГ. Загальна їх кількість – 32,5 тисячі. Вартість таких запчастин – понад 250 млн грн. Слідчі провели обшуки за місцем проживання особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення в іншій області, де також виявлено аналогічні запчастини, технічну документацію, телефони та інші речові докази у справі. Слідчі припускають, що, ймовірно, свого часу ці запчастини були списані [146].

Контррозвідка Служби безпеки України викрила масштабне розкрадання запчастин та комплектуючих до військової броньованої техніки однієї з військових частин Хмельницької області. Матеріали слідства свідчать, що до злочинної діяльності причетний службовець-контрактник, який разом зі своїм батьком організували викрадення комплектуючих до бронетехніки. Правоохоронці здійснили 12 обшуків. Під час слідчих дій виявили і вилучили десятки вузлів та деталей, комплектуючих до військової броньованої техніки. Загальна вартість викраденого майна становить приблизно 1 млн гривень [147].

У своїй професійній діяльності слідчому, детективу під час розслідування наведених вище кримінальних правопорушень невідомо, чи є маркування (на більшості деталей наявні маркування (серії, номери тощо) індивідуальними, чи, можливо, містяться на всіх деталях і не підлягають окремому обліку в формулярах, паспортах тощо як військове майно у відповідних військових частинах.

Для цього необхідним є огляд кожної деталі за участі спеціалістів у військовій сфері, як-от представника Львівського бронетанкового заводу у прикладі з виявленням комплектуючих запчастини до військової техніки у м. Львові, представника Головного військового представництва Міноборони, в ході якого встановити індивідуальні серійні номери виявленого майна, які

фіксують його в облікових документах (серійний номер танкового двигуна, приладу нічного бачення, радіостанції, трансмісії тощо). Надалі слід отримувати письмові відомості зі структурних підрозділів Міноборони, військових частин, установ тощо, на основі запитів з ідентифікованими номерами військового майна.

Також, аналізуючи практичну діяльність з виявлення та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, вбачається, що більшість малогабаритних деталей до військової техніки, чи окремо боєприпасів, не мають індивідуальних серійних номерів, а тому обліковуються, наприклад, ящиками чи номерами партій, чи просто кількістю, а тому виявлення такого майна в сторонніх осіб унеможливорює кваліфікацію дій військової посадової особи за ст. 410 КК України та й іншими статтями про військові кримінальні правопорушення (якщо відсутні інші докази, як-от матеріали аудитів, інвентаризацій військового майна, ОТЗ, НСРД, показання свідків, у яких таке майно виявлено, використання так званих «закупних», котрі діють під контролем правоохоронного органу в межах конфіденційного співробітництва та на виконання постанови прокурора про контроль за вчиненням злочину).

Відповідно до Порядку кодифікації предметів постачання, основним завданнями кодифікації є надання кожному предмету постачання номенклатурного номера НАТО. Проаналізувавши вказаний Порядок, ми дійшли висновку, що кодифікація предметів постачання більше стосується міжнародної допомоги, взаємодії, співпраці [148]. Ми ж пропонуємо ініціювати перед КМ України/Міноборони підготовку та затвердження Положення про цифровізацію військового майна ЗСУ. На виконання відповідного документа Міноборони необхідно зобов'язати створення та забезпечення наповнення електронних реєстрів військового майна, куди слід внести все військове майно, котре перебуває на балансі військових частин, установ, з'єднань тощо на основі наявних документів (формулярів, паспортів тощо), зокрема шляхом завантаження в такі електронні реєстри скан-копій відповідних документів. Надалі при прийомі нових партій майно, яке обліковано, отримає статус

військового, вносити в реєстри всі його ідентифікаційні ознаки, що унеможливить його розкрадання, а у разі виявлення такого за межами місця дислокації військового підрозділу дасть змогу швидко ідентифікувати. В такому разі зникне ризик знищення облікових документів на військове майно, адже доступ до реєстру військового майна матимуть окремі посадові особи за допомогою електронних ключів.

У ситуації 4 (є заява (цивільної особи, військовослужбовця) про вчинення привласнення, заволодіння військовим майном військовою службовою особою, зловживаючи службовим становищем) підлягають висуванню такі слідчі (розшукові) версії:

1. Вчинено зловживання службовим становищем за обставин, зазначених у заяві.
2. Йдеться про вчинення іншого кримінального правопорушення.
3. Виникли цивільно-правові відносини (сумлінна помилка заявника).
4. Сталася обмова – свідомо неправдива заява.

За цієї слідчої ситуації можна вирізнити такий алгоритм початкових дій слідчого:

- огляд місця події/обшук приміщень, де зберігалася, імовірно зберігається майно внаслідок його переміщення;
- допити заявника, інших свідків та очевидців;
- призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, почеркознавчих, товарознавчих, військових, трасологічних та інших);
- проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД щодо виявлення місць розкрадання виявленого майна, встановлення осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення;
- перевірка військових обліків (залежно від виду виявленого майна) щодо належності такого майна;
- призначення ревізій, позапланових інвентаризацій у разі встановлення місця привласнення чи заволодіння;
- допити матеріально відповідальних осіб;

- проведення впізнань.

Основні труднощі слідчого у цій ситуації зводяться до встановлення наявності чи відсутності складу якихось кримінальних правопорушень, і навіть правильної оцінки наявної інформації, яка підтверджує протиправність дій чи бездіяльності винного [149, с. 53–56].

У ситуації 5 (виявлено військове майно під час документування інших кримінальних або адміністративних правопорушень) версії та алгоритм дій в цілому обираються як і в попередніх чотирьох ситуаціях, проте з урахуванням обставин виявленого військового майна чи майна військового призначення.

Так, скажімо, на практиці часто військове майно виявляється при документуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201, 263, 263-1, 307, 333, 359, 368, 369-2, 425, 426, 426-1 КК України, чи виявленні адміністративних правопорушень у різних сферах [77].

З особистого досвіду можна зауважити, що при документуванні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України, в ході проведення НСРД встановлено, що військовослужбовцями однієї з частин Львівської області систематично відбувалося заволодіння військовим майном з подальшою його реалізацією цивільній особі, котра займалася бізнесом з реалізації деталей військового призначення, зокрема за кордон.

В одному з епізодів встановлено факт виявлення на митному пості деталей військового призначення під час детального огляду вантажівки цивільної особи, котра намагалася перевезти їх до Республіки Польща з приховуванням від митного контролю. Після виявлення деталей представниками митних органів повідомлено СБУ, де відповідним слідчим здійснено вилучення деталей до бронетехніки. За цим фактом було розпочато досудове розслідування за ст. 333 КК України (Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю), в якому особі повідомлено про підозру та провадження спрямовано з обвинувальним актом до суду.

З урахуванням того, що під час досудового розслідування ДБР за ст. 410 КК України встановлено імовірне місце викрадення відповідних деталей, до вилучених предметів у рамках досудового розслідування СБУ за ст. 333 КК України було отримано тимчасовий доступ. Отож, виявлені на митниці предмети стали речовими доказами в двох кримінальних провадженнях органів досудового розслідування різних правоохоронних органів.

В особистій практиці відбувалося і вилучення військового майна в ході документування збуту боєприпасів двома військовослужбовцями однієї з військових частин Волинської області. Під час виконання постанови прокурора про контроль за вчиненням злочину у формі оперативних закупок, окрім боєприпасів, відбулося і придбання приладів нічного бачення, котрі, на успіх слідству, були номерними, оскільки, як встановили згодом згідно з актом інвентаризації, вважалися втрачені матеріально відповідальним військовослужбовцем, з приводу чого останній зазнав покарання за ст. 413 КК України (Втрата військового майна). Слідством встановлено, що фігуранти викрали приціли нічного бачення в свого побратима, прямуючи потягом із зони проведення антитерористичної операції в 2019 році, та в подальшому з метою продажу певний час зберігали їх в одному з домоволодінь.

2.2. Організація взаємодії правоохоронних органів під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою

Одним із головних і проблемних питань у криміналістичній та юридичній літературі, присвяченій організації розслідування кримінальних правопорушень, є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів, а також взаємодія слідчого та інших органів і підрозділів.

Найбільш повно поняття «взаємодія» розглядається у філософії та розуміється як загальна форма зв'язку тіл або явищ, що здійснюється в їх

взаємній зміні, а також зв'язку міркувань, що є віддзеркаленням предметів, явищ та його зв'язків і відносин у свідомості людини [150, с. 238; 151, с. 351].

Деякі автори обґрунтовано вважають, що зміст поняття «взаємодія» полягає у співпраці та взаємодопомозі з вирішення спільних завдань та досягнення єдиних цілей [152, с. 112].

Аналіз емпіричних матеріалів (кримінальних проваджень), присвячених привласненню, заволодінню військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненому військовою службовою особою, свідчить про те, що специфіка розкриття цього виду кримінальних правопорушень, а також труднощі, з якими нерідко пов'язано їх розслідування, вимагають, як правило, об'єднаних зусиль слідчого та оперативних працівників, детективів, зобов'язаних негайно вживати заходів щодо припинення (розкриття) злочинного діяння, забезпечення безпеки доказів та викриття винних осіб.

У своїх працях питання взаємодії аналізували такі науковці: В. Авер'янов, А. Атаманчук, Ю. Барабаш, Р. Благута, Р. Белкін, О. Бойко, Ю. Битяк, В. Василичук, А. Ворожко, Ю. Грошевий, В. Гринюк, Б. Деревянко, В. Зеленецький, О. Ільченко, В. Комашко, О. Курганський, О. Марцеляк, Є. Пряхін, В. Рогальська, В. Топчій, В. Ортинський, О. Хараберюш, І. Черемис, Ю. Шемчушенко та інші.

Розглянемо різні точки зору, які присвячені цьому питанню.

Так, взаємодія означає «спільно працювати», «взаємно діяти» і заснована на законі та підзаконних актах; взаємодія – це погоджена або спільна за часом і місцем у певних межах робота оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами, що здійснюється відповідно до їхньої компетенції та направлена на виявлення й припинення кримінальних правопорушень, зменшення причин і умов, які допомагають їх вчиненню [158, с. 82].

Також під взаємодією розуміють управлінську функцію, яка спрямована на зміну системи приватної на спільну, погоджену за ціллю роботи, місцем і часом, а також як перебіг обміну інформацією [159, с. 184].

Основний зміст взаємодії полягає в тому, що вона дозволяє поліпшити інформаційне забезпечення, установлювати причини, передумови й умови порушень, скорочувати обсяги перевірок, забезпечуючи високий рівень результативності [160, с. 153].

З урахуванням наведених визначень, які досить повно розкривають сутність і цілі взаємодії, більшість учених вважають, що взаємодія характеризується такими обов'язковими ознаками, як: діяльність слідчих та оперативних підрозділів заснована на законі та інших нормативно-правових актах; єдина мета; спільне планування; незалежне адміністративне підпорядкування; узгоджене використання повноважень, методів та форм, характерних для кожного органу окремо [153, 154, 155, 156].

На думку А. Подопрелова, такі слідчі дії, як огляд місця події, обшук, отримання зразків для порівняльного дослідження, перевірка показань на місці, огляд, слідчий експеримент та деякі інші, проводяться за безпосередньої участі оперативного працівника та спеціаліста (експерта) [161, с. 16]. У зв'язку з цим між слідчим, оперативним працівником та спеціалістом відбувається постійне спілкування та встановлюється певний психологічний контакт, який впливає на одержувані докази у кримінальному провадженні та строки їх документування. Якщо інтереси працівників не збігаються і виникає конфліктна ситуація, то відносини мають виключно формальний характер та ґрунтуються на відомчих наказах, інструкціях та інших нормативних актах, що негативно впливає на результати у кримінальному провадженні.

Тому ми вважаємо, що головною стороною ефективності взаємодії між різними категоріями працівників слідчих, оперативних, експертних та інших підрозділів в усній та письмовій формах у кримінальному провадженні є культура людського спілкування.

У розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема зловживання службовим становищем досліджуваної категорії, органи Державного бюро розслідувань (слідчі, оперативні працівники та фахівці (експерти)), як правило, в оперативно-службовій діяльності підпорядковуються одному керівнику

відповідного органу, тому конфліктні ситуації між співробітниками підрозділів у 80% випадках вичерпуються на початковій стадії.

Правовою основою взаємодії слідчого та органу дізнання (оперативного підрозділу) є п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України та п. 2, 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Такі норми взаємопов'язані та взаємозалежні і полягають у тому, що згідно з КПК України слідчий у рамках досудового розслідування уповноважений давати оперативним підрозділам письмові доручення про проведення ОРЗ, провадження окремих СРД, про виконання постанов про затримання, привід, про проведення інших процесуальних дій, а також отримувати сприяння при їх здійсненні. Своєю чергою, у Законі «Про ОРД» (п. 2 ч. 1 ст. 7) закріплена одна з підстав для проведення оперативно-розшукових заходів, а саме – доручення слідчого у конкретному кримінальному провадженні, що перебуває у його провадженні.

Також у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме – у п. 5 ч. 1 ст. 7, передбачено, що підрозділи, які здійснюють ОРД, повинні взаємодіяти між собою та іншими правоохоронними органами, зокрема з відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [162].

За складними та багатоепізодними кримінальними провадженнями, де необхідно проведення великого обсягу слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, зокрема з виїздами до іншої місцевості, слідчий, детектив може включати до складу слідчої групи посадову особу органу, що здійснює ОРД (переважно оперативного працівника, який безпосередньо взаємодіє зі слідчим, починаючи із стадії так званої дослідчої перевірки).

Пропонуємо в рамках законодавчої ініціативи прийняти спільний нормативний акт для всіх органів, установ та організацій цивільних та військових сфер діяльності із встановленням єдиного порядку взаємодії контролюючих та правоохоронних органів при виявленні ознак кримінального правопорушення. У зазначеному документі необхідно закріпити правовий

обов'язок для всіх посадових осіб негайно повідомляти у відповідні органи про виявлені ними (які готуються та скоєні) кримінальні правопорушення та вживати заходів щодо закріплення слідів кримінального правопорушення у встановлені терміни.

Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», взаємодія ДБР з органами державної влади відбувається у таких формах, як: обмін інформацією; проведення спільних досліджень; окреслення заходів про здійснення завдань кримінального судочинства, зменшення корупційних ризиків у роботі кожного відомства, розшуку осіб, які ухиляються від слідства, повернення активів, здобутих злочинним шляхом, захисту співробітників правоохоронних органів та учасників кримінального провадження тощо; підготовка спільних нормативно-правових актів для якісної взаємодії; інші форми взаємодії, що не суперечать чинному законодавству.

Щодо забезпечення взаємодії Державного бюро розслідувань з органами прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, у штатних розписах центральних апаратів зазначених органів вводяться посади осіб, у функціональних обов'язках яких буде передбачено здійснення взаємодії з Державним бюро розслідувань.

Обмін оперативною інформацією між Державним бюро розслідувань та Національним антикорупційним бюро України, МВС, органами Національної поліції, Службою безпеки України, Бюро економічної безпеки України, щодо спільних заходів та з іншими державними органами, які відповідно до закону проводять ОРД, здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів.

Державне бюро розслідувань взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України,

органами Державної прикордонної служби, Міністерством оборони, Держаудитслужбою, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також іншими державними органами. Також Державне бюро розслідувань взаємодіє з Державною пенітенціарною службою України з питань обміну інформацією про осіб, притягнутих до відповідальності за кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань [163].

З органами прокуратури взаємодія ДБР здійснюється відповідно до КПК України, Закону України «Про прокуратуру» та Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

Під час взаємодії між ДБР та прокуратурою потрібно пам'ятати, що нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час досудового розслідування та проведення ОРД здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів [163].

Державне бюро розслідувань та його територіальні управління спільно з Офісом Генерального прокурора і обласними прокуратурами беруть участь у розробці та реалізації з іншими органами правопорядку узгоджених заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, розкриття, припинення та попередження кримінальних правопорушень, зокрема корупційних. На спільних координаційних та міжвідомчих нарадах приймають рішення, спрямовані на підвищення ефективності правоохоронної діяльності [164].

Прикладом ефективної взаємодії можна вважати співпрацю державних органів у викритті незаконної діяльності конвертаційних центрів. Слідчі територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Львові, спільно з Національним антикорупційним бюро України та Управлінням внутрішньої безпеки СБУ, за процесуальним керівництвом Генеральної прокуратури, викрили протиправну діяльність конвертаційного центру, який діяв протягом 2018–2019 років [165].

Взаємодія, як і будь-який процес, має початок, проміжні етапи та закінчення. Перший етап взаємодії починається з моменту подачі слідчому повідомлення про діяння, яке, на думку заявника, містить ознаки конкретного кримінального правопорушення. Приймаючи таке повідомлення, слідчий, детектив починає взаємодіяти із заявником, вступаючи з ним у кримінально-процесуальну правовідносину. Процес взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження завершується в момент припинення ним кримінального провадження чи момент передачі ним закінченого розслідування кримінального провадження [166, с. 51].

Отож, взаємодія на досудовому розслідуванні може здійснюватися з різними учасниками кримінального провадження. Найбільш результативним у розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, є взаємодія між слідчим та оперативними підрозділами [167, с. 430].

Крім того, ця взаємодія здійснюється в різних формах. Форми взаємодії в науці обговорюються доволі активно, та прийнято виділяти такі їх класифікації: процесуальні й організаційні, основні та додаткові, інформаційні та діяльнісні, постійно діючі та тимчасові, контактні та безконтактні тощо.

П. Єпринцев, характеризуючи взаємодію слідчих та оперативних підрозділів при проведенні досудового розслідування, виділяє такі її форми: виявлення оперативним підрозділом кримінального правопорушення, повідомлення слідчого про те, що сталося, та передача йому отриманих матеріалів; вжиття заходів щодо охорони місця події та затримання злочинця; здійснення оперативним підрозділом доручень слідчого з проведення окремих СРД та НСРД та перевірки даних, необхідних для встановлення істини у кримінальному провадженні; надання оперативним підрозділом допомоги слідчому під час здійснення останнім СРД, НСРД та розшукових заходів; взаємна інформація щодо даних, отриманих у ході розслідування або в процесі здійснення ОРЗ та інших дій; погодження роботи слідчого та оперативного підрозділу під час планування розслідування [168, с. 57–58].

В результаті вивчення емпіричних даних ми дійшли висновку про те, що при розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення, з урахуванням специфіки військової служби, найбільш характерними формами взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами є процесуальна та організаційна.

Процесуальну форму становлять такі види взаємодії, як доручення слідчого проводити СРД та НСРД відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України); участь оперативних працівників під час досудового розслідування у кримінальному провадженні в складі СОГ, а також участь оперативних працівників у проведенні окремих СРД.

Характеризуючи організаційну форму взаємодії, можна відзначити такі складові її види, зумовлені специфікою розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою:

1. Спільне планування розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, дозволяє правильно організувати роботу у провадженні та ефективно розрахувати та використовувати наявні сили та засоби. Спільний план проведення ОРЗ, СРД та НСРД складається ініціаторами (слідчим та оперативником) та затверджуються їх керівниками. У ньому висувуються версії стосовно кожної ситуації у провадженні та шляхом проведення запланованих заходів, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій вони підтверджуються або спростовуються.

2. Взаємний обмін інформацією слідчого та оперативного працівника в ході розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, виконує важливу та координувальну роль у провадженні на всіх етапах і стадіях досудового розслідування.

Інформація, що передається за формулою «слідчий – оперативник і оперативник – слідчий», виявляється у повідомленнях про результати слідчих

(розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів, а також у відомостях про зміну слідчої ситуації, обізнаності осіб, що проходять у провадженні, формах протидії та окремих фактах і обставинах, що мають значення для провадження. Вчасно отримана інформація дозволяє швидко прийняти правильне рішення, внести зміни до плану та виключити проведення недоцільних і повторюваних заходів [169, с. 8].

3. Спільне обговорення результатів СРД, НСРД та ОРЗ здійснюється як при взаємному обміні інформацією, так і за погодженням безпосередньо з плануванням. У зазначеному обговоренні, як правило, беруть участь не лише виконавці, а й їхні керівники, а за необхідності і представники, які курують, та наглядові органи (інспектори, співробітники прокуратури тощо). Головним і визначальним фактором цього обговорення є не лише розробка заходів для досягнення кінцевого результату, а також дотримання необхідних вимог конспірації.

Керівником групи є слідчий, детектив і саме він організовує роботу та керує діями інших слідчих та оперативних працівників. Додатково у п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України законодавець наділив слідчого правом доручати проведення СРД та НСРД відповідним оперативним підрозділам.

Слід зазначити, що під час воєнного стану керівник органу досудового розслідування має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих.

Вказана форма взаємодії під час воєнного стану може застосовуватися при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном, вчиненого військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем між слідчими ДБР та детективами НАБУ, оскільки розглядуваний склад кримінального правопорушення, відповідно до примітки до ст. 45 КК України, належить до корупційних, та, згідно зі ст. 216 КПК України, є підслідним

виключно цим органам досудового розслідування (з урахуванням зазначених у цій статті умов).

Розглянувши конкретні форми взаємодії, вважаємо, що необхідно жорстке розмежування компетенції (коли вибір прийомів та методів оперативно-розшукової діяльності є винятковою прерогативою оперативного співробітника, а слідчий, детектив має обмежуватися лише формулюванням завдань), що не завжди виправдано. Слідчий, детектив повинен вимагати проведення конкретних оперативних заходів, отримувати інформацію не тільки про їх результати, а й знати про факт і зміст заходів, котрі готуються.

Своєю чергою, при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, яке у більшості випадків виявляється та легалізується на підставі оперативних матеріалів, а оперативники володіють більш об'єктивною інформацією та можливостями і важелями впливу на неї, такий підхід неприйнятний.

Практика розслідування кримінальних правопорушень довела, що кінцева мета слідчого та оперативника пов'язана із встановленням та притягненням до відповідальності винної особи, тому у конфліктній ситуації у досліджуваному нами кримінальному правопорушенні доцільно проводити оперативні наради, як правило, у наглядовому органі за участі всіх зацікавлених сторін, з обов'язковим складанням протоколу та прийняттям рішення щодо кожного пункту плану.

4. Спільні виїзди до іншої місцевості для проведення СРД, НСРД та оперативних заходів вживаються у випадках, коли недоцільно розширювати коло осіб, допущених до матеріалів провадження, а особливості проведення СРД, НСРД та оперативних заходів такі, що вимагають певних знань та специфічної організації, а терміни досудового розслідування обмежені. Переважно такі виїзди пов'язані з необхідністю сприяння оперативного працівника слідчому при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій (обшуків, перевірок показань на місці, оглядів, впізнань, слідчих експериментів

та отримання зразків для порівняльного дослідження), що виявляється у формі процесуальної та технічної допомоги. За результатами вивчення кримінальних проваджень досліджуваного нами кримінального правопорушення, спільне планування здійснюється у 42% випадків; взаємний обмін інформацією – у 26% випадків; спільне обговорення результатів – у 24% випадків та спільні виїзди в іншу місцевість – у 8% випадків [64].

Розглянуті вище види взаємодії не закріплені у КПК України, тобто є непроцесуальними чи організаційними. На наш погляд, вони найбільш ефективні для розкриття та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, хоч і складні в організаційному та адміністративному значенні.

Процесуальна форма взаємодії, що передбачає оформлення такої діяльності у вигляді доручень про проведення оперативно-розшукових та слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій (з боку органів досудового слідства) – у 30% випадків, а з боку оперативних працівників – у вигляді відомостей, що передаються на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – у 70% випадків. Водночас слід враховувати, що форми взаємодії цієї категорії кримінальних правопорушень залежать від того, яким чином кримінальне провадження було розпочате, яким органом, хто розпочав розслідування, з ким здійснюється спільне планування (з оперативними працівниками або із співробітниками інших служб), на якому етапі розслідування здійснюється ця взаємодія тощо.

Характеристика процесуальної взаємодії була б неповною без раніше зазначеної її форми у вигляді слідчої групи.

Можна запропонувати таку класифікацію слідчих груп залежно від:

а) видових показників кримінальних правопорушень, для розслідування яких вони створюються (вбивства, розкрадання культурних цінностей, шахрайства та інші);

б) тривалості їх функціонування і стабільності складу (постійно діючі, такі, що створюються для розслідування одного кримінального

правопорушення або групи кримінальних правопорушень у межах одного кримінального провадження, чергові);

в) того, чи входять до їх складу слідчі одного чи різних правоохоронних органів (співробітники оперативно-розшукових підрозділів, експертів, спеціалістів і т. д.).

Як довела слідча практика щодо розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, включення оперативного працівника до складу слідчої групи не завжди виправдано. По-перше, враховуючи специфіку оперативно-розшукової діяльності у військах, йому може бути заявлено обґрунтований відвід при ознайомленні підозрюваного або обвинуваченого з відповідною ухвалою. По-друге, згодом він може бути викликаний до суду для надання свідчень, що небажано для остаточного результату у провадженні, оскільки в ході оперативної розробки або комбінації виконувались одні завдання, а під час досудового слідства вони могли змінитися. По-третє, оперативний працівник не має необхідного досвіду проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та їх документального оформлення, що може спричинити визнання їх недопустимим або доведеться їх дублювати, роблячи подвійну роботу.

На нашу думку, оперативна складова має бути у тісній взаємодії з досудовим слідством, виконуючи виключно допоміжну та супроводжуючу функції. Це не стосується детективів НАБУ, котрі рівноцінно проводять як досудове слідство, так і займаються ОРД, чого вимагають критерії відповідності займаній посаді при проходженні конкурсу та вступі на службу.

У ході аналізу кримінальних проваджень взаємодія у різних її формах наявна практично у всіх випадках, пов'язаних із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою.

Відповідно до вивченої судово-слідчої практики, взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії

повноцінно здійснюється у 93 % випадках, з них: у 57 % – взаємодія відбувається з ініціативи оперативного підрозділу, оскільки вони, зазвичай, виявляють кримінальне правопорушення; у 36% – ініціаторами взаємодії є співробітники слідчих підрозділів. В інших 7% випадках, як правило, за матеріалами, переданими з прокуратури, слідчі нехтували можливостями оперативників, посилаючись на завантаженість, стислі терміни та «в принципі» достатність доказової бази у провадженні, що не завжди позитивно впливало на повноту та об'єктивність наявних доказів у суді.

Під час анкетування респондентів на питання «Чи необхідна взаємодія слідчих та оперативних органів у ході розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою», 100 % опитаних дали позитивну відповідь.

Таким чином, взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, є необхідною та обов'язковою, оскільки зазначене кримінальне правопорушення переважно вчиняється вузьким колом професійно підготовлених посадових осіб та вимагає своєчасної та правильної організації в ході доведення їхньої провини під час досудового розслідування.

Саме завдяки високопрофесійному рівню організації та результативній взаємодії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, забезпечується:

- найбільш якісна розробка комплексу різних заходів, здатних оптимізувати роботу з розкриття досліджуваного нами кримінального правопорушення;
- найбільш правильний облік всіх особливостей завдань, що виникають у процесі розкриття кримінального правопорушення;
- виключення дублювання роботи різних оперативних та цивільних служб;

- підвищення якості планування, організації керівництва та контролю у процесі розслідування кримінального правопорушення;
- подолання відомчих бар'єрів;
- раціональне застосування сил і засобів, у разі зміни оперативної обстановки чи зміни форм та методів організації роботи.

Необхідно наголосити, що під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, доволі часто постає питання щодо виявлення, розшуку та арешту майна, здобутого злочинним шляхом. Вказана діяльність повинна мати комплексний характер та охоплювати різноманітні напрями – оперативно-розшукові, слідчі, інформаційно-аналітичні тощо [170, с. 6]. Ми вважаємо, що велику роль роль у реалізації такого напрямку протидії має виконувати взаємодія підрозділів ДБР з Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).

АРМА є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [171].

АРМА взаємодіє з ДБР шляхом виконання запитів слідчого, детектива (відповідно до статті 93 КПК України) з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами.

Також взаємодія між АРМА та ДБР відображається у спільних наказах, а це: наказ АРМА, Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.05.2021 за № 642/36264 «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів» та наказ АРМА, Державного бюро розслідувань від 27.10.2021 № 420/570, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.11.2021 за № 1497/37119 «Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді

АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [172; 173].

Відповідно до п. 3 ст. 16 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», АРМА забезпечує співробітництво з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN) та представляє Україну в цій організації. У 2017 році АРМА було авторизоване у CARIN.

АРМА налагодило форми взаємодії із регіональними мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами [174], а у своїй роботі поряд з іншими платформами безпечного обміну інформацією використовує платформу SIENA. За допомогою цієї платформи відбувається обмін оперативною та стратегічною інформацією між офіцерами зв'язку, аналітиками та експертами Європолу, держав-членів Євросоюзу та третіх країн, з якими Європол має меморандуми про співпрацю.

Використання SIENA сприяє більш швидкому та змістовному обміну інформацією з іноземними партнерами. Платформа має ключове значення для боротьби зі злочинністю в країнах ЄС, і приєднання до неї АРМА є ще одним кроком до покращення обміну інформацією у сфері виявлення та розшуку іноземних активів.

Варто зазначити, що наразі АРМА налагоджено взаємодію з усіма авторитетними міжнародними організаціями у сфері виявлення та розшуку іноземних активів, які спільно утворюють стійку глобальну світову мережу з іншими пов'язаними організаціями, діють як консультативна група для органів, які працюють у напрямку розшуку незаконних активів та сприяють обміну інформацією у галузі [175].

Сьогодні представника АРМА авторизовано як офіційну контактну особу України у глобальних мережах з транскордонного обміну даними про активи для цілей їх розшуку та арешту:

- на Глобальній платформі контактних пунктів Інтерполу з розшуку активів (Global Focal Point Platform for Asset Recovery);

- та є партнером Ініціативи з повернення вкрадених активів (StAR) [176].

Наразі між ДБР та Європолем налагоджено співпрацю, зокрема з метою безпосереднього отримання інформації з платформ CARIN та SIENA, шляхом надсилання запитів від слідчих чи оперативних підрозділів як в рамках кримінальних проваджень, так і під час проведення ОРД.

ДБР та НАБУ постійно нарощують шляхи та методи отримання інформації з метою виконання покладених на відомства завдань, а тому перед направленням запитів до АРМА слідчому, оперативному співробітнику чи детективу доцільно з'ясувати, чи немає в його відомстві можливості отримання відповідної інформації шляхом прямої співпраці з конкретними установами, а саме – іноземними. Це дозволить зекономити час з метою досягнення більш ефективних результатів.

Попри те, варто зважити на певний недолік у результаті отримання від АРМА матеріалів виконання запитів слідчого, детектива, а саме те, що матеріали надаються під грифом для службового користування, а тому використовувати їх в ході досудового розслідування без зайвих складностей, а саме – обмеженого кола осіб, котрим можна надавати для ознайомлення відповідну інформацію, неможливо. Скажімо, неможливо долучити копії відповідних матеріалів до клопотань про санкціонування гласних слідчих дій, заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів тощо, а процедура зняття грифу чи виготовлення дозволу для певних осіб є досить тривалою, що не сприяє ефективності розслідування.

Важливе значення для запобігання та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, окрім АРМА, має налагодження ДБР взаємного обміну інформацією та взаємодії з Державною службою фінансового

моніторингу України, Державною аудиторською службою, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації; виявлення, розшуку й управління активами, а також з Фондом державного майна, виконавчої влади, прикордонними, митними та податковими органами, Департаментом внутрішнього аудиту Міністерства оборони України, військовими представництвами Міністерства оборони України, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерством цифрової трансформації.

ДБР у своїй діяльності взаємодіє з Державною податковою службою України. Така співпраця вбачається із звіту про виконання Плану роботи Державної податкової служби України від 22.02.2022 року, де у розділі «Забезпечення розгляду та надання відповідей на звернення центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, судової гілки влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з діяльністю ДПС» зазначено, що в ДПС постійно забезпечується своєчасний розгляд та надання відповідей на звернення центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, судової гілки влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з діяльністю ДПС [177].

Спільним наказом Міністерства фінансів України та ДБР № 557/555 від 22.10.2021 затверджено Порядок надання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків про доходи фізичних осіб на запити Державного бюро розслідувань. Цей Порядок регламентує обмін інформацією між ДПС та ДБР, правила складання та подання ДБР до ДПС запитів на отримання з Державного реєстру інформації, необхідної для запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до компетенції ДБР, а також формування і надання ДПС відповідей на запити. Інформаційна взаємодія між ДПС та ДБР здійснюється з використанням інформаційних систем ДПС та ДБР засобами системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів [178].

Реалізація взаємодії ДБР з правоохоронними органами відбувається шляхом взаємного обміну оперативною інформацією та відомостями, необхідними для виконання завдань і реалізації повноважень, а також проведення спільних спецоперацій з припинення протиправної діяльності суб'єктів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань. Здійснення окремих ОРЗ та НСРД під час досудового розслідування слідчими ДБР доручалось відповідним підрозділам Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів. До прикладу, спільним наказом ДБР та МВС від 05.11.2021 року № 593/809 затверджується Порядок електронної інформаційної взаємодії ДБР, МВС та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується та координується КМУ через МВС [179].

Відповідно до ч. 15 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР співпрацює з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав відповідно до законів та міжнародних договорів України. Сьогодні це актуально, оскільки ДБР є новим правоохоронним органом, який має діяти на основі європейських стандартів, спираючись на світові практики розслідувань. У Стратегічній програмі діяльності ДБР на 2017–2022 рр. це відображалось у: наданні експертної допомоги провідних міжнародних організацій щодо розробки нормативно-правових документів, формуванні та розвитку Державного бюро розслідувань; організації та проведення тренінгів та навчання працівників ДБР; здійсненні обміну досвідом та інформацією. Співпраця з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність у сфері виявлення, розшуку та управління коштів, майна майнових та інших прав, на які може бути накладено арешт у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, підслідні Бюро [180, с. 16]. Такі методи і форми взаємодії є актуальними і нині.

Для налагодження та покращення співпраці ДБР з правоохоронними органами іноземних держав, обміну досвідом та залучення міжнародної технічної допомоги організовуються та проводяться заходи за участю

міжнародних партнерів ДБР (знайомства, візити, відеоконференції, робочі зустрічі, тощо), у яких беруть участь керівництво та інші працівники ДБР. Так, експерти КМЄС в Україні, Офісу Ради Європи в Україні та Офісу Управління ООН з обслуговування проєктів в Україні беруть активну участь у вивченні потреб ДБР та подальшій розробці пропозицій до проєктів міжнародної технічної допомоги, а саме: визначенні пріоритетів забезпечення ДБР необхідним спеціалізованим обладнанням, тематики курсів підвищення кваліфікації працівників ДБР та програм ознайомчих візитів до правоохоронних органів європейських країн [164].

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що слідча ситуація може складатися з таких елементів: 1) випадки, у яких вчинено кримінальне правопорушення; предмет заволодіння, привласнення; об'єкт, де перебувало таке військове майно, порядок його діяльності; спосіб здійснення кримінального правопорушення; 2) суть інформації, яка наявна, про подію; 3) можливі перспективи та прийоми для отримання додаткової інформації; 4) глибина протидії, приховання слідів кримінального правопорушення та предмета заволодіння, привласнення; 5) матеріальні, організаційні технічні, перспективи слідчого, що здійснення потрібних для розслідування кримінального правопорушення дій; ступінь взаємодії; 6) існування або відсутність умов, що обтяжують чи навпаки допомагають дійти до справедливості у провадженні; 7) професійний рівень і психологічний стан осіб, які беруть участь у розслідуванні, щодо виконання завдань, які їм були надані.

2. Взнявши за основу матеріали вивчених кримінальних проваджень щодо розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, зважаючи на інформаційну визначеність, виділяємо п'ять типових слідчих ситуацій, які можуть виникати на момент реєстрації кримінального

провадження: 1. Привласнення, заволодіння військовим майном, скоєне шляхом зловживання службовим становищем, виявлено за допомогою оперативних заходів і наявні відомості про особу злочинця. 2. Розпочато кримінальне провадження за фактом привласнення, заволодіння військовим майном за матеріалами планових та позапланових перевірок, інвентаризацій військового майна, а особа, яка здійснила привласнення, заволодіння, не відома. 3. Знайдено майно військового призначення, яке знаходиться у неналежного власника, обстановка події не встановлена. 4. Є заява (цивільної особи, військового) про здійснення привласнення, заволодіння військовим майном військовою службовою особою, зловживаючи службовим становищем. 5. Виявлено військове майно під час документування інших кримінальних або адміністративних правопорушень.

У практичній діяльності часто військове майно виявляється при документуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201, 263, 263-1, 307, 333, 359, 368, 369-2, 425, 426, 426-1 КК України, чи виявленні адміністративних правопорушень у різних сферах.

3. Здійснивши аналіз судової та слідчої практики, пропонуємо такі типові слідчі ситуації подальшої стадії розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення: а) військовому повідомлено про підозру, він дає правдиві свідчення, доказів щодо причетності його до вчинення кримінального правопорушення достатньо для того, щоб спрямувати у суд кримінальне провадження; б) військовому повідомлено про підозру, він відмовляється надати будь-які пояснення, або дає обманливі, доказів досить, щоб спрямувати у суд кримінальне провадження; в) військовому повідомлено про підозру, він не надає пояснень, або дає обманливі, доказів недостатньо, щоб спрямувати кримінальне провадження у суд; г) осіб, яким можна повідомити про підозру, не встановлено.

4. Для перевірки версії про заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, необхідно використовувати таку типову програму дій слідчого: вилучення

документів, що підтверджують привласнення, розкрадання; допит спеціалістів, які проводили ревізію (інвентаризацію); допит фахівців у галузях, що стосуються предмета привласнення, розкрадання (наприклад, представників служб ракетно-артилерійського озброєння, інженерної служби, фінансової служби, служби паливно-мастильних матеріалів тощо); допити свідків (матеріально відповідальних осіб); призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, почеркознавчих, інших); паралельне проведення оперативно-розшукових заходів щодо виявлення каналів збуту привласненого військового майна, встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, їх співучасників.

5. В результаті вивчення емпіричних даних ми дійшли висновку про те, що у розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення, з урахуванням специфіки військової служби, найбільш характерними формами взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами є процесуальна та організаційна.

Характеризуючи організаційну форму взаємодії, можна відзначити такі її види, зумовлені специфікою розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою: 1) спільне планування розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою; 2) взаємний обмін інформацією слідчого та оперативного працівника в ході розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою; 3) спільне обговорення результатів СРД, НСРД та ОРЗ відбувається як при взаємному обміні інформацією, так і за погодженням безпосередньо планування.

6. Нерезультативним видом взаємодії є ситуація, коли ініціатор розпочатого кримінального провадження (слідчий, детектив) спрямовує доручення в оперативний підрозділ, але він виявляється не готовим до

виконання такого доручення, оскільки безпосередньою розробкою об'єкта чи факту не займався, і до виконання доручення ставиться формально, не маючи оперативних можливостей для моделювання та впливу на ситуацію.

7. Важливе значення для запобігання та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення має налагодження ДБР взаємного обміну інформацією та взаємодії, окрім правоохоронних органів, також із Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Державною службою фінансового моніторингу України, Державною аудиторською службою, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації; виявлення, розшуку й управління активами, Фондом державного майна, Державною податковою службою, органами виконавчої влади, прикордонними, митними органами, Департаментом внутрішнього аудиту Міністерства оборони України, військовими представництвами Міністерства оборони України, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерством цифрової трансформації тощо.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

3.1. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою

Одним із розділів криміналістики є криміналістична тактика, яку можна визначити як систему наукових тез та підготовлених на їх основі рекомендацій щодо проведення окремих СРД [52, с. 302]. У криміналістиці питання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій доволі широко розглянуто в роботах О. Ващук, В. Журавля, А. Іщенко, В. Кір'яков, Н. Клименка, А. Кофанова, М. Ларкіна, С. Марка, Н. Павлової, Н. Порубова, Є. Пряхіна, М. Салтевського, Ю. Шепітька, К. Чаплинського, Ю. Черноус та інших учених.

На нашу думку, найбільш вдале визначення слідчої (розшукової) дії сформулював С. Шейфер: слідча (розшукова) дія – це регламентована кримінальним процесуальним законом і здійснювана слідчим (судом) пошукова, пізнавальна дія, що відповідає особливостям слідів певного виду та пристосована до ефективного відшукування, сприйняття і закріплення доказової, що міститься в ній інформації [181, с. 108].

Під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою, як правило, проводиться весь комплекс слідчих (розшукових) дій, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України.

Через потребу одночасного проведення великої кількості слідчих (розшукових) дій, розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення варто здійснювати групою слідчих (детективів), включаючи до її складу оперативних працівників, котрими забезпечується відповідний супровід матеріалів. Несхожою ознакою розслідування кримінальних правопорушень, які нами досліджуються, є залучення до розслідування великої кількості суб'єктів кримінального провадження: ревізорів, експертів, аудиторів, спеціалістів тощо.

Для здійснення ефективного розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення слідчому (детективу) також необхідно:

- скористатися фактором несподіванки, коли слідчому відома інформація, яка отримана негласно, а винні особи про це не повинні були знати;
- здійснити заходи щодо належного проведення слідчо-оперативної комбінації із затримання правопорушників, коли вони здійснюють вивіз чи реалізацію військового майна, яке було ними привласнене чи яким вони заволоділи, зловживаючи службовим становищем;
- провести комплекс невідкладних слідчих (розшукових) дій, після чого уможливиться процесуальне закріплення інформації, яка була здобута негласним шляхом (огляд місця події, майна, документів, обшуки, допити);
- призначити аудиторську перевірку фінансово-господарської діяльності військової частини, установи, організації;
- за потреби, водночас із призначенням аудиторської перевірки, призначити необхідні першочергові експертні дослідження.

Водночас специфіку розслідування у кримінальних провадженнях про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, мають такі слідчі (розшукові) дії: огляд (місця події, предметів, документів і т. д.); допит свідка; допит у режимі відеоконференції; допит підозрюваного (обвинуваченого); обшук; зняття даних з технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-,

кінозйомки, відеозапису. Огляд у кримінальних провадженнях цієї категорії проводиться в 100% випадках.

На думку більшості вчених-криміналістів, огляд – це СРД, яка спрямована на сприйняття обстановки вчинення кримінального правопорушення, який може бути складовою частиною інших слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту, допиту та ін.) і включати огляд місцевості, приміщень, речей, документів та комп'ютерних даних, а також огляд трупа [182, с. 151–162; 183, с. 219; 184, с. 223–225; 185, с. 40–42].

Таким чином, об'єктами огляду під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, можуть бути місце події та її обстановка, окремі предмети і документи, військова техніка, озброєння та інше військове майно, комп'ютери, машинні носії інформації.

Огляд території військової частини, де скоєно кримінальне правопорушення, проводиться переважно при затриманні винного на місці вчинення кримінального правопорушення, коли достовірно відомо, що є явні сліди привласнення, заволодіння військовим майном і коли є можливість вилучити їх для подальшого дослідження (наприклад, залишки паливно-мастильних матеріалів, фарби, частинки ґрунту і т. д.).

Огляд службових кабінетів відповідальних осіб, їх робочих місць (приміщень) та сейфів, які підозрюються у скоєнні досліджуваного нами кримінального правопорушення або є його співучасниками та спрямований на вилучення предметів та документів службового та особистого характеру, що пояснюють місце та час вчинення кримінального правопорушення, його механізм, причетність інших осіб та зберігання викраденого майна.

Огляд військової техніки та озброєння проводиться в основному за відсутності на військовій техніці озброєння, запасних частин, при виявленні військової техніки за межами військової частини у особи, яка не є її власником. Цей огляд зазвичай проводиться з метою виявлення слідів кримінального

правопорушення, за якими згодом можна провести судові експертизи (дактилоскопічну, трасологічну тощо).

Огляд предметів (мобільних телефонів, комп'ютерів, інших машинних носіїв інформації, записників, щоденників, чорнових записок і т. д.) спрямований на виявлення та фіксацію слідів злочинної діяльності винного, визначення кола причетних до кримінального правопорушення осіб, з'ясування окремих елементів механізму привласнення, заволодіння та отримання додаткових доказів (прямих та непрямих) у кримінальному провадженні. Наприклад, цей вид огляду дозволяє визначити дату та час контактів по телефону співучасників кримінального правопорушення, текстові та відеоповідомлення, що мають стосунок до кримінального провадження, обліки, що утримуються на машинних носіях інформації тощо.

Огляд мобільного телефона, комп'ютера (за необхідності) проводиться за участі спеціаліста та складається протокол огляду: якщо власник надав дані про пароль або за допомогою техніки спеціаліста з подоланням систем логічного захисту, та (або) призначається відповідна експертиза, а саме комп'ютерно-технічна, яка допоможе виявити інформацію та програмне забезпечення, що знаходяться на комп'ютерних носіях.

Якщо говорити про огляд за участі спеціаліста з подоланням системи логічного захисту, то правила такого огляду не повною мірою врегульовані. Проведення огляду комп'ютерних даних передбачено ст. 237 КПК України. Важливо вказати, що під час проведення такого огляду потрібно впевнитись щодо факту первинного судового контролю при отриманні санкції для обшуку (у випадку, коли комп'ютери, телефони, зазначені в ухвалі про дозвіл на обшук) або при накладенні арешту майна (у випадку, коли комп'ютери, телефони в ухвалі не вказані). Слідчий, детектив, прокурор може призначити експертизу, поставити експертові питання щодо змісту телефону.

З метою полегшення роботи органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, в ст. 236 КПК України внесено зміни, відповідно до яких слідчий під час здійснення обшуку має право навіть долати систему логічного

захисту, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється її зняти (деактивувати), або обшук відбувається за відсутності такої особи.

Якщо слідчий, проводячи обшук, виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, що на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них містяться, на місці проведення обшуку.

Особи, які володіють інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, можуть повідомити про це слідчого, відомості про що заносяться до протоколу.

Водночас на практиці у слідчого мізерні шанси під час обшуку отримати добровільну згоду власника мобільного терміналу чи іншої комп'ютерної системи на деактивацію системи логічного захисту, особливо коли людина розуміє, що в пам'яті терміналу є відомості, котрі вона бажає зберегти в таємниці, і це далеко не завжди відомості, котрі вказують на її причетність до вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Тому слідчому необхідно заздалегідь залучати до слідчої дії відповідних спеціалістів (хоча, як вказувалося в попередніх розділах, наразі матеріально-технічне забезпечення правоохоронної системи України не є ідеальним та дозволяє ламати системи логічного захисту далеко не у всіх гаджетах) та застосовувати так звані тактичні прийоми, з метою випадкової відеофіксації відповідного пароля, знака тощо, їх підглядання залученим оперативним співробітником, використання моменту несподіванки, коли особа, не розуміючи, з якою метою у неї отримали гаджет, синхронно видає такий, не встигнувши заблокувати (в цьому випадку необхідно невідкладно активувати режим польоту, з метою недопущення віддаленого очищення інформації через хмарні сервіси та сховища).

Доповненням до ст. 237 КПК України передбачено, що слідчий, детектив, прокурор можуть проводити огляд не лише щодо місцевості, приміщення, речей та документів, але і огляд комп'ютерних даних.

Огляд комп'ютерних даних здійснюється слідчим, прокурором, відображаючи у протоколі огляду відомостей, яку вони містять, у формі, зрозумілій для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

Водночас до ст. 99 КПК України внесено зміни, і комп'ютерні дані віднесені до документів (огляд комп'ютерних даних міг би здійснюватись, як і раніше, в межах огляду речей і документів). У практичній діяльності може виникати запитання, як оглядати зміст вилученого телефону: як огляд комп'ютерних даних чи як огляд речей, оскільки трактування поняття комп'ютерних даних зараз немає.

Відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, до якої внесені незначні редакційні зміни, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації (у т. ч. комп'ютерних даних), що міститься в інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Як і раніше, як оригіналами судом визнаються копії даних, які виготовлені за участі спеціаліста.

Огляд документів (книг обліку, наказів, виписок із наказів, книг наказів, накладних, рахунків-фактур, відомостей, різних актів та інших) спрямований на встановлення свідків та очевидців кримінального правопорушення, осіб, причетних до його скоєння, визначення кількості привласненого, викраденого.

Особливостями перелічених видів огляду під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення є необхідність участі в

них спеціалістів у різних галузях знань, науки, техніки, а також обов'язкова фіксація ходу та результатів оглядів за допомогою фотозйомки та відеозапису.

Крім того, на практиці при провадженні цієї слідчої (розшукової) дії виникають деякі складнощі. Так, наприклад, часто трапляються випадки, коли об'єкти, що оглядаються (предмети, документи, озброєння або військова техніка), містять державну таємницю.

Найчастіше такими є документи на мобілізаційний період, що містить повну інформацію про наявність військової техніки, озброєнь, кількості особового складу, продовольчого постачання тощо.

Питання захисту відомостей, що є державною таємницею, в Україні регламентується Законом України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 [186]. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України також містить особливості проведення деяких процесуальних дій, що стосуються державної таємниці. Проте, на нашу думку, КПК України недостатньо регламентує тактику дій слідчого.

Наприклад, щодо огляду документів, які були попередньо вилучені та містять державну таємницю, то КПК України не містить будь-яких особливостей регламентації його проведення. В цьому випадку йдеться про осіб, які можуть брати участь у такій слідчій (розшуковій) дії. Відповідно до Закону України «Про державну таємницю», до відомостей, що становлять державну таємницю, допуск осіб здійснюється у встановленому порядку. Таким чином, дотримуючись змісту Закону, у розглядуваному виді слідчого огляду можуть брати участь лише особи (поняті, спеціалісти тощо), які мають допуск до державної таємниці. Однак такі особливості не відображені у ст. 237 КПК України, що регламентує цю слідчу (розшукову) дію. Порушення ж порядку огляду вказаних документів у зв'язку з їх особливим правовим статусом може спричинити розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Іншою особливістю слідчого огляду під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення є ситуація, коли під час огляду, наприклад місця події, були виявлені будь-які об'єкти, що містять

державну таємницю, а учасники цієї слідчої (розшукової) дії не мають допуску до таких даних. У цьому випадку, на нашу думку, тактика дій слідчого має виглядати так. На підставі ст. 237 КПК України цей об'єкт повинен бути оглянутий за загальними правилами (за можливості вказуються його розмір, форма, реквізити, інші індивідуальні ознаки), після чого упакований таким чином, щоб не проглядався його зміст, опечатаний та засвідчений підписами слідчого і понятих на місці огляду, і потім вилучений. Після цього слідчий, детектив вже у належних умовах та за участю осіб, які мають допуск до відомостей, що становлять державну таємницю, проводить огляд предметів за усіма правилами криміналістичної тактики.

Резюмуючи викладене, доцільно внести в ст. 237 КПК України доповнення, що регламентує огляд об'єктів, що містять державну таємницю, такого змісту: «Огляд предметів, документів та інших об'єктів, що містять державну таємницю, повинен проводитися за участю осіб, які мають допуск до відомостей, що становлять державну таємницю, отриманих у встановленому законом порядку».

Важливо звернути увагу на проведення огляду місця події на території, де проводяться бойові дії. Керівники територіальних підрозділів ДБР під час організації проведення слідчих (розшукових) дій у районах, охоплених бойовими діями, у взаємодії з Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (далі – ВСП) [187], повинні забезпечити слідчих необхідними індивідуальними засобами балістичного захисту (бронежилетами, шоломами).

Пересування слідчих у районі бойових дій відбувається виключно у супроводі представників ВСП, яке організовується з дотриманням маршрутів руху, погоджених із командирами (начальниками) військових формувань, що забезпечують охорону (оборону) відповідного району.

Діяльність слідчої групи забезпечується: транспортом, за необхідності – броньованим, службовим приміщенням для проведення слідчих (розшукових) дій з можливістю укриття у разі виникнення небезпеки, місцем для відпочинку.

Учасники огляду місця події повинні бути укомплектовані таким

матеріально-технічним оснащенням, як: засоби освітлення; засоби фото- і відеофіксації, аксесуари до них, витратні матеріали, запасні флеш-носії, акумулятори, батареї тощо; криміналістична валіза; пакувальний матеріал (цей перелік не є вичерпним).

Специфіка обстановки вчинення кримінальних правопорушень, вчинених на території ведення бойових дій, потребує від слідчого вжиття заходів із забезпечення засобами безпеки учасників слідчих і процесуальних дій. Отож, умови бойової обстановки визначають певні специфічні обставини проведення слідчих (розшукових) дій та впливають на правове забезпечення, організацію і методику розслідування кримінальних правопорушень в цілому.

Окрему увагу необхідно приділити організації створення слідчо-оперативних груп (СОГ), що діють в умовах бойової обстановки, і виїзду таких груп на місце події.

Доречним є утворення постійно діючих СОГ, до яких мають входити: слідчий слідчого відділу Територіального управління ДБР (старший групи), оперативні працівники ДБР, військовослужбовці ВСП, військовослужбовці військової контррозвідки СБУ, прикордонної служби, Національної гвардії України, спеціалісти (експерти) криміналісти.

З огляду на це, можна зробити висновок, що своєчасне та якісне проведення слідчого огляду з дотриманням вимог законодавства є гарантією отримання допустимих доказів, на основі яких встановлюється наявність або відсутність обставин, що підлягають доведенню під час розслідування кримінального провадження [188, с. 307].

Потерпілими за цією категорією кримінального правопорушення зазвичай виступає юридична особа (представник військової частини, військової установи або іншого військового формування, сил територіальної оборони ЗСУ).

Щодо статусу юридичної особи під час досудового розслідування у криміналістиці виникає певна дискусія.

Деякі вчені вважають, що представник потерпілого – юридичної особи, має всі права потерпілого, передбачені ст. 56 КПК України, але за умови відсутності його показань як свідка у конкретному кримінальному провадженні [189, с. 155]; інші – що такий представник має всі права потерпілого, хоч і допитується в ході досудового розслідування як свідок [190]; ще інші – що він у ході досудового розслідування показань не дає, а в суді може давати лише пояснення [191, с. 15].

Резюмуючи викладене та ґрунтуючись на вивченій слідчій та судовій практиці, ми вважаємо, що представником потерпілого-юридичної особи є фізична особа, визнана такою у встановленому законом порядку відповідною постановою слідчого або суду на підставі підтверджувального документа: документами, передбаченими КПК України, якщо представником є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні; копією установчих документів юридичної особи, якщо представником є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа; довіреністю, якщо представником є працівник юридичної особи, а також володіє правами, закріпленими у ст. 56 КПК України.

Підставою для допиту потерпілого, як фізичної особи, так і представника юридичної особи, є відомості про заподіяння їй фізичної, майнової або моральної шкоди, або шкоди ділової репутації юридичній особі [192, с. 144].

Допит свідка є однією з найпоширеніших та численних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема і виду, що нами розглядається. Особливе значення має допит осіб, що повідомили про злочинні дії службової посадової особи. До них можна віднести начальників фінансових служб, членів інвентаризаційних комісій, аудиторів тощо. Таких осіб варто допитувати найперше, адже вони можуть назвати чіткі факти зловживань, надати відомості про поведінку службової особи на час перевірок.

Встановивши очевидців та учасників привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, допитуючи їх як свідків, потрібно

запропонувати викладення показань власноручно за спеціально підготовленим запитувальником, у якому питання охоплюють увесь предмет допиту і диференціюються залежно від категорії допитуваних.

Зокрема, у ході допиту свідків звертається увага на такі питання: скільки часу він знайомий з начальником чи підлеглим; у яких стосунках сам перебував із ними і що йому відомо про їхні взаємовідносини; які обставини передували кримінальному правопорушенню; в якому стані був начальник, який вчиняв привласнення військового майна.

У криміналістичній літературі допит пов'язують із отриманням фактичних даних, відомостей, які мають значення для кримінального провадження [193, с. 35; 194, с. 120].

При проведенні допитів свідків важливим моментом є ретельна попередня підготовка, визначення необхідності його фіксації з допомогою аудіовідеозапису, з метою подальшого підтвердження правильності викладеної інформації у протоколі. Адже на практиці часто доводиться стикатися з випадками, що через деякий час після проведення допиту з різних обставин (підкуп підозрюваним чи його захисником, страх, прохання близьких родичів, спільних знайомих з підозрюваним, погрози тощо) особа відмовляється від своїх слів, мотивуючи це тим, що слідчий неправильно виклав надані нею відомості у протоколі, перефразовав речення, а вона підписала протокол, довіряючи на слово слідчому тощо.

Зафіксувавши показання свідка додатково з допомогою технічних засобів, в подальшому можна порушувати питання про притягнення його до кримінальної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показів, адже факт наявності письмового протоколу і підписів у ньому далеко не завжди дає змогу кваліфікувати подальші протиправні дії свідка щодо зміни показань.

Важливим у цьому є і повне роз'яснення прав та обов'язків свідка, а також відповідальності за відмову від давання показання та завідомо неправдиві показання. Недостатнім є, як це часто буває на практиці, просто вказати людині на графі для підписів.

Згідно з КПК України, «суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК України».

Верховний Суд України, за результатами розгляду справи № 127/4546/16-к, вказав: «Безпосередність дослідження доказів означає звернену до суду вимогу закону про дослідження ним усіх зібраних у конкретному кримінальному провадженні доказів шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експерта, огляду речових доказів, оголошення документів, відтворення звукозапису і відеозапису тощо. Ця засада кримінального судочинства має значення для повного з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивного вирішення. Безпосередність сприйняття доказів дає змогу суду належним чином дослідити і перевірити їх як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами, здійснити їх оцінку за критеріями, визначеними у частині 1 статті 94 КПК України, і сформулювати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження...» [195].

Не всі свідки дають повні та правдиві показання, коли перед ними ввімкнена відеокамера, через страх перед підозрюваним, емоційний стан тощо. Чимало свідків відмовляється давати показання, якщо підозрюваний буде знати про них, через побоювання помсти. За таких умов доцільним є застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження шляхом забезпечення конфіденційності відомостей про особу, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [196].

В такому випадку свідок звертається до слідчого з відповідною заявою про необхідність забезпечення його безпеки, мотивуючи її відповідними обставинами.

Слідчий своїм рішенням виносить постанову про зміну анкетних даних особи та допитує її під легендованими анкетними даними, водночас не застосовуючи фіксацію технічними засобами, а у разі її застосування вживає заходів з метою зміни голосу особи та закриття обличчя, залучаючи відповідних штатних спеціалістів, без допущення настання ризику розголошення відомостей про особу, взяту під захист.

Відомості про реальні анкетні дані особи, взятої під захист, видаляються з кримінального провадження та зберігаються окремо в режимно-секретній частині, з дотриманням вимог таємності, а також не надаються на ознайомлення стороні захисту (ч. 1 ст. 221, ч. 5 ст. 290, ч. 3 ст. 317 КПК України).

Надалі в судовому засіданні такий свідок допитується в закритому режимі, з використанням відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, зокрема у спосіб, що унеможлиблює ідентифікацію особи, яка дає показання. При допитах зазначених категорій свідків певну специфіку має допит спеціаліста.

Враховуючи військову специфіку (службову ієрархію, неминучу кругову поруку, поінформованість, опосередковану участь тощо), особистість свідка нерідко виявляється причетною до кримінального правопорушення та у процесі розслідування вступає в змову з обвинуваченими, їх представниками, а також зазнає залякування та шантажу.

У 85% випадках як свідки (спеціалісти) при розслідуванні досліджуваного нами виду кримінального правопорушення залучаються товариші по службі підозрюваних осіб, які навчалися з ними в одному військовому училищі, разом проходили службу в «гарячих точках», у зонах проведення антитерористичних операцій, військових формуваннях, дислокованих в інших містах, і можуть залежати від винного по службі.

У зв'язку з цим, у рамках кримінального провадження доцільно у взаємодії з оперативним підрозділом на плановій основі проводити із зазначеними людьми за допомогою оперативно-розшукових заходів підготовчу роботу. Сенс її полягає в переконанні особи, що залучається як спеціаліст, до необхідності дачі об'єктивних висновків з тих питань, що будуть йому поставлені. Після цього такій особі дається знеособлена фабула скоєного, без вказівки прізвищ фігурантів, щоб він висловив свою думку щодо того, що сталося, його механізму, нормативної регламентації тощо. Обставини такій особі повідомляються знеособлено, у зв'язку з можливими його зв'язками (службовими, дружніми тощо) з можливими злочинцями. Спеціаліст запрошується з іншого військового формування, дислокованого в іншому регіоні. Це також робиться для забезпечення максимальної об'єктивності висновку.

Так, наприклад, під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, спеціаліст-військовослужбовець, раніше допитаний за механізмом скоєння кримінального правопорушення, з урахуванням чинної нормативної бази, при пред'явленні йому документів конкретного складу військової частини з особистими даними потенційних підозрюваних став відмовлятися від підписання протоколу, посилаючись на неминучі негативні наслідки при проходженні подальшої служби [64].

Якщо кримінальне правопорушення було виявлено під час проведення ОРД, то за легалізації матеріалів, як правило, потрібно для підтвердження механізму вчинення кримінального правопорушення отримати пояснення спеціаліста з посиланням на відповідну норму закону.

Таким чином, саме із зазначених причин після початку досудового розслідування допит спеціаліста здійснюється, насамперед, без пред'явлення документів, що характеризують механізм вчинення кримінального правопорушення, але з обов'язковим з'ясуванням алгоритму привласнення, заволодіння, враховуючи обставини кримінального провадження, не

розкриваючи об'єкта зацікавленості. Відомості, повідомлені спеціалістом на такому допиті, допоможуть слідчому намітити основні шляхи розслідування, визначити слідчі (розшукові) дії, що є невідкладними, та висунути версії, що підлягають відпрацюванню. Згідно з результатами вивчення кримінальних проваджень цієї категорії, допити спеціалістів проводилися в 75% випадків.

Також у нашому дослідженні хотіли б зупинитись на не часто використовуваному, але сьогодні надзвичайно актуальному способі допиту – через відеоконференцзв'язок (ст. 232 КПК України). Такий спосіб проведення допиту дозволяється у разі неможливості особистої участі певних осіб у кримінальному провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин. У зв'язку із воєнним станом доступ до учасників кримінального провадження може бути обмежений. В практичній діяльності часто допит віддалених потерпілих, свідків здійснюється не в режимі відеоконференції, а за допомогою надання доручення оперативному працівнику чи слідчому, підрозділи яких розташовані ближче до місця перебування свідка, який і здійснює допит свідка, складаючи відповідний протокол (можлива і відеофіксація). Відповідно до ч. 5 ст. 232 КПК України, якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії. В умовах воєнного часу під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, доступ до учасників кримінального провадження може бути ускладнений. Через це в деяких випадках слідчому, прокурору буде доцільно встановити учасника кримінального провадження іншим способом – наприклад, за допомогою пред'явлення паспорту під час проведення відеоконференції або через

електронний цифровий підпис, а також роз'яснювати права і обов'язки безпосередньо на відеозаписі. Після цього слідчий, детектив прокурор самостійно складає протокол допиту, зазначаючи причину непідписання протоколу допитуваним (допит у режимі відеоконференції із повним фіксуванням його на відеозапис). Також можливо ініціювати допит свідка відповідно до ст. 225 КПК України, а саме – в судовому засіданні, використовуючи відеоконференцію. У цьому разі виникне питання щодо роз'яснення учаснику кримінального провадження прав та обов'язків і встановлення особи такого учасника відповідно до ст. 336 КПК України. Верховний Суд в інформаційному листі від 03.03.2022 № 1/0/2-22 вказав, що якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів, при цьому треба звернути увагу на роз'яснення такому учаснику його процесуальних прав та обов'язків [197]. У таких випадках потрібно враховувати, що учасник кримінального провадження має бути чітко встановленим і не викликати сумнів. Коли зникнуть обставини, які ускладнювали доступ до учасника кримінального провадження, можуть виникнути ситуації, коли його потрібно буде повторно допитати [198].

Важливо зазначити, що, відповідно до ст. 232 КПК України, слідчий, прокурор для забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора.

В результаті опитування, проведеного у режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, детектив прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним

повідомлені. За необхідності опитування фіксується за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису.

Слідчий, детектив, прокурор повинен вжити заходів з метою встановлення особи опитуваного у режимі відео- або телефонної конференції та зазначити в рапорті, яким чином була підтверджена особа опитуваного.

У разі потреби в отриманні показань від опитаних осіб слідчий, детектив, прокурор проводить їх допит.

Допит підозрюваного (обвинуваченого). Допит підозрюваного, обвинуваченого за аналізованою категорією кримінальних правопорушень є обов'язковою і найскладнішою слідчою (розшуковою) дією. Вченими розроблено дуже широкий спектр тактичних прийомів, що використовуються під час допитів різних категорій учасників кримінального процесу [199; 200; 201; 202]. Водночас психологічні особливості військовослужбовця, підозрюваного або обвинуваченого у скоєнні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вимагають подальшої розробки тактичних прийомів допиту. Узагальнення вивченої слідчої практики доводить, що за окресленою категорією кримінальних правопорушень на початковому етапі розслідування військовослужбовець у 84% випадках відмовлявся від надання свідчень, або повідомляв повністю чи частково хибні відомості, лише у 16% випадків співпрацював зі слідством, даючи правдиві свідчення.

Попри те, в більшості випадків відмов підозрюваного від давання свідчень у кримінальному провадженні зумовлено позицією його захисника, з метою вивчення обстановки, відомостей, якими може володіти слідство, аби не нашкодити підзахисному.

За таких умов важливим є стратегічна комбінація з метою отримання показань від підозрюваного до моменту залучення ним захисника. Ці відомості в більшості не будуть сприйматися як доказ, оскільки підозрюваний не несе відповідальності за введення слідства в оману, проте можуть стати критерієм відпрацювання однієї з висунутих версій під час розслідування.

Часто слідство стикається із випадками відвертої протидії з боку захисника підозрюваного, коли під час допиту останній самостійно відповідає на поставлені запитання чи висловлює позицію не відповідати на такі питання, стимулюючи підозрюваного діяти саме таким чином. За таких умов доцільно вказані моменти детально описувати в протоколі допиту, за можливості фіксувати засобами аудіовідеофіксації, з метою подальшого доведення прокурору, суду, іншим учасникам кримінального провадження неправомірності дій сторони захисту, що може вплинути на внутрішнє переконання і кінцеве процесуальне рішення за результатами кримінального провадження.

В таких випадках слідчому не потрібно допустити психологічного програшу стороні захисту, адже це може вплинути на подальший процес збору доказів та наступальності позиції сторони обвинувачення (за умов достовірності відомостей про те, що злочин відбувся, а не поки відбувається його пошук). Тобто потрібно утримувати здоровий баланс противаг між сторонами. Це знову ж таки потребує практичного досвіду та запасу знань у слідчого, детектива, котрий проводить слідчу дію.

Труднощі під час проведення допиту названих категорій учасників кримінального судочинства, з урахуванням специфіки їх особистісних характеристик, обумовлені такими факторами:

1) зазначений вид кримінального правопорушення відрізняється вузькою спрямованістю, у зв'язку з чим допитувані мають специфічні знання і високу професійну підготовку у своїй сфері діяльності (спеціалізована вища освіта, курси підвищення кваліфікації);

2) у психологічному значенні – це сильні, впевнені у собі, вольові особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях тощо.

Такі особи ведуть себе на допиті впевнено, іноді навіть зарозуміло; для них не важко обґрунтувати будь-які факти або порушення зі свого боку, посиляючись на нормативну базу, директиву, наказ, посадові інструкції, конкретні випадки або практику, що сформувалася.

Усе це призводить до конфліктних ситуацій, які можна поділити на два види:

1. Часткове суперництво (часткове спотворення фактів злочинних дії та обставин, що мають значення у кримінальному провадженні).

2. Непримиренне суперництво з повним запереченням підстав підозри у вчиненні кримінального правопорушення, аж до відмови від дачі показань.

Тому принципово важливим фактором при проведенні допитів підозрюваних, обвинувачених під час розслідування розглянутого виду кримінального правопорушення є ретельна підготовка та визначення тактичних прийомів проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Здійснивши аналіз праць учених, можемо запропонувати такі елементи підготовки до допиту: встановлення предмета допиту; дослідження відомостей про особистість допитуваного; складання типового плану допиту, який буде проходити; встановлення інших учасників допиту, які мають за законом право брати участь у ньому, та вжиття заходів щодо забезпечення їх участі у допиті; вибір часу, місця проведення та способу виклику на допит; підготовка необхідних матеріалів кримінального провадження та доказів для їх тактичного використання під час допиту; визначення можливих тактичних прийомів, що можуть бути використані залежно від ситуації допиту; визначення тактичної необхідності використання звуко- або відеозаписуючої техніки, а також інших технічних засобів для фіксації запланованого допиту, організація його підготовки.

Взявши за основу перелічені елементи, ми розкриємо детальніше зміст тих, які вважаємо найбільш актуальними для підготовки до проведення допиту підозрюваного (обвинуваченого) щодо досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Вивчення даних особи підозрюваного (обвинувачуваного). Під час підготовки до допиту необхідно отримати таку інформацію: матеріали особової справи військовослужбовця, інформацію з колишніх місць служби, витяг з наказу про зарахування військовослужбовця до списків особового складу

частини; наказ командира частини або зареєстрований по стройовій частині рапорт безпосереднього командира про вчинення військовослужбовцем правопорушення, повні анкетні дані на військовослужбовця (військове звання, посада, П.І.Б., дата, місце народження, ідентифікаційний код, місце проживання, яким ТЦК та СП призваний, за наявності – відомості про членів сім'ї, родичів, близьких осіб), службову та медичну характеристику військовослужбовця, висновок військово-лікарської комісії, інформацію про судимості, притягнення до адміністративної, дисциплінарної, матеріальної відповідальності, іншу компроментуючу інформацію з оперативно-довідкових обліків, внутрішніх баз даних органів правопорядку.

Ця інформація має містити дані про кар'єрне зростання особи, порушення службової дисципліни, секретного діловодства, залучення її до адміністративної та кримінальної відповідальності, лікування у спеціалізованих установах (після контузій, поранень тощо), втрати близьких родичів. Перелічену інформацію можна отримати, використовуючи спеціалізовані обліки (інформаційний центр, психоневрологічні та наркологічні диспансери та ін.), а також шляхом додаткових запитів та аналізу даних, отриманих під час проведення ОРД.

Також для ефективного розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, для отримання інформації про особу злочинця, потрібно здійснити такі дії:

- 1) отримати відомості щодо об'єктів нерухомості, що належать військовослужбовцю та членам його сім'ї, близьким родичам, довіреним особам на праві власності, або знаходяться у нього в оренді чи на іншому праві користування;

- 2) направити в порядку статті 93 КПК України запит до володільця (держателя) системи «Електронний суд» з метою встановлення відомостей щодо звернення військовослужбовця до органів судової влади України та винесення пов'язаних з ним судових рішень;

3) витребувати із Головного сервісного центру МВС, його регіональних підрозділів відомості щодо наявності у володінні військовослужбовця транспортних засобів;

4) витребувати у володільця системи «Безпечне місто» інформацію щодо можливих маршрутів пересування фігуранта, зокрема за допомогою транспортного засобу;

5) отримати відомості про рахунки, що становлять банківську таємницю;

6) отримати відомості з інтегрованої інформаційно-пошукової системи МВС України АРМОР;

7) отримати відомості з інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон АРКАН;

8) отримати відомості з Єдиного державного реєстру декларацій щодо фігуранта та його близьких осіб;

9) отримати відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень щодо фігуранта;

10) отримати відомості з аналітичної онлайн-системи для бізнесової аналітики, конкурентної розвідки та перевірки контрагентів YOU CONTROL;

11) скерувати запит в АРМА.

Вибір часу, місця проведення та способу виклику на допит. Як підтверджує практика, при виборі часу допиту важливо враховувати завантаженість підозрюваного (обвинуваченого), рівень військової частини (батальйон, полк, дивізія або інше військове формування) та характер виконуваних завдань у цей час (посилення, період навчань, передислокацію і т. д.). Велика ефективність допиту досягається у разі, якщо військовослужбовець дезорієнтований і перебуває у стані розгубленості, позаяк в іншому випадку він психологічно зібраний і здатний швидко аналізувати ситуацію. Це дає йому можливість маневрувати у відповідях, вигадувати різні версії, повідомляти неправдиві відомості.

Місцем допиту має бути службовий кабінет правоохоронного органу. Виклик на допит необхідно організувати через вище керівництво військовослужбовця з підтвердженням прийняття телефонограми чи здійснити його через оперативного співробітника. Ці фактори на початковому етапі деморалізують та психологічно пригнічують допитуваного.

Підготовка необхідних матеріалів кримінального провадження та доказів для їх тактичного використання під час допиту. Діяльність слідчого пов'язана не тільки зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів, але й передбачає їх використання під час розслідування кримінальних проваджень при прийнятті процесуальних рішень і при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій, насамперед допитів [203, с. 236].

Застосування матеріалів провадження та інших доказів необхідне для подолання конфліктної ситуації під час слідства, психологічного впливу на підозрюваного (обвинуваченого), а також з метою відновлення окремих фактів механізму привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Тактика пред'явлення доказів обирається слідчим залежно від ситуації у кримінальному провадженні. Це може бути поступове, за зростанням доказового значення пред'явлення доказів, або пред'явлення найвагомішого доказу, або їхньої сукупності.

Як докази можуть пред'являтися окремі документи, предмети, аудіо- і відеозаписи, показання (свідків, спеціалістів, співучасників кримінального провадження), результати досліджень та судових експертиз (досліджень) тощо.

Наприклад, під час допиту як обвинуваченого військовослужбовцю М., який вчинив привласнення військового майна, зловживаючи службовим становищем, було пред'явлено аудіозапис розмови з співучасником, де обговорювався механізм злочинних дій, прослухавши який, він повністю визнав свою провину та став співпрацювати зі слідством [64].

Водночас важливим є дотримання режиму таємності, у разі пред'явлення аудіозаписів розмов фігуранта, попередньо вжити заходів щодо їх

розсекречення у встановленому законом порядку. Крім цього, слід враховувати доцільність пред'явлення таких доказів на певному етапі розслідування та очікуваних від цього результатів. Рекомендується застосовувати цей прийом у разі, коли очікуваний від пред'явлення результат буде не менш вагомим від факту розкриття фігуранту наявних у слідства відомостей. Адже бувають випадки, коли слідчий, намагаючись процесуально обіграти підозрюваного, втрачає кращі позиції з точки зору доказування, передчасно розкриваючи наявні у нього відомості.

Згідно з проведеним анкетуванням слідчих працівників ДБР, цей тактичний прийом під час допитів підозрюваних, обвинувачених у ході розслідування кримінального провадження, пов'язаного з привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою, застосовується 90% опитаних слідчих.

Визначення тактичної необхідності використання звуко- або відеозаписуючої техніки, а також інших технічних засобів для фіксації планованого допиту, організація його підготовки. Означений тактичний прийом заслуговує, на нашу думку, особливої уваги. Пов'язано це з тим, що застосування при допиті додаткових засобів фіксації (аудіо- та відеозапису) здійснює доволі сильний психологічний вплив на допитуваного, основою якого є можливість наступного відтворення його показань у суді.

Згідно з даними слідчої практики та результатами анкетування, необхідність використання перелічених технічних засобів під час допиту підозрюваного, обвинуваченого у скоєнні розглянутого виду кримінального правопорушення, виникає у 72% кримінальних проваджень.

Ми вважаємо, що у процесі зазначеного допиту потрібно застосовувати психологічні прийоми емоційного впливу, що виражаються у трактуванні санкцій, передбачених законодавством, раптовості, деталізації показань, їх суперечності, позитивних та негативних якостях допитуваного тощо.

Попри те, слід зазначити про ситуацію, коли підозрюваний або обвинувачений, незважаючи на застосування всіх тактичних прийомів у ході допиту, відмовляється від надання показань. У цьому випадку допит усе одно має бути повним, усебічним та об'єктивним [204, с. 107]. Це досягається веденням протоколу допиту у запитально-відповідній формі. Як питання фактично викладаються обставини провадження та докази його вини, а у відповіді вказується, що підозрюваний (обвинувачений) відповідає «ні» на конкретне питання чи відмовляється від дачі показань. Це дасть змогу психологічно погіршити його становище під час досудового розслідування, створити думку про протидію встановленню істини у кримінальному провадженні та неповагу до правоохоронних органів і судової системи.

Важливо наголосити на ч. 11 ст. 615 КПК України, де вказано, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, зокрема одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, зокрема одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Отже, очевидно, що знання допитуючим тактичних та технічних особливостей допиту зазначеної категорії учасників кримінального судочинства сприятиме максимальній ефективності цієї слідчої (розшукової) дії, що вплине на ефективність розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою.

На нашу думку, доцільним є проведення допиту підозрюваного, ключових свідків із застосуванням поліграфа та подальшим можливим оформленням

висновку судово-психологічної експертизи чи висновку спеціаліста, який буде долучений до матеріалів провадження та становитиме в сукупності з іншими доказами об'єктивне переконання суду в досліджених обставинах кримінального провадження.

Поліграфологи наявні в штаті Управління внутрішнього контролю ДБР та на практиці часто залучаються слідчими до проведення важливих допитів учасників кримінального провадження

Сьогодні в Україні законодавче закріплене поняття «поліграфа» вбачається у наказах: Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з порядок організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» від 14.04.2015 р. № 164), Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України» від 08.12.2016 р. № 1285 та «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» від 13.11.2017 р. № 920. Також визначення поняття «поліграф» наявне у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань» від 11.05.2017 р. № 449.

Загалом більшість учених у сфері правоохоронної діяльності вказують, що відомості, які одержано за допомогою поліграфа, можна використовувати як доказ у кримінальних провадженнях. Більшість поліграфологів згодні з таким твердженням учених, зазначаючи, що поліграф майже неможливо обдурити. Утім, висновки психологів про якість застосування поліграфа у кримінальному процесі не настільки однозначні. Можливі помилкові оцінки поліграфа, як вказують психологи, виникають через неідеальність техніки та людський фактор.

У випадку введення поліграфічного дослідження у кримінальне провадження виникає питання щодо допиту свідків на поліграфі, оскільки виникає конкуренція норм ч. 3 ст. 28 Конституції України («Жодна людина без

її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам») та ст. 385 Кримінального кодексу України («Відмова свідка від надання показань...»). Конституцією передбачено право людини на відмову від будь-якого дослідження щодо неї, водночас Кримінальний кодекс встановлює відповідальність за відмову від надання показань [205].

На нашу думку, залучення спеціаліста – поліграфолога (а в правоохоронних органах це переважно оперативний співробітник) – до складу слідчо-оперативних груп, застосування орієнтуючих даних, які було отримано при опитуванні за допомогою поліграфа, допоможе слідчим, детективам: виокремити головні напрями розслідування та побудувати версії щодо особи ймовірного злочинця; окреслити характер та черговість ОРД і СРД; визначитись із планами та напрямками проведення СРД; встановити головні напрями здійснення правомірного психологічного впливу на підозрюваних; легендувати наявну оперативно значущу інформацію тощо [206, с. 59].

В оперативно-розшуковій діяльності МВС України проведення опитувань громадян із використанням поліграфа здійснюється на підставі п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативну-розшукову діяльність», оперативні підрозділи для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, за наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав, мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу, а також залучати до виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності працівників інших підрозділів, якими можуть бути і фахівці з проведення психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа, що не працюють в оперативних підрозділах, а є працівниками інших служб, установ, організацій (ч. 5 ст. 8 Закону України «Про ОРД») [162].

За допомогою поліграфа під час викриття кримінальних правопорушень можна вирішити такі завдання, як: встановлення серед підозрюваних осіб, які точно причетні до вчинення кримінального правопорушення, іншої протиправної дії; зменшення кола підозрюваних; уточнення фабули і складу кримінального правопорушення, змісту іншої протиправної дії; зменшення

кількості висунутих версій; встановлення учасників та структури злочинної групи; виявлення членів групового кримінального правопорушення, ролі злочинців під час здійснення групового кримінального правопорушення; знайдення місця, де сховано знаряддя вчинення кримінального правопорушення або крадене; пошук зниклих осіб; пошук замовників убивства та його безпосередніх виконавців; встановлення неправдивих свідчень та виявлення особи чи групи осіб, що були ініціаторами приховування об'єктивної інформації; встановлення місць знаходження осіб, що перебувають у розшуку; виявлення псевдопотерпілих; встановлення осіб, що передають оперативну інформацію злочинним елементам; визначення достовірності оперативної інформації, що надходить від громадян; проведення упізнання, обшуків приміщень; виявлення випадків самообвинувачення; усунення підозри у вчиненні кримінального правопорушення, якщо у обстежуваного немає алібі; виявлення намірів до вчинення кримінального правопорушення [207, с. 39–42].

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу», результати використання поліграфа мають доказову силу тільки у рамках призначеної судової експертизи. Тому перевірка на поліграфі можлива лише у добровільному порядку або у випадку проведення експертизи, призначеної судом. Варто наголосити, що положення процесуальних кодексів чітко та безапеляційно визначають, що усі докази у кримінальному провадженні оцінюються у їхній сукупності. Отож, диспозитивність судового розгляду не може відхиляти будь-який доказ, без належного на те обґрунтування. Звісно ж, дослідження з використанням поліграфа може мати лише вірогідний (некатегоричний, т. зв. «м'який») висновок.

Наукові та методичні рекомендації з підготовки й призначення судових експертиз та експертних досліджень також передбачають проведення опитування із використанням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа. Тож, висновок експерта (поліграфолога) має усі необхідні атрибути самостійного доказу. Звісно ж, експерт-поліграфолог повинен володіти

спеціальними знаннями у цій сфері [208]. Наразі діє ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови [209].

Чинне законодавство повною мірою надає змогу використовувати поліграфи (результати тестувань на них) як складові доказової бази при прийнятті судового рішення. Щодо судової практики, то частина суддів категорично не сприймає використання поліграфа. Тим паче вони не здатні оцінити якість проведеного психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа, чітко відрізнивши таке дослідження від його імітації.

Важливо розуміти й те, що у правосудді особливо цінується здатність критично сприймати усі без винятку докази. Усе може мати значення – від постановки питання підекспертному про дійсні обставини кримінального провадження до обробки результатів дослідження. Від професійності поліграфолога залежить 80% успіху.

Вважаємо, що потрібно розвивати практику рецензування висновків експертів-поліграфологів. Ніхто не позбавлений права ініціювати додаткову чи повторну експертизу, або ж ставити питання про неналежність будь-якого доказу – і висновок поліграфолога не є винятком [210].

Можна зазначити такі правила використання поліграфа під час досудового розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення до підозрюваної особи:

1) психофізіологічну експертизу із застосуванням поліграфа призначає слідчий, детектив у разі добровільної згоди підекспертної особи за ухвалою слідчого судді. Засадою використання поліграфа потрібно вважати ст. 28 Конституції України, у ч. 2 якої закріплено вільну згоду людини на медичне обстеження, а ч. 3 встановлено, що жодну людину без її згоди не можна піддавати медичним, науковим чи іншим дослідом. Використання поліграфа в такому разі охоплює дефініція «інші дослід»;

2) обов'язкова відеофіксація (в кадр повинні потрапити особа, яку перевіряють, і поліграфолог);

3) відмова від проходження такої психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа не є підставою для визнання підекспертної особи винною у вчиненні суспільно небезпечного діяння, однак цю інформацію фіксують у протоколі СРД;

4) висновки проведення робіт на поліграфі володіють орієнтовним значенням при досудовому розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою;

5) психофізіологічну експертизу із застосуванням поліграфа мають здійснювати експерти-поліграфологи з відповідною кваліфікацією та за спеціально підготовленими методиками [211, с. 267].

Можна запропонувати алгоритм дій проведення психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа при досудовому розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою:

1. Забезпечити експерта-поліграфолога всією доступною інформацією про факт привласнення, заволодіння, надавши для ознайомлення протоколи здійснення СРД, а також відомостей про особу, яка підлягає дослідженню на поліграфі. Це допоможе поліграфологу підготувати запитання для дослідження особи.

2. Здійснити передтестову бесіду, яка відображається в ознайомленні особи з її правами та наданні згоди на проведення дослідження за допомогою поліграфа. Під час такої бесіди необхідно уточнити у особи, що вона знає про вчинене кримінальне правопорушення, а також вказати на особливості проведення такої процедури.

3. Провести саме тестування кваліфікованим поліграфологом.

Опитування не проводиться, якщо, на думку експерта-поліграфолога, людина відповідає хоча б одній із таких умов: розумова або фізична втома; очевидний психічний розлад; екстремальний емоційний стрес, інтоксикація,

наркоманія або надмірне використання антидепресантів, стимуляторів, транквілізаторів або галюциногенів; фізичний дискомфорт [212, с. 64].

Обшук. Ця слідча (розшукова) дія під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення частіше проводиться першою з-поміж інших слідчих (розшукових) дій, якщо кримінальне правопорушення реєструється на підставі матеріалів ОРД чи за інформацією оперативних підрозділів про факти розкрадань військового майна, з метою дотримання ефекту несподіванки та максимального вилучення доказової інформації. Також обшук часто проводиться після проведення огляду місця події та допиту спеціаліста. Це пов'язано з тим, що перелік знарядь скоєння кримінального правопорушення, предметів та документів, що характеризують механізм кримінального правопорушення і дозволяють встановити винних службових осіб, стає відомим зазвичай після допиту спеціалістів тієї сфери, в якій скоєно привласнення, розкрадання.

Обшук у кримінальних провадженнях цієї категорії проводиться переважно за місцем проживання підозрюваних, у їхніх службових кабінетах, складах та інших приміщеннях, інформацію про які надає оперативний підрозділ.

Під час обшуку підлягають вилученню такі об'єкти, як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, предмети та документи, що характеризують механізм вчинення кримінального правопорушення, кошти, автомобілі, банківські картки, мобільні телефони та інше майно, яке набуто злочинним шляхом.

У ході вивчення кримінальних проваджень про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, та при аналізі особистого досвіду слідчої роботи автора була встановлена така особливість обшуку, як іноді виникаюча під час його проведення необхідність пошуку та вилучення документів, що становлять державну таємницю (мають гриф «таємно», «цілком

таємно», «особливої важливості»). Крім того, ці документи можуть бути виявлені випадково в ході проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Якщо під час обшуку не було заплановано виявити документи, що містять інформацію, яка входить до державної таємниці, слідчий, детектив повинен оголосити всім учасникам, що виявлено документ, який містить державну таємницю, і, не розкриваючи його змісту, оприлюднити реквізити, продемонструвати кількість аркушів, гриф секретності і чим він закінчується (два-три слова). Після цього цей документ необхідно упакувати так, щоб не проглядався його зміст, вилучити, а потім здійснити його огляд за участю належних осіб. Також необхідно скласти протоколи про недопустимість розголошення даних досудового розслідування з особами, які брали участь у такому обшуку.

Якщо відомості, що становлять державну таємницю, були сприйняті іншими особами, які не мають допуску (наприклад, родичами підозрюваного, обвинуваченого, учасниками обшуку), то зазначені особи також попереджаються про нерозголошення державної таємниці, яка стала їм відомою, та про притягнення їх до відповідальності у разі її розголошення, про що зазначається у відповідному протоколі.

Вивчивши матеріали кримінальних проваджень, встановлено, що у 73% випадків вилученими під час обшуку були машинні носії інформації. Тому затребуваність фахівців у сфері комп'ютерної техніки очевидна [213, с. 18]. Виявляти та вилучати їх доцільно за участю зазначеного фахівця, тому що за некоректного поводження з машинними носіями інформації файли з електронними документами можуть бути втрачені.

Такий фахівець допоможе слідчому зберегти виявлену інформацію, не допустить її знищення, визначить час роботи із документом тощо. За наявності на машинних носіях інформації, яка могла містити державну таємницю, необхідна також участь спеціаліста в сфері захисту державної таємниці. Такий фахівець залучається для того, щоб оцінити, чи виявлена інформація містить

відомості, які входять до державної таємниці, і щоб не допустити її розголошення.

Відповідно до КПК України, слідчий, детектив, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, долати системи логічного захисту, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити чи зняти (деактивувати) систему логічного захисту або обшук здійснюється за відсутності особи, яка володіє житлом чи іншим володінням.

Якщо під час обшуку слідчий, детектив, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, яка на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий, детектив має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку.

Особи, які володіють інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, можуть повідомити про це слідчого, прокурора під час обшуку, відомості про що вносяться до протоколу обшуку.

Мається на увазі, що особи, які присутні при слідчій (розшуковій) дії, можуть сказати слідчому як і пароль для входу в комп'ютер чи телефон, так і показати, в якому місці та які документи перебувають на запам'ятовувальних носіях (карті пам'яті, диску, у внутрішній пам'яті). Вказані відомості зазначаються в протоколі обшуку.

Йдеться якраз про право особи, а не про його обов'язок розказати слідчому, прокурору вказану інформацію. Передбачене ст. 63 Конституції право відмови давати пояснення щодо себе та близьких родичів діє і в межах надання пояснень під час обшуку. Тому потрібно пам'ятати, що особі, яка надає

таку інформацію, доречно роз'яснювати її права за ст. 63 Конституції, а особливо, якщо є підстави вважати таку особу підозрюваною.

Після завершення розглянутої слідчої (розшукової) дії складається протокол, у якому потрібно відобразити докладний перелік вилучених предметів та документів із зазначенням їх індивідуальних ознак та особливостей. В практичній діяльності трапляються випадки, коли слідчий, детектив складає протокол, не ідентифікуючи вилучені предмети та документи. Згодом це може призвести до визнання такої слідчої (розшукової) дії недопустимою або до неможливості зробити остаточний висновок за результатами ревізії чи експертизи.

Після складання протоколу всі особи, які брали участь у слідчій (розшуковій) дії, повинні ознайомитися з його змістом. Вилучені предмети та документи доцільно розсортувати за групами (які містять державну або банківську таємницю, машинні носії інформації тощо) і розташувати у хронологічному порядку, вказавши це у протоколі.

Відтак вказані предмети та документи упаковуються і скріплюються бирками з відбитками печаток, підписами слідчого, понятих так, щоб вилучене неможливо було витягти, не порушивши цілісність упаковки.

У кримінальних провадженнях аналізованої категорії обшук проводився в 82% випадків, з них у 16% випадків це було пов'язано із відомостями, що становлять державну таємницю.

Важливо зауважити: у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України вказано, що процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин [214, с. 21].

Щодо невідкладного обшуку, то його можна проводити лише за потреби у врятуванні життя людей та майна або у разі безпосереднього переслідування підозрюваного. Попереднього дозволу суду та добровільної згоди особи, яка володіє відповідним приміщенням, не потрібно.

Процесуальною основою для проведення невідкладного обшуку є ч. 3 ст. 233 КПК України. КПК України не визначає, в якій формі має ухвалюватися рішення про проведення невідкладного обшуку. На практиці бувають різні випадки, інколи слідчий з групи слідчих для розслідування конкретного кримінального провадження виносить мотивовану постанову про необхідність проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді, проте найчастіше часу на підготовку відповідної постанови немає (це і зумовлює невідкладність обшуку), а тому таке рішення слідчого фіксується з допомогою безперервного аудіовідеозапису, де останній повинен належно мотивувати невідкладність, після чого, продовжуючи вести відеозапис, розпочинати слідчу дію.

Проте слід пам'ятати, що невідкладно після її проведення необхідно звернутися до слідчого судді про узаконення такого обшуку та його результатів, де вже у письмовому клопотанні описується ця ж мотивація невідкладності, і якщо суддя визнає її не достатньою, обшук може бути не санкціоновано, результатом чого є визнання доказів, які були здобуті, недопустимими, вилучене майно повинне бути повернуто власнику, а інформація, здобута в ході обшуку, знищена.

Слід окремо зазначити про проблему з проведенням невідкладних обшуків, яка виникла останніми роками в Україні. Так, аналізом матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень встановлено, що в багатьох випадках органи досудового розслідування зловживають визначенням невідкладності та підставами, передбаченими ст. 233 КПК України, проводячи такі обшуки безпідставно. Це стосується як поняття збереження майна, коли слідчі, детективи трактують цю підставу як необхідність збереження речових доказів, предметів злочинної діяльності, її знарядь, засобів, майна, набутого злочинним шляхом, тощо, так і безпосереднього переслідування підозрюваного, коли невідкладні обшуки проводять через спливи певного часу після імовірного вчинення кримінального правопорушення (наприклад, дочекавшись розподілу

грошових коштів між учасниками злочину, що може розтягнутись в часі і на 1–3 доби).

На нашу думку, необхідним є чітке законодавче визначення понять невідкладних випадків (крім врятування життя людей, де і так все зрозуміло) шляхом внесення змін до ст. 233 КПК України, доповнивши її приміткою відповідного змісту. Це припинить спроби маніпуляцій правоохоронних органів відповідними поняттями та забезпечить належний захист права на недоторканність житла, визначеного ст. 30 Конституції України.

Якщо невідкладний обшук все ж проведено, проте судом його не узаконено, а вилучене майно є дуже вагомими доказами протиправної діяльності фігуранта та не вважається вилученим із законного обігу, забороненим тощо, пропонується до моменту його повернення в терміновому порядку звернутися до суду з клопотанням про тимчасовий доступ до такого майна (рідше про повторний обшук приміщення, де таке майно може зберігатися), та, отримавши ухвалу, організувати процес повернення тимчасово вилученого майна фігуранту.

Щойно фігурант отримає майно та надасть розписку про це слідчому, можна пред'явити останньому ухвалу про тимчасовий доступ до відповідного майна з метою його вилучення і легалізації у кримінальному провадженні.

Проте слід чекати і протидії такому рішенню, до прикладу, якщо фігурант буде проконсультований захисником, оскільки фігурант не зобов'язаний на першу вимогу одразу після отримання ухвали про тимчасовий доступ надати таке майно слідчому. В ухвалі про тимчасовий доступ до відповідного майна судом зазначається термін виконання (до 60 днів), а тому фігурант може сказати, що виконає рішення, наприклад, через 2 дні, після чого вжити заходів щодо знищення чи спотворення майна.

Якщо ж суд санкціонує обшук, необхідно із залученням оперативного підрозділу спланувати тактичну операцію з вилучення такого майна (наприклад, з'ясувати, на якому транспортному засобі може приїхати фігурант, та отримати обшук у такому автомобілі, одразу після виходу фігуранта з

кабінету слідчого та переміщення туди повернутого майна тощо). Якщо майно великогабаритне, відповідну комбінацію варто провести щодо приміщення, великогабаритного транспорту, території тощо.

Так, для отримання відповідної інформації до моменту звернення до суду з клопотанням про обшук необхідно провести комплекс оперативно-розшукових заходів, НСРД чи залучити агентурні джерела.

Всі ці дії є надто складними, конфліктними та затратними за часом, силами та засобами, тому доцільно планувати процес розслідування так, щоб не доводилось все це виконувати (отримувати санкції суду на проведення обшуків заздальгідь). Якщо все ж доводиться застосувати випадок невідкладності, доцільно здійснювати попереднє інформування прокурора, суду (в знеособленій формі) про можливий розвиток такої ситуації і надалі діяти, заручившись їх підтримкою.

Верховний Суд України у постанові від 08.04.2021 (справа № 573/2028/19) зазначив: «Право слідчого, прокурора на проникнення до житла і проведення в ньому обшуку може виникати у трьох випадках: 1) за ухвалою слідчого судді; 2) без постановлення такої ухвали на підставі добровільної згоди власника житла чи іншого володіння особи; 3) до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину» [215].

Після завершення невідкладного обшуку прокурор (слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором) зобов'язаний невідкладно звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку.

Як зазначає Верховний Суд у постанові від 24.03.2020 у справі № 755/5825/18, первинна процесуальна (судова) легалізація доказів, отриманих за результатами обшуку, проведеного без попереднього дозволу суду, має бути здійснена під час розгляду відповідного клопотання слідчим суддею в порядку судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні відповідно до вимог ч. 3 ст. 233 КПК України.

Розглядаючи клопотання прокурора чи слідчого за погодженням із прокурором про проведення такого обшуку, слідчий суддя має перевірити наявність підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді [216].

Перевірка наявності підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді є обов'язковою не лише під час розгляду клопотання про проведення обшуку, поданого на підставі ч. 3 ст. 233 КПК України, але й під час перевірки допустимості доказів, отриманих під час такого обшуку, у межах процедури судового розгляду чи, за наявності підстав, під час перегляду судових рішень.

Якщо слідчим суддею в порядку судового контролю або судом під час перевірки допустимості доказів не буде встановлено (підтверджено) наявності підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, результати відповідного обшуку (без попереднього дозволу суду) слід вважати такими, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [217].

Утім, слідчі судді не завжди задовольняють клопотання слідчого, детектива. Підставами відмови у задоволенні клопотання слідчих, детективів, поданих у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України, є:

- 1) слідчі, детективи не обґрунтовували в клопотанні та не надавали конкретні матеріальні джерела, які були основними причинами для проведення обшуку у невідкладному випадку;
- 2) невідкладний обшук був проведений після здійснення оперативної закупівлі;
- 3) порушення строків звернення, встановлені ч. 3 ст. 233 КПК України;
- 4) слідчий суддя, не пояснюючи рішення належним чином, відмовляв у задоволенні клопотання [218, с. 457].

У квітні 2022 року набули законної сили зміни, внесені до КПК України, де зазначається, що проведення СРД в нічний час, з 22.00 до 6.00 години, допускається у невідкладних випадках. Щодо залучення понятих при

проведенні вказаної СРД, то, відповідно до КПК України, під час здійснення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні СРД проводяться без залучення понятих. Хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи обов'язково фіксуються доступними технічними засобами, здійснюючи безперервний відеозапис.

Майном, яке потрібно врятувати шляхом обшуку під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, у невідкладних випадках може бути: документи, що можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні; речові докази (матеріальні об'єкти, на яких наявні сліди кримінального правопорушення; гроші, цінності, здобуті злочинним шляхом; об'єкти, що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення; предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій); цінності, гроші та інші речі, які підлягають спеціальній конфіскації, можливої конфіскації майна тощо.

Майно, яке було вилучене, потрібно в обов'язковому порядку зафіксувати у протоколі обшуку, що у подальшому забезпечить можливість застосування, у кримінальному провадженні, як доказів. До прикладу, Верховний Суд у постанові від 24.09.2020 р. № 306/2629/17 вказує, якщо в протоколі обшуку відсутній деталізований опис ознак виявлених речей та предметів, такий доказ вважається недопустимим [219].

Зважаючи на те, що в КПК України неоднозначно вказана участь захисника під час обшуку, то можна висувати вимогу про початок обшуку і до прибуття адвоката, незалежно від статусу особи у кримінальному провадженні. Керуючись ст. 236 КПК України, слідчий, детектив зобов'язаний допустити адвоката до обшуку на будь-якому етапі його проведення. На нашу думку, ці норми КПК України потрібно конкретизувати для уникнення неоднозначного трактування.

Аналізуючи слідчо-судову практику, ми дійшли висновку, що порядок проникнення у житло чи інше володіння особи у невідкладних випадках потребує вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства, а саме: в ч. 3 ст. 233 КПК України необхідно розширити невідкладні випадки, які дають можливість правоохоронним органам провести такий обшук, не порушуючи прав людини.

Під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, актуальною для використання є слідча (розшукова) дія, яка передбачена ст. 245-1, та якою 15.03.2022 було доповнено КПК України, а саме: зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, що передбачає фактично нову слідчу (розшукову) дію. До запровадження вказаної статті відомості, які перелічені вище, отримувались слідчими на запит у порядку ст. 93 КПК України, або під час обшуку чи шляхом тимчасового доступу до речей і документів. Деколи порядок отримання таких даних зумовлював питання щодо законності їх застосування як доказів у суді.

Наразі слідчому простіше використовувати нову слідчу (розшукову) дію, хоч вона і є схожою до тимчасового доступу до речей і документів. Відмінність між вказаними діями в тому, що слідча (розшукова) дія, яка передбачена ст. 245-1 КПК України, проводиться за загальним правилом на підставі постанови слідчого, прокурора, а не на підставі ухвали слідчого судді.

У ч. 4 ст. 245-1 КПК України передбачені вимоги до постанови слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. А саме:

- 1) назва кримінального провадження та номер;
- 2) відомості про власника або володільця приладів або засобів;
- 3) період, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів.

Постанова слідчого, прокурора пред'являється власнику або володільцю приладів. На відміну від тимчасового доступу до речей і документів, під час зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, не передбачено санкціонування обшуку в разі невиконання постанови власником приладів. Вказана слідча (розшукова) дія за потреби проводиться за участі спеціаліста (додержуючись ст. 99 КПК України, участь спеціаліста може бути доцільною для майбутнього застосування отриманої копії запису як оригіналу). В ч. 5 ст. 245-1 КПК України зазначено, що СРД проводиться шляхом самостійного копіювання власником або володільцем приладів відповідних записів, в присутності слідчого, прокурора, або копіювання їх власником чи володільцем за участі спеціаліста. Носії, на які копіюються відомості, надаються слідчим, прокурором, а за бажання – власником чи володільцем. При проведенні вказаної слідчої (розшукової) дії складається протокол.

Ця слідча (розшукова) дія не стосується записів, які здійснені у місцях, що належать до приватних помешкань осіб. Таке нове поняття в КПК України відрізняється від використовуваних раніше «публічно недоступних місць», «житла або іншого володіння особи». Ми вважаємо, що поняття «приватне помешкання особи» є рівнозначним поняттю «житла або іншого володіння особи», а саме: має використовуватись у ширшому значенні.

Враховуючи відсутність стаціонарних засобів відеонагляду та технічної фіксації, потрібно запропонувати у добровільному порядку конкретно визначеним військовослужбовцям надати слідчому на огляд усі наявні портативні записувальні пристрої, зокрема мобільні телефони, реєстратори чи боді-камери, для отримання інформації, яка становитиме інтерес для досудового розслідування.

Детальніше розглянемо особливості вилучення мобільних пристроїв під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. Щодо вилучення мобільних пристроїв iOS Apple (iPhone, iPad, iPod), то

їх необхідно вилучати у розблокованому вигляді або коли власником мобільного пристрою здійснюється вихідний дзвінок. При вилученні мобільного пристрою в незаблокованому стані оперативним працівником слідчий, детектив зазначає у протоколі обшуку спосіб вилучення мобільного пристрою, його місцезнаходження. Після цього за участю спеціаліста зазначає:

1) назву, маркування та модель мобільного пристрою, місце виявлення або особу, в якій вилучили та за яких умов;

2) IMEI, номер серії, зазначається спосіб ідентифікації IMEI та серійного номера (напис на мобільному, інформація, яка висвітлюється під час введення комбінації *#06# тощо);

3) що під час вилучення мобільного пристрою він незаблокований (коли вилучається незаблокований мобільний). Також вказується про дії спеціаліста з ввімкнення режиму польоту та вимкнення WiFi і Bluetooth;

4) результат та хід проведення копіювання інформації, яка містилася на пристрої, зазначаючи всі дії, які виконувались, а також відомості, що копіюються, програмного забезпечення, яким проводять таке копіювання, інформація про його ліцензування, носій з даними, на який скопійовано інформацію з мобільного, зазначення ідентифікаційного номера носія даних (інвентарний номер, серійний тощо).

Під час вилучення мобільного пристрою із заблокованим екраном робиться все можливе, щоб не дати його вимкнути, а також проводяться такі заходи:

1) в протоколі, зазначаючи опис часу вчинення дій, доручається спеціалісту одразу ввімкнути режим «політ» і вимкнути Bluetooth та WiFi;

2) якщо увімкнути режим «політ» та вимкнути WiFi і Bluetooth не вдається, у протоколі робиться про це запис. У такому випадку спеціалісту доручають мобільний пристрій обгорнути у шість шарів харчової фольги та поставити на зарядку, для того, щоб він не вимкнувся, про це робиться позначка у протоколі із зазначенням часу вчинення таких дій;

3) увага звертається на комп'ютери, планшети, тощо там, де проводиться обшук, а у разі виявлення в них програмного забезпечення iTunes спеціаліст

здійснює їх огляд для знайдення запасної копії відомостей мобільного пристрою, а також пароль доступу;

4) якщо спеціаліст повідомив, що під час проведення обшуку на наявному комп'ютері знайдено запасні копії відомостей мобільного пристрою, а також пароль доступу, такі дані вносяться у протокол, а спеціаліст здійснює копію такої інформації. Хід та висновок з такого копіювання повинні бути внесені у протокол, а саме мають бути відображені такі відомості: спеціаліст, який проводив копіювання даних; яке програмне забезпечення буде застосовуватись для копіювання даних; носій даних, на який проводиться копіювання відомостей, вказуючи ідентифікаційну інформацію носія даних (інвентарний чи серійний номер), зазначаючи файли, що копіювались, вказуючи їх особливості. Цю інформацію спеціаліст повідомляє слідчому, детективу для внесення у протокол.

За виявлення техніки у рідині її не виймають, залишивши в такому стані, вилучають та упаковують, час і місце вносяться у протокол. Важливо наголосити, що не можна допустити, щоб така техніка взаємодіяла з повітрям, тому що може відбутися окислення складових.

При виявленні мобільних пристроїв Android (LG, Sony, Xiaomi, Samsung, Meizu, Huawei, Lenovo, тощо) потрібно зробити все для того, щоб здійснити вилучення пристрою у незаблокованому стані, а також не допустити його заблокування чи вимкнення. Якщо є можливість, то пристрій потрібно вилучити до заблокування або коли відбувається дзвінок, але тільки вихідного, тому що при вхідному (також і у What'sUp, Viber, Telegram) власник пристрою може і не зняти блокування. Відбувається вимкнення автоматичного блокування екрана в установках, а коли затребується введення коду, тоді потрібно перейти у розділ часу автоматичного блокування та вибрати максимальний період автоматичного блокування, про це вказується у протоколі обшуку. За позитивного проведення СРД для того, щоб отримати доступ до незаблокованого екрана, спеціаліст зразу повинен ввімкнути режим «політ» та вимкнути Bluetooth і WiFi, про всі такі дії робляться позначки у протоколі

обшуку із вказаним часом здійснення таких дій. Залучивши спеціаліста, проводиться копіювання всього, що знаходиться на пристрої, кожен дію потрібно зазначати у протоколі обшуку. Спеціаліст також повинен здійснити огляд на ПК чи планшеті для того, щоб виявити існування у браузері логінів та збережених паролів, а також облікового запису Playmarket Google, де можуть бути запасні копії всього, що знаходиться у мобільному пристрої. Якщо така ситуація наявна, спеціаліст повідомляє про це усіх учасників обшуку, відтак здійснює копіювання необхідних даних, про що також повідомляє всіх учасників слідчої дії, зокрема про відповідні дані, місце їх зберігання на комп'ютері; програмне забезпечення, за допомогою якого проводилось копіювання; носій електронних даних, на який буде проводитись копіювання (серійний, інвентарний чи ідентифікаційний номер). Здійснивши копіювання, спеціаліст демонструє понятим та учасникам обшуку, що інформація, яка копіювалась, знаходиться на зовнішньому носії, вказує на назву файлів, та обсяг. Потім від'єднує носій інформації з комп'ютера, проводить його упакування і опечатування биркою з паперу та скріплює написом про комп'ютер, який використовувався для копіювання відомостей, короткий опис відомостей, які копіювались, серійний номер носія, на який копіювались відомості, підпис особи, власника комп'ютера, підпис спеціаліста та понятих. Вказані дії зазначаються у протоколі. У випадку, коли пристрій знайшли у рідині, його залишають, вилучають та транспортують у рідині. Спеціаліст повинен витягнути з пристрою акумулятор, не виймаючи такий пристрій з рідини. Зберігання у рідині пристрою відбувається до огляду, експертизи, для запобігання контактуванню з повітрям, подальшого окислення та в майбутньому псування.

У випадку, коли пристрій недавно кинуто в рідину або його кинули в рідину на початку обшуку, за участі слідчого, детектива тощо спеціалісту негайно доручається вийняти такий пристрій з рідини, зняти акумулятор та просушити феном, паперовими серветками, рушником тощо. Всі ці дії повинні бути відображені у протоколі обшуку. Пристрої, які вилучені (GPS-навігатори,

телефони, планшети, комп'ютери, smart-годинники, портативні відеореєстратори тощо), пакуються порізно, у непрозорі пакети. Після цього проводиться їх опечатування биркою з підписами: особи, в якій вилучаються, спеціаліста, який провів таке вилучення, та понятих. При вилученні мобільного пристрою потрібно, якщо буде така можливість, вилучати та упаковувати також пристрої живлення. Упакування повинно відбуватись способом, який забезпечує неможливість зміни чи підміни об'єктів, які досліджуються, носіїв з об'єктами дослідження, зберігання від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення [220, с. 43–46].

3.2. Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою

У розслідуванні кримінальних правопорушень слідчий стикається з найрізноманітнішими слідами, матеріалами, технікою, речовинами та виробами. Завдання щодо встановлення групової належності об'єктів, ідентифікації слідів вирішуються за допомогою застосування спеціальних знань та призначення судових експертиз.

Судові експертизи у кримінальних провадженнях під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, призначаються та проводяться досить часто. Проте, як свідчить практика, можливості судових експертиз використовуються у процесі розслідування таких кримінальних правопорушень далеко не в повному обсязі.

Залучення певних фахівців чи призначення судових експертиз у кримінальному провадженні допоможе слідчому при визначенні предмета та

найважливіших напрямів експертного дослідження і буде корисним для кримінального провадження [221, с. 236–238].

Щоб встановити у кожному конкретному випадку, яка має бути проведена експертиза, слідчий, детектив повинен знати класифікацію судових експертиз. Прийнятна класифікація може бути здійснена за так званою, триєдиною основою: предметом експертизи, її об'єктами та методами дослідження. Предметом експертизи є фактичні дані (обставини кримінального провадження), досліджувані та встановлювані під час розслідування кримінального провадження, застосовуючи спеціальні знання у галузі науки (техніки, мистецтва тощо). Об'єкти експертизи – це матеріальні носії інформації про факти та події. Це речові докази (або їх копії, моделі), документи, будь-яка техніка тощо. Методи та методики – це ті засоби та шляхи дослідження об'єктів, які покликані забезпечити вилучення з них криміналістично значущої інформації.

Сучасні судові експертизи можна поділити на: інженерно-технічні, криміналістичні, судово-ветеринарні, психологічні, економічні, екологічні, мистецтвознавчі, товарознавчі експертизи у сфері інтелектуальної власності, історико-археологічні, військові гемологічні, та інші види експертиз, зокрема ті, що застосовуються на стадії наукової розробки.

Ми вважаємо за доцільне упорядкувати і запропонувати елементи підготовки судових експертиз при розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення у такій черговості:

- дослідження та розгляд обставин, що зумовили потребу у проведенні судової експертизи, з'ясування суті дослідження;
- опрацювання довідкової та інформаційної баз даних, літератури з конкретної галузі, криміналістичних обліків, проведення консультацій з фахівцями потрібної галузі;
- здійснення слідчих (розшукових) та організаційних дій, підсумок яких буде основою інформаційної моделі описової й резолютивної частин постанови про призначення експертизи (огляди, допити тощо);

- отримання зразків для експертного дослідження, їх збереження;
- обрання експертної установи або експерта;
- визначення питань для експерта;
- здійснення підготовки зразків та об'єктів, які передбачені для експертного дослідження, направлення їх експерту так, щоб зберегти їх якість, кількість та форму [222, с. 66–67].

Найчастіше розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення супроводжується призначенням таких експертиз: документів; судово-почеркознавчої; судово-балістичної; військової; товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння; технологічної; трасологічної; інженерно-технічної; комп'ютерно-технічної; дослідження програмно-керованих пристроїв (планшетів, ПК, нетбуків, смартфонів тощо); експертизи матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; сильнодіючих і отруйних речовин).

Так, порядок проведення експертизи передбачено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [208].

Розглянемо основні напрями вказаних експертиз у контексті розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України.

Товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України, є зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка та інше військове майно [223]. Вказані матеріальні цінності часто стають об'єктами привласнення, розкрадання військовими службовими особами, які зловживають своїм

службовим становищем. У розслідуванні таких кримінальних правопорушень постають питання, які вимагають оцінки майна, озброєння та техніки військового призначення, що неможливо отримати без застосування спеціальних знань експерта. У нормативно-правових актах та методичних рекомендаціях щодо проведення експертиз знаходяться та ґрунтовно описані поняття «бойові припаси», «зброя», «вибухові» та інші «бойові речовини». Такі поняття як «військова та спеціальна техніка» в загальному охоплює поняття «зброя», «бойові припаси», «засоби пересування». Засоби пересування – це механічні пристрої, які обладнані двигуном і визначені для перевезення людей або вантажу, і навіть такі, на котрих встановлено спеціальне обладнання, за допомогою якого можна виконувати спеціальні функції (медичні, будівельні, ремонтні тощо), а також причепа та напівпричепа.

Для здійснення спеціальних та бойових завдань у військових формуваннях використовують такі засоби пересування:

- а) транспортні машини: мотоцикли, легкові автомашини, автобуси, вантажні автомашини;
- б) бойові машини: машини з пересувними командними пунктами, танки, самохідні установки, броньовики;
- в) спеціальні машини: бульдозери, грейдери, автокрани, трактори, пересувні ремонтні майстерні, санітарні машини;
- г) залізничний рухомий склад (відомчий);
- д) повітряний транспорт: літаки, планери, гелікоптери, аеростати;
- е) крейсери, підводні човни, міноносці, авіаносці, плавучі бази, військові кораблі та катери, баржі, машини-амфібії, буксири тощо [223; 224, с. 867].

Окрім переліченого, до іншого військового майна можна віднести: токсичні речовини, спеціальну техніку інженерних військ, устаткування керування вогнем, засоби зв'язку, спеціальну техніку радіаційно-хімічних військ, спеціальне захисне, електронне, броньоване обладнання, спеціальну техніку біологічного захисту, засоби захисту від зброї масового знищення, паливно-мастильні матеріали та інше тилове майно. Назване військове майно

прикріплюється за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України на праві оперативного управління. Військове майно може також перейти у власність таких організацій у зв'язку із ведення ними господарської діяльності: надання послуг та виконання робіт, ведення різних господарств, виробництва продукції, отримання в оренду нерухомого та рухомого майна [224, с. 869].

До завдань товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння входять: встановлення виду та функціонал наданих об'єктів; визначення особливостей та характеристик наданих об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Вказаною експертизою можна вирішити такі питання:

1. Яка назва та функція об'єкта, що надано на дослідження?
2. Коли виготовлений об'єкт, що наданий на дослідження, та яким підприємством (за наявності супровідних документів та маркувальної інформації)?
3. Яким властивостям і характеристикам, відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності, підходить наданий на дослідження об'єкт?
4. Чи відповідають надані зразки об'єкта вимогам технічних умов та стандартам? Якщо ні, то в чому полягає така невідповідність?
5. Які вади, пошкодження має об'єкт, який наданий на дослідження?
6. Який рівень зносу майна, що надано на дослідження?
7. Яка ринкова ціна станом на визначену дату об'єкта, який наданий на дослідження? [225, с. 210–211, 208].

У документі про призначення експертизи потрібно відзначити обставини кримінального провадження, за яким призначено експертизу. З документом про призначення експертизи експерту надається об'єкт дослідження. Великі, важкі предмети досліджуються за місцезнаходженням. Коли доступ до об'єкта дослідження обмежений, то орган, який призначив експертизу, повинен

організувати експерту можливість його огляду (за необхідності попередньо отримавши дозвіл слідчого судді на проведення огляду приміщення, де такий об'єкт зберігається, за умови відсутності письмової згоди його володільця, користувача). За потреби огляд може здійснюватись у присутності сторін у кримінальному провадженні. Водночас експерт здійснює власний огляд та фіксацію отриманих результатів, що пізніше викладає у своєму висновку, за достовірність якого несе встановлену законом відповідальність, а тому протоколу огляду складеного слідчим йому надавати додатково не потрібно. Утім, відповідні моменти необхідно заздалегідь узгодити з експертом. Попри це, рекомендується складати коротенький протокол огляду, в якому описувати факт проведення огляду експертом на виконання постанови про призначення експертизи, який долучати до матеріалів кримінального провадження.

Об'єкти, які надані експерту для дослідження, повинні знаходитись в упаковці, що забезпечує їх збереження.

Можна зробити висновок, що наявність умов для самостійного дослідження окремих частин привласнення, заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, військовою та спеціальною технікою, засобами пересування чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинених військовою службовою особою, залишаються за межею професійних навичок слідчого. Тому виникає потреба у залученні експерта, щоб провести експертизу, зокрема, військового майна, що є предметом військового кримінального правопорушення.

Отож, товарознавча експертиза військового майна є засобом накопичення доказів, що досягається за допомогою спеціальних знань експерта на базі використання методик, які наявні, шляхом здійснення наукового дослідження певних явищ, об'єктів, процесів. Під час досудового розслідування експертиза допомагає встановити повноту, об'єктивність та усебічність обставин кримінального правопорушення й розуміння події в цілому. Висновок експерта є джерелом доказів, що містить інформацію, яка потрібна для встановлення

обставин доказування у кримінальному провадженні про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

Часто розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення супроводжується призначенням судово-балістичної експертизи. До об'єктів такої експертизи належать: ручна вогнепальна зброя (пістолети, револьвери, автомати, карабіни, гвинтівки, пістолети-кулемети тощо), сигнальні пістолети та револьвери, частини вогнепальної зброї, заготовки; боєприпаси до вогнепальної зброї та вогнепальних пристроїв спеціального призначення, компоненти боєприпасів (кулі, гільзи, порох та ін.), вистрілені снаряди (кулі та їх фрагменти), стріляні гільзи; сліди пострілів; матеріали кримінального провадження, що стосуються предмета експертизи (протоколи оглядів місць події, протоколи оглядів вогнепальної зброї та боєприпасів, висновки раніше проведених судово-балістичних експертиз).

У нашій роботі розглядаються не всі об'єкти судово-балістичної експертизи, а лише ті, які найчастіше досліджуються під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. Далі судово-балістична експертиза, як і інші види судових експертиз, будуть розглянуті тільки в тій частині, яка стосується розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Під час проведення судово-балістичної експертизи, вивчаючи названі вище об'єкти, експерт вирішує такі завдання: щодо стрілецької зброї промислового виготовлення; за складовими частинами стрілецької зброї; за патронами [208; 226, с. 3–5].

Такою ж поширеною у розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, є судова вибухотехнічна експертиза. Її предметом є фактичні дані (обставини кримінального провадження) за фактами

привласнення, заволодіння вибуховими речовинами, які є військовим майном [227, с. 325].

До об'єктів судової вибухотехнічної експертизи належать: боєприпаси; вибухові речовини; промислові та саморобні пристрої, що містять вибухові речовини; окремі елементи вибухових пристроїв та їх залишки після спрацьовування; матеріали кримінального провадження: протоколи оглядів місць подій та додатки до них у вигляді фототаблиць, планів та схем; креслення або малюнки боєприпасів, вибухових пристроїв, виготовлені допитуваним; макети вибухових пристроїв, виготовлені під час проведення слідчих експериментів.

Досліджуючи перелічені об'єкти, експерт-вибухотехнік може відповісти на такі питання:

1. Чи є представлений на дослідження предмет вибуховою системою (боєприпасом, вибуховим пристроєм), і, якщо так, то якій системі, виду (граната, протитанкова, протипіхотна, мінометна або інженерна міна тощо) він належить?

2. Чи містить представлений предмет вибухову речовину, і, якщо так, то яка його маса?

3. Чи становлять представлені предмети комплект, достатній для збирання придатного для використання вибухового пристрою (боєприпасу)?

4. Чи є представлена на експертизу речовина вибуховою? Яка її маса (вага)?

5. Чи придатна представлена речовина для вибуху? Яка вибухова речовина (якого виду) використана як заряд у вибуховому пристрої? [228].

У розслідуванні привласнення, заволодіння вибуховими речовинами підозрюваного слід освідувати, зробити змив з його шкірних покривів з метою виявлення на них частинок вибухових речовин. Змив виготовляється на марлевий (можна ватний) тампон, змочений ацетоном або дистильованою водою. Після цього тампон упаковується в поліетиленовий герметичний пакет і прямує на вибухотехнічну експертизу. У ході освідування необхідно також

вилучити у підозрюваного піднігтьовий вміст, а краще зрізати нігті, упакувати в установленому порядку і направити на вибухотехнічну експертизу. Вилучається також одяг. При призначенні експертизи потрібно обов'язково поставити на вирішення експерта таке питання: чи є у поданих зразках сліди вибухових речовин, і якщо так, то яких саме?

Матеріали, речовини, вироби можуть бути об'єктами дослідження, яке отримало відповідне родове найменування «експертиза матеріалів, речовин та виробів». Спеціальними завданнями такої експертизи є встановлення групової приналежності, ідентифікація об'єктів, встановлення факту контактних взаємодій, пов'язаних із перенесенням речовини, диференціація об'єктів за часом та умовами їх використання та інші.

Експертизу речовин, матеріалів та виробів залежно від об'єкта дослідження можна поділити на такі типи: покриттів та лакофарбових продуктів; волокнистих продуктів; нафтових і паливно-мастильних продуктів; полімерних продуктів; спиртових сумішей; ґрунтів; сплавів, металів та виробів з їх використання; кераміки, скла; наркотичних засобів, існування у навколишньому довкіллі пестицидів; психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; отруйних та сильнодіючих речовин; продуктів харчування; спеціальних хімічних речовин та хімічних речовин виробництв [272].

Проведення судової експертизи лакофарбових матеріалів та покриттів можливе, коли на місці події, на тілі або одязі підозрюваного, знарядях зламування та ін. виявлено відповідні сліди. Частинки лакофарбових матеріалів та покриттів повинні вилучатися з місць пригод і тоді, коли підозрюваних у кримінальному провадженні ще немає. Так само обов'язкове отримання зразків лакофарбових матеріалів і покриттів з екземплярів зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв (наприклад, фарби з корпусу міни), що залишилися в складських приміщеннях, щоб мати згодом можливість провести порівняльне дослідження цих зразків і частинок лакофарбових матеріалів і покриттів з одягу та тіла виявлених підозрюваних, знарядь злочину, гаражних та складських приміщень підозрюваного тощо.

За допомогою експертизи лакофарбових матеріалів та покриттів можна вирішити такі питання:

1. Чи є на одязі (предметах), який надано для дослідження, нашарування лакофарбових матеріалів?

2. Чи є ця речовина лакофарбовим матеріалом, чи покриттям?

3. Чи не входить ця речовина до стандартного лакофарбового покриття шуканих боєприпасів?

4. Чи не становили раніше ці частки нашарування єдине ціле з лакофарбовим покриттям означеного пофарбованого предмета? [229].

Експертиза волокон та волокнистих матеріалів допомагає вирішити питання, які пов'язані з виявленням певних волокон та встановленням їх родових (групових) ознак, що, з урахуванням видової та колірної різноманітності волокон та їх локалізації, дозволяє говорити про факти контактної взаємодії одягу цієї особи з перешкодами, перебування її у певних місцях (наприклад, у місці зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого військового майна, на місці водія транспортного засобу тощо), встановлювати предмет одягу за волокнами як ціле за частинами [230, с. 302]. Зважаючи на це, при огляді місця події слід уважно вивчати предмет виявлення об'єктів волокнистої природи місця проникнення в сховища вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин, іншого військового майна (особливо – проломи в стінах, віконні та дверні отвори), ящики для упакування і коробки, що залишились на місці, місця передбачуваного приходу злочинців на місце події та виходу з нього.

Судовою експертизою об'єктів волокнистої природи можна вирішити такі питання:

1. Чи є ці частинки волокнами, і якщо так, то від якого виробу вони можуть походити?

2. Чи є на об'єкті (одязі, перешкоді, знарядді злому та ін.) волокна, і якщо так, то яка їх природа?

3. Який механізм утворення нашарування волокон на наданому об'єкті?

4. Чи є одним цілим фрагмент тканини та предмет одягу?

5. Чи був пришитий наданий гудзик з нитками до вказаного одягу, де також наявні нитки? [231].

Судова експертиза нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів можлива, коли на місці події виявлено сліди-речовини таких матеріалів, частинок нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів транспортного засобу, а також коли виявлено сліди мастильних матеріалів на одязі або тілі підозрюваних.

Експертизою нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів вирішуються такі питання:

1. Чи є надана речовина паливно-мастильним матеріалом, якщо так, то яка її група, марка, рецептура, галузь використання та головне призначення?

2. Чи є на вказаних об'єктах сліди паливно-мастильних матеріалів, нафтопродуктів, якщо так, то якої групи (марки); який їхній склад; яке головне призначення?

3. Чи є вказані сліди нафтопродукту або паливно-мастильного матеріалу частиною наданого об'єму аналогічної речовини? [232].

Експертиза скла та виробів з нього призначається, коли на місці події виявлено його частинки, наприклад, коли проникнення у склад, гараж, сховище відбувалося через розбите вікно, шибку, або на місці події знайдено частинки розбитої фари автомобіля та в інших подібних випадках. Указана експертиза може вирішити такі питання:

1. Чи є наданий об'єкт склом?

2. Чи є на вказаному об'єкті частинки скла (одязі підозрюваного, транспортному засобі підозрюваного)?

3. До якого виду виробів належить наданий уламок (наприклад, фарний розсіювач, шибка та ін.)?

4. З якої сторони застосовувалась сила, яка зруйнувала скло (встановлення такої обставини дуже важливе, коли висувається версія про інсценізацію крадіжки зброї, боєприпасів чи іншого військового майна)?

5. Як саме здійснювалось руйнування виробу зі скла (наприклад, яким інструментом вирізано шибку, розбито вікно)? [233].

Судова експертиза металів, сплавів та виробів з них може бути призначена в тих випадках, коли в процесі розслідування привласнення, розкрадання зброї, боєприпасів чи іншого військового майна необхідно виявити мікрочастинки та сліди металів (сплавів) на будь-яких об'єктах (наприклад, на тілі та одязі підозрюваних) і встановити родову (групову) належність порівнюваних об'єктів із металу тощо.

Такою експертизою можуть бути вирішені питання:

1. Чи є на предметі-носію об'єкти металевого походження?
2. Частинок якого металу є на представленому об'єкті (одяг, сумка тощо)?
3. Який механізм утворення слідів?
4. Яка давність (відносна, абсолютна) окиснення (іржавлення предметів)?
5. Чи є уламки, виявлені на місці події, частинами певного об'єкта? [234].

Судова експертиза пластмас, гум і виробів з них може бути призначена в тих випадках, коли в процесі розслідування необхідно виявити наявність їх частинок на будь-яких об'єктах (одязі та тілі підозрюваного та ін.), встановити класифікаційну приналежність об'єкта, ототожнити об'єкт, що шукається, за відділеними від нього частинками тощо.

Вказаною експертизою можуть бути вирішені такі питання:

1. Чи є ця речовина пластмасою (гумою) і якщо так, то якого типу, виду?
2. З якою метою використовується матеріал даного типу?
3. Чи мають загальну родову (групову) приналежність матеріал, з якого виготовлено цей виріб, та матеріали порівняльних зразків?
4. Чи мають порівнювані матеріали єдине джерело походження (за місцем та технологією виготовлення)?
5. Чи не походять ці фрагменти від одного й того ж виробу?

У межах експертизи матеріалів, речовин та виробів можуть досліджуватися волокна, мікрочастинки речовин, що залишаються на одязі, тілі підозрюваних, вилученої зброї: сліди мастила, металізації, волокна одягу. На

вирішення експертизи матеріалів, речовин та виробів можуть бути поставлені такі питання:

1. Чи є на вилученій зброї, боєприпасах волокна, чи вони ідентичні з одягом підозрюваного А.?

2. Чи є на одязі, сумці, мішку, автомобільному засобі підозрюваного А. сліди мастила, які ідентичні мастилу, що використовується для консервації та мастила викраденої зброї?

3. Чи є на одязі та вилучених із тіла підозрюваного змивах сліди мастила зброї, боєприпасів, вибухових речовин?

4. Мікрочастинки якої вибухової речовини є на тілі та одязі підозрюваного А. і чи ідентичні вони з вилученою вибуховою речовиною?

5. Чи є на одязі підозрюваного А. сліди металізації, чи могли вони виникнути внаслідок контакту із зброєю, яку шукають? [235].

Цей перелік питань не є вичерпним, тому може бути розширений залежно від особливостей конкретного кримінального провадження.

Крім зазначених експертиз, під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, призначаються і традиційні судові експертизи. Найчастіше це: дактилоскопічні; трасологічні (слідів взуття, одягу, рук, знарядь злому, транспортних засобів, дослідження замків тощо); почеркознавчі та технічні експертизи документів (у разі використання підроблених документів). Специфічна для цієї категорії кримінальних проваджень є експертиза рельєфних знаків (відновлення знищених номерних знаків та інших маркувальних виробів).

Судова експертиза рельєфних знаків дозволяє встановити номер виробу, державні та фірмові товарні знаки на різних виробках з метою їхньої індивідуалізації. Найчастіше доводиться мати справу з маркувальними позначеннями на металах (чорних, кольорових, їх сплавах), але вони можуть бути на пластмасі, твердій деревині. На металі маркувальні позначення наносяться шляхом штампування (видавлювання) або гравіювання. Видаляють

індивідуальні номери шляхом шліфування цієї ділянки, зрубвання ділянки металу або зачеканюють ударами гострого предмета.

При проведенні такої експертизи вирішуються питання:

1. Чи зазнавав зміни номер на цьому екземплярі зброї, агрегатах транспортного засобу тощо?

2. Чи були на виробі маркувальні позначення, чи вони повністю або частково змінювалися?

3. Яке було первісне позначення номера (марки, тавра)?

4. Яким способом був змінений або знищений номер (знак) на цьому об'єкті? [208; 236].

Також під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення може проводитись судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження, імунологічна, цитологічна експертиза, експертиза ДНК (дезоксирибонуклеїнова кислота), судово-ботанічна та судово-грунтознавча експертиза.

Імунологічна, цитологічна експертиза та експертиза ДНК може бути проведена за слідами крові (які виникли внаслідок випадкової травми при зломі перешкоди або внаслідок дій осіб, які охороняли сховище, ангар тощо), слини, наприклад, на недопалках, жувальних гумках, посуді (пляшки, стакани, ложки та виделки тощо), носових хустинках, поту, для встановлення підозрюваних.

Судово-імунологічна експертиза встановлює питання щодо наявності на предметах дослідження крові та її видової належності, а також наявності поту слини, сечі, сперми.

Судова експертиза волосся встановлює видовий вид волосся, регіональне походження, наявні пошкодження, відокремлення, зміни від високої температури, хімічних факторів, механічних, косметичних засобів.

Судова молекулярно-генетична експертиза вирішує завдання щодо встановлення за допомогою ДНК-аналізу, зокрема установивши належності об'єктів біологічного походження (слина, кров, волосся, сперма, кісткова та

м'язова тканини) якійсь особі та знайдення слідів біологічного походження певної особи у змішаних слідах [237].

Судову молекулярно-генетичну експертизу (ДНК-аналіз) необхідно призначати за наявними змивами (об'єкти біологічного походження) з вилучених предметів військового майна, з місця події, негласно відібраними взірцями для проведення експертиз, щоб порівняти їх з ДНК профілем підозрюваного чи групи потенційних фігурантів [238].

Можна запропонувати такий перелік типових питань для проведення ДНК-аналізу у разі, коли не здійснювалась первинна імунологічна експертиза:

1. Чи на... (назва об'єкта) наявна кров людини?
2. Чи із знайденої крові людини можна встановити ДНК-профіль?
3. Чи однаковий він із ДНК-профілем особи, зразок якої надано?

Перелік типових питань у разі здійснення експертизи зі з'ясування наявності крові людини:

1. Чи можна з наявних слідів крові людини встановити ДНК-профіль?
2. Чи однаковий він із ДНК-профілем особи, зразок якої запропоновано?

Перелік типових питань для проведення ДНК-аналізу у випадку, коли не проводилась початкова цитологічна, імунологічна експертизи:

1. Чи на ... (назва об'єкту) є клітини?
2. Чи із запропонованих клітин можна виділити ДНК-профіль?
3. Чи однаковий він із ДНК-профілем особи, якої запропоновано зразок?

Пропонуємо загальний алгоритм, який допоможе найбільш ефективно провести молекулярно-генетичну експертизу під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою:

- 1) направлення на експертизу необхідної кількості документів (також копії попередніх експертиз, результати яких потрібно застосовувати при проведенні експертизи), зразків для порівняння та речових доказів. Коли зразки

відсутні, унеможлиблюється проведення порівняльного дослідження (якщо такі питання стоять перед експертом);

2) об'єкти, які надсилаються для дослідження, необхідно направляти після здійснення початкових експертиз волосся, імунологічних та цитологічних експертиз, де вже розкрито існування біологічних слідів та їхня належність людині;

3) надання дозволу на застосування експертом певних даних кримінального провадження, що мають відомості, потрібні для відповідей на питання. До прикладу, погодження щодо застосування висновків початкових експертиз;

4) отримання погодження щодо повного або часткового знищення об'єкта експертизи або заміна його характерних ознак.

Під час вирішення питання про призначення молекулярно-генетичної експертизи потрібно з фахівцем, який буде проводити експертизу, узгодити список об'єктів та продуктів, зразків, які направлятимуться на експертизу, встановлення можливостей експерта і погодження питань, які будуть надані експерту. Такі питання мають бути: чіткими, конкретними, без подвійного розуміння.

Дотримання таких рекомендацій допоможе запобігти втраті слідів за невеликої чисельності об'єктів дослідження. Це, своєю чергою, дозволить найбільш ефективно використати можливості біологічної експертизи під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Наявність істотних привілеїв такого методу під час розслідування кримінальних правопорушень полягає якраз у швидкому і безумовному викресленні з підозрюваних осіб, які не брали участі у кримінальному правопорушенні, у встановленні осіб, які скоїли кримінальне правопорушення, із максимальним рівнем достовірності, у правильності доказів під час розгляду кримінального провадження в суді. Точність того, що генетичний відбиток чи індивідуальний код ДНК у двох людей збіжиться, нижче однієї 30-мільярдної [239, с. 143]. Особисті поля ДНК можуть стати безпомилковим маркером, що

допомагає відрізнити одну людину від іншої: для цього тільки потрібна крапля поту, крові, невеликий шматочок шкіри чи волосся [240, с. 248].

Але все ж у роботі із слідами біологічного походження наявні деякі проблемні питання. Вони виникають ще з початку вилучення під час огляду місця події та закінчуючи направленням на експертизу. Причини таких проблем є як об'єктивними (умови зберігання, транспортування, давність слідів тощо), так і суб'єктивними (вільне поводження зі слідами, незнання порядку роботи зі слідами, наявність слідів у тих чи інших об'єктах, тощо).

До типових недоліків у роботі з біологічними слідами можна віднести:

1. Під час вилучення об'єктів, які у майбутньому можуть бути об'єктами дослідження:

- неякісне упакування вологих об'єктів із біологічними слідами;
- відібрання об'єктів, на яких можливе знаходження слідів біологічного походження, відбувається за обстановки, яка не виключає їх забруднення;
- застосування для упаковки поліетиленових пакетів, мішків тощо, якими вже користувались;

2. При призначенні експертиз:

- великий період між отриманням об'єктів та організація експертизи;
- направлення на експертизу об'єктів для знайдення слідів біологічного походження, які вилучались з агресивних середовищ (кислоти, відстійні ями, луги,) тощо;
- скерування на експертизу стріляних гільз (температура під час пострілу досягає 600°C та знищує біологічні сліди) або куль з тіла потерпілого (загиблого), змивів речовини бурого кольору з-під трупа, габаритних предметів (килимового покриття, бетонних плит та ін.) без видимих слідів біологічного походження на предмет виявлення на них клітин з ядрами та встановлення їх ДНК-профілю.

Типова помилка у виявленні на об'єкті ДНК-профілю особи жіночої статі – порівнювати його зі зразками чоловіків. Трапляється, що слідчі, детективи не розуміють, що «відпрацювання» речового доказу за певними питаннями

відбувається один раз і за отримання ДНК-профілів, які належать невстановленим особам, достатньо в подальшому додатково надавати лише зразки осіб, що підозрюються у скоєнні цього кримінального правопорушення для порівняльного дослідження та копії висновку експерта, де встановлені генетичні ознаки [241, с. 48].

Пропонуємо такі шляхи усунення недоліків у роботі з біологічними слідами:

1) за потреби предмети-носії біологічних слідів сушать при кімнатній температурі без застосування різноманітних приладів. Якщо при проведенні СРД вологі предмети неможливо висушити, під час їхнього пакування необхідно: вказати в протоколі огляду місця події про вологий стан об'єктів дослідження, про що потрібно зробити відмітку на упаковці; вологі речі необхідно скласти у паперову упаковку та негайно відправити до експертної установи, щоб здійснити дослідження (у супровідному листі вказується, у якому стані об'єкти дослідження);

2) під час проведення огляду (обшуку) учасникам категорично заборонено (окрім спеціалістів) торкатися предметів, на яких можуть здійснювати пошук слідів. Об'єкти, які вилучені, складаються в упаковки, де немає біологічних слідів людини.

3) експертизу потрібно призначати на 1–2 день після вилучення об'єктів дослідження, стріляні гільзи направляти на молекулярно-генетичну експертизу тільки тоді, коли наявні обґрунтовані підстави: виявлення на них слідів пальців рук, або видимих слідів біологічного походження; забезпечити мінімум скерування на експертизу слідів, виникнення яких зрозуміле;

4) одяг скеровується на експертизу тільки ношений і для визначення його носіння тією чи іншою особою [242, с. 43–44].

Пропонуємо вимоги, яких необхідно дотримуватись у роботі зі слідами біологічного походження під час огляду місця події при розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою:

1. Недопущення сторонніх осіб на місце події, інструктаж учасників огляду щодо правил поведінки, спрямованої на мінімізацію випадків забруднення власною ДНК навколишньої обстановки.

2. Виявлення та фіксація слідів біологічного походження в максимально стислі строки від початку слідчої (розшукової) дії для запобігання їх знищенню від дії руйнівних чинників зовнішнього середовища (бактерії, прямі сонячні промені, атмосферні опади).

3. Робота на місці події в спеціальному захисному одязі, зокрема обов'язково із використанням бахіл, гумових рукавичок, окулярів, захисних комбінезонів, масок. Гумові рукавички слід змінювати після вилучення кожного об'єкта, оскільки на них залишається ДНК раніше вилученого сліду.

4. Уникнення необґрунтованого торкання будь-якими особами тих об'єктів, із яких планується одержати ДНК.

5. Чистота використовуваних інструментів і матеріалів. Це забезпечується застосуванням стерильних бинтів, ватних паличок і тампонів. Скляний і пластиковий посуд та металеві інструменти перед застосуванням щодо кожного об'єкта необхідно попередньо обробити спиртом, розчином для дезінфекції, прожарити над вогнем.

6. Застосування ультрафіолетових освітлювачів можливе за умови, якщо вплив ультрафіолету на об'єкт здійснюватиметься протягом не більше 5 секунд. Також слід пам'ятати, що після застосування хімічних реактивів ділянка сліду, яка була оброблена, стає непридатною для подальшого експертного дослідження. Використання хімічних реактивів доцільне, коли сліди досить значних розмірів і є можливість збереження їх частини для ДНК-аналізу.

7. Вилучення слідів біологічного походження невеликого розміру слід здійснювати разом із об'єктом, на якому вони містяться. За неможливості здійснюються змиви або зскрібки з відповідної поверхні. Обов'язкове фотографування слідів і місць їх виявлення на місці події.

8. Вологі сліди перед упакуванням обов'язково слід просушувати за кімнатної температури без доступу сонячних променів та забруднювальних

чинників. З часом у вологих слідах відбувається пошкодження чи знищення ДНК унаслідок процесів гниття та впливу бактерій.

9. Упакування слідів здійснюється винятково в чисті паперові пакувальні засоби (пакет, конверт, коробка) або стерильний скляний посуд (для рідких біологічних речовин). Важливо не допускати застосування полімерних пакетів, які не забезпечують циркуляцію повітря й сприяють процесу гниття біологічних об'єктів. Спеціально для якісного зберігання й транспортування об'єктів зі слідами біологічного походження розроблено картонні коробки з фіксаторами та отворами для повітря.

10. Не допускається поміщення різних об'єктів до однієї упаковки. Це може спричинити змішування слідів біологічного походження із відповідними наслідками для подальшого розслідування та судового розгляду.

У низці випадків збільшити інформаційну основу розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, може судово-ботанічна і судово-грунтознавча експертизи [243, с. 27–28].

Для вирішення судово-ботанічної експертизи можна поставити такі питання:

1. Чи є на наданих об'єктах частки рослинного походження, якщо є, то яка їх природа?

2. Чи мають ці рослини, їх частини (або рослинні частинки) загальну родову (групову) приналежність із зразками, представленими для порівняльного дослідження?

3. Чи не зростала ця рослина на певній ділянці місцевості? [244].

Судово-грунтознавча експертиза призначається, коли є підстави вважати, що на взутті, одязі або тілі підозрюваного, автомобілі або інших об'єктах можуть бути наявні частинки ґрунту з місця розташування складів, гаражів, сховищ зброї, боєприпасів чи іншого військового майна або з місць, що безпосередньо прилягають до сховищ, гаражів, складів. Зрозуміло, що для того,

аби уможливити її проведення, необхідно отримати зразки ґрунту для порівняльного дослідження.

У ході судово-ґрунтознавчої експертизи можна вирішити такі питання:

1. Чи є на об'єктах, представлених на дослідження, нашарування ґрунтового походження?

2. Яка локалізація нашарувань?

3. Чи мають порівнювані речовини загальну родову (групову) приналежність?

4. Чи відбуваються ґрунтові нашарування на об'єктах з місця події (будь-якого іншого місця, пов'язаного з подією, що розслідується)? [245].

У кримінальних провадженнях про привласнення, заволодіння військовим майном зі складів посадовими особами, яким воно було довірене на зберігання, дуже важливим є проведення судової військової експертизи. Її предметом є дослідження питань щодо відповідності дій посадової особи статутним вимогам та існуючим нормативним актам, що регламентують порядок обліку, зберігання військового майна та обігу зброї та боєприпасів. Зокрема: які порушення наказів та загальновійськових статутів були допущені під час зберігання втраченої зброї та боєприпасів; хто з посадових та інших осіб припустився цих порушень, і в чому це виразилося; чи знаходяться дані порушення нормативних актів у причинному зв'язку зі втратою зброї; як мала діяти особа, і якими нормативними актами керуватися у цій ситуації; які обставини сприяли втраті зброї?

Вирішення зазначених питань дасть змогу встановити факти недбалого ставлення посадових осіб до виконання своїх обов'язків та виявити зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

У разі вагання щодо об'єктивності професійного проведення ревізії та повноти такої ревізії, а також за потреби перевірити якісне оформлення певних фінансово-господарських операцій призначається судово-бухгалтерська експертиза [246, с. 40].

Як зазначає В. Шепітько, це одна із найбільш поширених видів судово-економічних експертиз. Водночас розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, може вимагати здійснення й інших експертиз цієї групи [247, с. 319]. А це: судові фінансово-економічні експертизи, судово-економічні експертизи в окремих галузях виробництв, планово-економічні.

Планово-економічна експертиза досліджує обґрунтованість нормативів матеріальних і трудових ресурсів на виробництво продукції, робіт і послуг.

Проводячи планово-економічну експертизу, можна з'ясувати: чи правильно розроблений торговий, виробничий або фінансовий план підприємства; чи справжнім є звіт підприємства про виконання плану [248].

Фінансово-економічна експертиза проводиться для розуміння точності здійснення встановлених вимог, які налагоджують економічні, фінансові й договірні відносини організації з партнерами, відповідність фінансових операцій бюджетним вимогам, проведення операцій з цінними паперами.

Щодо проведення судово-товарознавчої експертизи, то після її здійснення можна дізнатись про якість готових продовольчих і промислових товарів, майна, продукції, виробник, їх сорт, відповідність вимогам зберігання. Також вказаною експертизою вирішуються такі типові запитання:

- яким є найменування певного товару, як може бути розшифроване наявне на ньому маркування?
- чи відповідають вимогам умови зберігання, транспортування певного товару (продукції);
- яка могла бути фактична природна втрата товару (продукції) в певних умовах їх зберігання, транспортування тощо;
- на якому саме підприємстві зроблено продукцію;
- яка вартість продукції з урахуванням відсотка його зносу [249].

Також під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення можна призначати і такі види економічних експертиз, як: експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності,

експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій, експертиза документів фінансово-кредитних операцій [222, с. 66].

Головними завданнями експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, є встановлення: документального підтвердження в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати; оформлення операцій з одержання, зберігання, реалізації, виготовлення, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, основних засобів, надання послуг; документального підтвердження розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів на підприємствах, в установах і їх структурних підрозділах, періоду їх утворення тощо [250].

За допомогою економічної експертизи можна вирішити такі питання: чи є документальне підтвердження нестачі основних засобів на підприємстві в кількісних та вартісних показниках; чи є документальне підтвердження нестача товарно-матеріальних цінностей, встановлена за актом інвентаризації на підприємстві, в кількісних та вартісних показниках на певну дату; чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача (надлишки) грошових коштів у касі на суму на підприємстві на певну дату; чи є документальне підтвердження висновки перевірки у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт, з урахуванням висновків інших видів експертиз тощо [251].

Найважливішими завданнями експертизи документів про економічну роботу підприємств й організацій є:

1. Аналіз показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) підприємства/організації; структури майна та джерел його придбання.
2. Визначення документальної обґрунтованості: розрахунків з дебіторами і кредиторами; аналізу складу витрат; розрахунків плати за оренду майна;

розрахунків частки майна у разі виходу учасника зі складу засновників підприємства; цільового витрачання бюджетних коштів [252].

Експертизою документів про економічну роботу підприємств й організацій вирішуються такі питання:

1. Які головні економічні показники (ліквідності, платоспроможності і прибутковості тощо) фінансово-господарського стану (найменування організації) на дату укладання або закінчення терміну дії угоди (реквізити) характеризують господарсько-фінансову діяльність (найменування організації)?
2. Чи є документальне підтвердження постачання (товарів, робіт, послуг) за умовами договору закупівлі, укладеного між підприємствами з урахуванням додаткових угод та статті 41 Закону України «Про публічні закупівлі» у кількості (зазначається кількість) на суму (зазначається сума)? [253];
3. Чи є документальне підтвердження висновку акта перевірки щодо нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (найменування) за бюджетною програмою (назва програми)?
4. Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо наявності у підприємства (найменування) заборгованості з виплати заробітної плати станом на (зазначається дата)? [254].

Ми вважаємо, що під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, слідчими велика увага звертається на фінансово-господарську спрямованість вчинених протиправних дій, що може залишити поза увагою матеріальні сліди та відображення. Оскільки на місці вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення можуть залишатися й традиційні сліди, а саме – мікросліди та мікрооб'єкти [255, с. 8–14], тому подальше експертно-криміналістичне дослідження таких слідів може значно збільшити доказову базу.

На нашу думку, під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого

військовою службовою особою, найбільш типовими криміналістичними експертизами можуть бути: судово-почеркознавча; судово-технічна експертиза документів; судово-трасологічна; експертиза реквізитів документів; рельєфних знаків; цілого за частинами; відбитків печаток і штампів; судова ґрунтознавча; експертиза речовин, матеріалів та виробів.

Організацію та особливості проведення деяких з вказаних експертиз ми детально описали вище. Важливо пам'ятати, що залежно від конкретної слідчої ситуації, яка сформувалася на будь-якій стадії розслідування, можуть бути призначені й інші криміналістичні експертизи.

Отже, здійснення підготовчих дій та призначення слідчим експертиз під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, – це нелегкий та багатоаспектний процес, який потребує старанної підготовки, об'єднання інтенсивної розумової роботи, тактичного досвіду і організаційної майстерності.

Висновки до розділу 3

1. Під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненим військовою службовою особою, як правило, проводиться комплекс слідчих (розшукових) дій, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України.

2. У процесі вивчення кримінальних проваджень щодо зазначеного виду кримінального правопорушення можна окреслити види оглядів, які найчастіше проводяться: огляд території військової частини, що є місцем події, та огляд території місцевості, що не є місцем події; огляд службових кабінетів відповідальних осіб, а також складів та виробничих приміщень частини; огляд військової техніки та озброєння; огляд предметів (мобільних телефонів, комп'ютерів, інших машинних носіїв інформації, записників і т. д.); огляд

документів (книг обліку, наказів, виписок із наказів, книг наказів, накладних, рахунків-фактур, відомостей, різних актів, записників, щоденників, чорнових записів, бланків документів тощо).

3. У ст. 237 КПК України доцільно внести доповнення, яке регламентує огляд об'єктів, що містять державну таємницю, такого змісту: «Огляд предметів, документів та інших об'єктів, що містять державну таємницю, повинен проводитися за участю осіб, які мають допуск до відомостей, що становлять державну таємницю, отриманих у встановленому законом порядку».

4. Труднощі у проведенні допиту учасників кримінального судочинства під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення, з урахуванням специфіки їх особистісних характеристик, обумовлені такими факторами: зазначений вид кримінального правопорушення відрізняється вузькою спрямованістю, у зв'язку з чим допитувані мають специфічні знання і високу професійну підготовку у своїй сфері діяльності (спеціалізована вища освіта, курси підвищення кваліфікації); у психологічному значенні це сильні, впевнені у собі, вольові особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях тощо.

5. При проведенні допитів свідків важливою є ретельна попередня підготовка, визначення необхідності його фіксації з допомогою аудіовідеозапису, з метою подальшого підтвердження правильності викладеної інформації у протоколі. Адже на практиці часто доводиться стикатися з випадками, коли через деякий час після проведення допиту з різних обставин (підкуп підозрюваним чи його захисником, страх, прохання близьких родичів, спільних знайомих з підозрюваним, погрози тощо) особа відмовляється від своїх слів, мотивуючи це тим, що слідчий неправильно виклав надані нею відомості у протоколі, перефразував речення, а вона підписала протокол, вірячи на слово слідчому тощо.

6. Для визначення у кожному конкретному випадку, яка має бути проведена експертиза, слідчий, детектив повинен знати класифікацію судових експертиз. Прийнятна класифікація може бути здійснена за так званою,

триєдиною основою: предметом експертизи, її об'єктами та методами дослідження. Предметом експертизи є фактичні дані (обставини кримінального провадження), досліджувані та встановлювані під час розслідування кримінального провадження, застосовуючи спеціальні знання у галузі науки (техніки, мистецтва тощо). Об'єкти експертизи – це матеріальні носії інформації про факти та події. Це речові докази (або їх копії, моделі), документи, будь-якого виду техніка тощо. Методи та методики – це ті засоби та шляхи дослідження об'єктів, які покликані забезпечити вилучення з них криміналістично значущої інформації.

7. Найчастіше розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення супроводжується призначенням таких експертиз: експертизи документів; судово-почеркознавчої; судово-балістичної; військової; економічної; товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння; технологічної; трасологічної; експертизи підроблених грошей, цінних паперів; рельєфних знаків; експертизи цілого за частинами; експертизи відбитків печаток і штампів; судово-грунтознавчої; інженерно-технічної; комп'ютерно-технічної; дослідження програмно-керованих пристроїв (планшетів, ПК, нетбуків, смартфонів тощо); судово-економічної (планово-економічні, фінансово-економічні), судово-бухгалтерської (експертизи бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, в бюджетних організаціях, на підприємствах торгівлі, в будівельних організаціях тощо); експертизи матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів; скла, кераміки; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; сильнодіючих і отруйних речовин); експертизи ДНК; молекулярно-генетичної, судової експертизи волосся; судово-імунологічної експертизи.

8. Товарознавча експертиза військового майна є засобом накопичення доказів, що досягається за допомогою спеціальних знань експерта на базі

використання методик, які наразі наявні, шляхом здійснення наукового дослідження певних явищ, об'єктів, процесів. Під час досудового розслідування експертиза допомагає встановити повноту, об'єктивність та усебічність обставин кримінального правопорушення та сформулювати розуміння події в цілому. Висновок експерта є джерелом доказів, що містить інформацію, яка потрібна для визначення обставин доказування у кримінальному провадженні про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

ВИСНОВКИ

1. У результаті аналізу слідчої та судової практики встановлено незадовільну якість розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, яке перебуває у прямій залежності від рівня криміналістичного забезпечення процесу розслідування, зокрема від наявності наукових знань про способи їх вчинення та методи виявлення, розкриття й розслідування. Констатовано, що суб'єкти розслідування не мають рекомендацій щодо застосування відповідних реальним умовам слідчої практики тактичних засобів, методів і прийомів розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. Як вид кримінальних правопорушень, викрадення, привласнення вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин давно відомі в Україні, хоча стосовно них термін «розкрадання» у кримінальному законодавстві використовується лише з початку ХХ століття.

Досліджуючи та аналізуючи нормативні акти інших країн для виявлення недоліків у наших і внесення пропозиції щодо доповнення або їх зміни, зауважено, що без урахування властивостей нашої правової та законодавчої концепцій, здійснюючи введення засад іноземного права в українську правову систему, а особливо у військове кримінальне законодавство, можна зіткнутися з багатьма проблемними питаннями, оскільки правові механізми інших країн, які добре проявилися на практиці, можуть не дати такого ж результату в Україні.

2. Криміналістична характеристика привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, – це заснована на науковому аналізі і структурована особливим чином система відомостей про привласнення, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, призначена для оптимізації розкриття та розслідування кримінальних правопорушень такого виду.

Встановлено, що елементами криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, є: 1) загальні обставини здійснення кримінального правопорушення; 2) особливості особи злочинця; 3) способи підготовки, вчинення та приховування; 4) предмет злочинного посягання; 5) типові сліди кримінального правопорушення; б) обставини, які допомагали вчиненню кримінального правопорушення.

Вказано, що головними причинами вчинення кримінальних правопорушень у військовій та цивільній сферах є: відчужувальні умови мікросередовища, в якому наявний поганий вплив на особистість; негативні тенденції в економіці; втрата суспільних цінностей у соціально-духовній сфері; протиріччя між офіційними нормами поведінки та фактичною поведінкою частини населення; суперечності між освітою та вихованням; дефекти правосвідомості, що формуються негативними факторами навколишнього середовища та особистісними якостями.

Запропоновано закріпити на законодавчому рівні нормативно-правові акти з обліку військового майна, котрі зобов'язуватимуть командування військових частин у чітко визначені терміни, під обов'язковим контролем відповідних служб, обліковувати отримане майно (наприклад, від волонтерів), що невідкладно потягне наслідки щодо його поводження, контролю за використанням тощо. Також, з метою попередження та профілактики негативної ситуації, недопущення виникнення корупційних зв'язків між посадовими особами Міноборони, інших органів державної влади з керівниками комерційних та інших структур, вважаємо, що при проведенні конкурсів, аукціонів та під час укладання разових договорів обов'язковою є участь фахівця відповідної сфери діяльності Міноборони та співробітника правоохоронних органів (органів військової служби правопорядку, СБУ, ДБР, НАБУ, спеціалізованої прокуратури у сфері оборони тощо). На нашу думку, необхідно розробити Положення «Про конкурсну комісію Міністерства оборони України з проведення конкурсів, запитів котирувань на розміщення

замовлень на поставки товарів, виконання робіт, надання послуг для державних потреб».

Встановлено, що матеріальними слідами, котрі залишаються після здійснення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, були: документи бухгалтерського обліку (накладні, рахунки-фактури та ін.); службова та оперативна документація; фальшиві акти перевірок, ревізій; частини озброєння, військового майна; документи, в яких наявна інформація про одержання коштів, майна; кошти; сліди рук, взуття на місці вчинення кримінального провадження; сліди від транспортних засобів, які слугували для вивезення, перевезення, зберігання військового майна, що було привласнено тощо. До ідеальних слідів слід віднести свідчення фахівців, експертів, свідків, понятих, присутніх, підозрюваних та обвинувачених, а також результати одночасних допитів.

3. Доведено, що слідча ситуація під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення може складатися з таких елементів: 1) випадки, у яких вчинено кримінальне правопорушення; предмет заволодіння, привласнення; об'єкт, де перебувало таке військове майно, порядок його діяльності; спосіб здійснення кримінального правопорушення; 2) суть інформації, яка наявна, про подію; 3) можливі перспективи та прийоми для отримання додаткової інформації; 4) глибина протидії, приховування слідів кримінального правопорушення та предмета заволодіння, привласнення; 5) матеріальні, організаційні технічні, перспективи слідчого щодо здійснення потрібних для розслідування кримінального правопорушення дій; ступінь взаємодії; 6) існування або відсутність умов, що обтяжують чи навпаки – допомагають досягти справедливості у провадженні; 7) професійний рівень і психологічний стан осіб, які беруть участь у розслідуванні, щодо виконання завдань, які їм встановлено.

Виокремлено п'ять типових слідчих ситуацій, які можуть виникнути на момент початку розслідування привласнення, заволодіння військовим майном

шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою: 1. Привласнення, заволодіння військовим майном, скоєне шляхом зловживання службовим становищем, виявлено за допомогою оперативних заходів і наявні відомості про особу злочинця. 2. Розпочато кримінальне провадження за фактом привласнення, заволодіння військовим майном за матеріалами планових та позапланових перевірок, інвентаризацій військового майна, а особа, яка здійснила привласнення, заволодіння, не відома. 3. Знайдено майно військового призначення, яке знаходиться у неналежного власника, обстановка події не встановлена. 4. Є заява (цивільної особи, військового) про здійснення привласнення, заволодіння військовим майном військовою службовою особою, зловживаючи службовим становищем. 5. Виявлено військове майно під час документування інших кримінальних або адміністративних правопорушень. У практичній діяльності часто військове майно виявляється при документуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201, 263, 263-1, 307, 333, 359, 368, 369-2, 425, 426, 426-1 КК України, чи виявленні адміністративних правопорушень у різних сферах.

Для перевірки версії про зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, необхідно використовувати таку типову програму дій слідчого: вилучення документів, що підтверджують привласнення, розкрадання; допит спеціалістів, які проводили ревізію (інвентаризацію) під час так званої дослідчої перевірки; допит фахівців у галузях, що стосуються предмета привласнення, розкрадання (наприклад, представників служб ракетно-артилерійського озброєння, інженерної служби, фінансової служби, служби паливно-мастильних матеріалів тощо); допити свідків (матеріально відповідальних осіб); призначення різних видів судових експертиз (криміналістичних, почеркознавчих, інших); паралельне проведення оперативно-розшукових заходів щодо виявлення каналів збуту привласненого військового майна, встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, їх співучасників.

4. Пропонуємо перед КМ України/Міноборони ініціювати підготовку та затвердження Положення про цифровізацію військового майна ЗСУ. На виконання відповідного документа Міноборони необхідно зобов'язати створення та забезпечення наповнення електронних реєстрів військового майна, куди слід внести все військове майно, котре перебуває на балансі військових частин, установ, з'єднань тощо на основі наявних документів (формулярів, паспортів тощо), зокрема шляхом завантаження в такі електронні реєстри скан-копій відповідних документів. Надалі при прийомі нових партій майна, яке у результаті обліку отримає статус військового, вносити в реєстри всі його ідентифікаційні ознаки, що унеможливить його розкрадання, а у разі виявлення такого за межами місця дислокації військового підрозділу – дасть змогу швидко ідентифікувати. В такому разі зникне ризик знищення облікових документів на військове майно, адже доступ до реєстру військового майна матимуть окремі посадові особи за допомогою електронних ключів.

5. З урахуванням сутності і цілей взаємодія характеризується такими обов'язковими ознаками, як: діяльність слідчих та оперативних підрозділів, заснована на законі та інших нормативно-правових актах; єдина мета; спільне планування; незалежне адміністративне підпорядкування; узгоджене використання повноважень, методів і форм, характерних для кожного органу окремо.

Наголошено, що однією із ефективних форм взаємодії є організація та проведення міжвідомчих нарад (семінарів, конференцій) за участю працівників правоохоронних та контролюючих органів, що дозволить останнім своєчасно отримувати інформацію про зміни адміністративного, кримінального, кримінального процесуального законодавства, поширені способі скоєння та приховування кримінальних правопорушень різних видів, особливості відображення їх типових слідів у документальних та матеріальних джерелах (носіях) інформації тощо.

В результаті вивчення емпіричних даних ми дійшли висновку про те, що у розслідуванні досліджуваного нами кримінального правопорушення, з

урахуванням специфіки військової служби, найбільш характерними формами взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами є процесуальна та організаційна.

Характеризуючи організаційну форму взаємодії, відзначено такі її види, зумовлені специфікою розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою: 1. Спільне планування розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, дозволяє правильно організувати роботу у провадженні та ефективно розрахувати та використовувати наявні сили й засоби. Здебільшого планування здійснюється у період легалізації оперативних матеріалів та початку досудового розслідування. 2. Взаємний обмін інформацією слідчого та оперативного працівника під час розкриття та розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою. 3. Спільне обговорення результатів СРД, НСРД та ОРЗ.

Під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою, саме завдяки високопрофесійному рівню організації та результативній взаємодії забезпечується: найбільш якісна розробка комплексу різних заходів, здатних оптимізувати роботу з розкриття досліджуваного нами кримінального правопорушення; найбільш правильний облік усіх особливостей завдань, що виникають у процесі розкриття кримінального правопорушення; виключення дублювання роботи різних оперативних та цивільних служб; підвищення якості планування, організації керівництва та контролю у процесі розслідування кримінального правопорушення; подолання відомчих бар'єрів; раціональне застосування сил і засобів у разі зміни оперативної обстановки чи зміни форм та методів організації роботи.

Важливе значення для запобігання та розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення має налагодження ДБР взаємного обміну

інформацією та взаємодії, окрім правоохоронних органів, також із Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Державною службою фінансового моніторингу України, Державною аудиторською службою, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації, виявлення, розшуку й управління активами, Фондом державного майна, Державною податковою службою, органами виконавчої влади, прикордонними, митними органами, Департаментом внутрішнього аудиту Міністерства оборони України, військовими представництвами Міністерства оборони України, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерством цифрової трансформації тощо.

б. Специфіку проведення у кримінальних провадженнях про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, мають такі слідчі (розшукові) дії: огляд (місця події, предметів, документів і т. д.); допит свідка; допит у режимі відеоконференції; допит підозрюваного (обвинуваченого); обшук; зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

Зауважено, що під час вивчення кримінальних проваджень щодо зазначеного виду кримінального правопорушення можна окреслити види оглядів, які найчастіше проводяться: огляд території військової частини, що є місцем події, та огляд території місцевості, що не є місцем події; огляд службових кабінетів відповідальних осіб, а також складів і виробничих приміщень частини; огляд військової техніки та озброєння; огляд предметів (мобільних телефонів, комп'ютерів, інших машинних носіїв інформації, записників і т. д.); огляд документів (книг обліку, наказів, виписок із наказів, книг наказів, накладних, рахунків-фактур, відомостей, різних актів, записників, щоденників, чорнових записів, бланків документів тощо).

На нашу думку, доцільно в ст. 237 КПК України внести доповнення, яке регламентує огляд об'єктів, що містять державну таємницю, такого змісту: «Огляд предметів, документів та інших об'єктів, що містять державну таємницю, повинен проводитися за участю осіб, які мають допуск до відомостей, що становлять державну таємницю, отриманих у встановленому законом порядку».

Елементами підготовки до допиту під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення є: встановлення предмета допиту; дослідження відомостей про особистість допитуваного; складання типового плану допиту, який буде проходити; встановлення інших учасників допиту, які мають за законом право брати участь у ньому, та вжиття заходів щодо забезпечення їх участі у допиті; вибір часу, місця проведення та способу виклику на допит; підготовка необхідних матеріалів кримінального провадження та доказів для їх тактичного використання під час допиту; визначення можливих тактичних прийомів, що можуть бути використані залежно від ситуації допиту; визначення тактичної необхідності використання звуко- або відеозаписувальної техніки, а також інших технічних засобів для фіксації запланованого допиту, організація його підготовки.

Для ефективного розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення та для отримання інформації про особу злочинця потрібно виконати такі дії: отримати відомості щодо об'єктів нерухомості, що належать військовослужбовцю та членам його сім'ї, близьким родичам, довіреним особам на праві власності, або знаходяться у нього в оренді чи на іншому праві користування; направити в порядку статті 93 КПК України запит до володільця (держателя) системи – модуль «Електронний суд» з метою встановлення відомостей щодо звернення військовослужбовця до органів судової влади України та винесення пов'язаних з ним судових рішень; витребувати із Головного сервісного центру МВС, його регіональних підрозділів відомості щодо наявності у володінні військовослужбовця транспортних засобів; витребувати у володільця системи «Безпечне місто» інформацію щодо

можливих маршрутів пересування фігуранта, зокрема за допомогою транспортного засобу; отримати відомості про рахунки, що становлять банківську таємницю; отримати відомості з інтегрованої інформаційно-пошукової системи МВС України АРМОР; отримати відомості з інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон АРКАН; отримати відомості з Єдиного державного реєстру декларацій щодо фігуранта та його близьких осіб; отримати відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень щодо фігуранта; отримати відомості з аналітичної онлайн-системи для бізнесової аналітики, конкурентної розвідки та перевірки контрагентів YOU CONTROL; скерувати запит в АРМА.

Під час проведення обшуку, коли не було планів виявити документи, що містять інформацію, яка входить до державної таємниці, слідчий, детектив повинен оголосити всім учасникам, що виявлено документ, який містить державну таємницю, і, не розкриваючи його змісту, оприлюднити реквізити, продемонструвати кількість аркушів, гриф секретності і чим він закінчується (два-три слова). Після цього цей документ необхідно упакувати так, щоб не проглядався його зміст, вилучити, а потім здійснити його огляд за участю належних осіб. Також необхідно взяти підписки про нерозголошення даних досудового розслідування з осіб, які брали участь у такому обшуку.

7. Найчастіше розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення супроводжується призначенням таких експертиз: документів; судово-почеркознавчої; судово-балістичної; військової; економічної; товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння; технологічної; трасологічної; експертизи підроблених грошей, цінних паперів; експертизи реквізитів документів; рельєфних знаків; експертизи цілого за частинами; відбитків печаток і штампів; судово-грунтознавчої; інженерно-технічної; комп'ютерно-технічної; дослідження програмно-керованих пристроїв (планшетів, ПК, нетбуків, смартфонів тощо); судово-економічних (планово-економічні, фінансово-економічні), судово-бухгалтерських

(експертизи бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, у бюджетних організаціях, на підприємствах торгівлі, в будівельних організаціях тощо); експертизи матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів; скла, кераміки; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; сильнодіючих і отруйних речовин), експертизи ДНК, молекулярно-генетичної, судової експертизи волосся, судової імунологічної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харитонов С. О. Історично-порівняльний нарис кримінальної відповідальності за військові злочини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 204–207. URL: http://www.pap.in.ua/3_2017/62.pdf (дата звернення 17.11.2020).
2. Руська правда. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (дата звернення 17.11.2020).
3. Сенько М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за самовільне залишення частини або місця служби. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2000. Вип. 35. С. 377–384.
4. Судебник короля Казимира Ягелловича, даний Литві, 1468, лютий, 29. URL: <http://constitutions.ru/?p=5208> (дата звернення 17.11.2020).
5. Статут Великого княжества Литовского 1529 года ; под ред. К. Яблонскиса. Минск : Акад. наук БССР, 1960. 253 с.
6. Крип'якевич І., Гнатевич Б. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). 4-е вид. Львів : Світ, 1992. 702 с.
7. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: в 3-х т. Львів : Світ, 1990. Т. 1. 319 с.
8. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т. К. : Наук. думка, 1991. Т. 1. 648 с.
9. Устав ратных, пушечных и других дел, касающихся до воинской науки [1607]. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/_\(1607\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/_(1607)) (дата звернення 17.11.2020).
10. Соборне Уложення 1649. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Soborne_ulozhennia_1649;
<https://studfile.net/preview/4168461/page:2/> (дата звернення 17.11.2020).

11. Карпенко М. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : монографія; за заг. ред. В. Матвійчука. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.
12. Тищик Б. Й. Бойко І. Й. Історія держави і права України : акад. курс : підручник. К. : Ін Юре, 2015. 807 с.
13. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0202-4/966-02-0202-4.pdf> (дата звернення 17.11.2020).
14. Нагорний В. В. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року в контексті криміналізації діянь послідовників релігійних течій православного походження. *Форум права*. 2016. № 2. С. 124–129.
15. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 17.11.2020).
16. Гончаренко В., Рогожин А., Святоцький О. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посібник ; за ред. В. Гончаренка. К. : Ін Юре, 1997. Т. 1. 464 с.
17. Історія держави і права України. У 2-х томах : підручник для студентів юридичних спеціальностей ВНЗ ; наук. ред. В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин, В. Д. Гончаренко. К., 2003. 653 с.
18. Військовий карний статут (XXII книга Зб.в.п. 1869 р. вид. IV) : переклад з рос. мови. Видання законодавчого відділу Головної Військової Судової Управи. Кам'янець на Поділлі, 1919. С. 54.
19. Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. URL: <https://doi.org/10.15421/392202>.

20. Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. НЮУ ім. Я. Мудрого. Харків, 2019. 450 с.
21. Гончаренко В. Право України під час її перебування у складі Російської імперії. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 1. Х. : Право, 2008. 728 с.
22. Кримінальне уложення Російської імперії 1903. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 17.11.2020).
23. Любовець О. Жовтневий переворот 1917 року: спроби загальноросійських соціалістичних партій позбавити більшовиків влади. *Етнічна історія народів Європи* : збірник наукових праць. Випуск 58. К., 2019. 142 с.
24. Уголовный кодекс УССР 1922. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 25.11.2020).
25. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К., 1992. 438 с.
26. Кримінальний кодекс УСРР 1922. Юридична енциклопедія : у 6 т. ред. кол. Ю. С. Шемшученко. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К . 792 с.
27. Шершенькова В. А. Становлення та розвиток законодавства за військові злочини в радянській Україні (1919-1991) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Міжнародний гуманітарний у-т. Одеса, 2014. 19 с.
28. Тихий В. П. Ответственность за хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву. Харьков, 1976. 55 с.
29. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : наук.-метод. посібник ; за заг. ред. В. Матвійчука. Х., 2016. 316 с.
30. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : монографія у 2 т. Нац. ун-т «Остроз. акад.». К. : Острог, 2011. Т. 1. 448 с.

31. Русанова Л. Порівняльний аналіз норм, згідно з якими військовослужбовці несуть відповідальність за незаконне заволодіння зброєю, військовим майном і бойовими припасами. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. № 2. Т. 1. С. 84–88.
32. Примірний кримінальний кодекс США 1962. URL: http://uport.inf.ua/primerniyiy-ugolovnyiy-kodeks-ssha-50267.html#google_vignette (дата звернення: 10.12.2020).
33. Uniform Code of Military Justice : Article 10. URL: <http://www.ucmj.us/subchapter-2-apprehension-andrestraint/812-article-10-confinementwith-enemy-prisonersprohibited> (дата звернення: 10.12.2020).
34. Про Збройні Сили : Закон Великої Британії. URL: <https://www.ublications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmdfence/931/931.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
35. Наказателен кодекс, в сила от 01.05.1968 г. (Уголовный кодекс Республики Болгария). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=446> (дата звернення: 10.12.2020).
36. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 02.06.1999 г. URL: <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000013.htm> (дата звернення: 10.12.2020).
37. Кримінальний кодекс Республіки Польща. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-respubliki-polshcha.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
38. Закон Республики Таджикистан О принятии Уголовного кодекса Республики Таджикистан. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/taj197648.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
39. Ємельянов М. В. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії шахрайству. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 171–175.
40. Русанова Л. Відповідальність військовослужбовців за незаконне заволодіння зброєю, військовим майном та бойовими припасами за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 207–221.

41. Кодекс військової юстиції Франції. Code de Justice Militaire, Code Pénal Militaire. URL: http://codes.droit.org/cod/justice_militaire.pdf (дата звернення: 10.12.2020).
42. Codice penale militare di pace. URL: http://www.militari.org/legge/codici_penali_militari.htm (дата звернення: 10.12.2020).
43. Codice penale militare di guerra: entra automaticamente in vigore anche nelle missioni di pace (di Maria Lina VECA). URL: https://iccdb.hrlc.net/documents/implementations/pdf/Italy-Military_criminal_code_during_wartime.pdf (дата звернення: 10.12.2020).
44. Бодаєвський В. П. Кримінально-правова охорона військового майна від корисливих посягань військовослужбовців: іноземний досвід. *Право і суспільство*. 2008. № 4. С. 98–102.
45. Уголовное законодательство Норвегии. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1449835043.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
46. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text> (дата звернення 30.12.2020).
47. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 11.09.2023).
48. Настільна книга військового прокурора : наук.-практ. посіб. ; кол. авт. К. : Національна академія прокуратури України, 2017. 530 с.
49. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 25.12.2020).
50. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 25.12.2020).

51. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2016. 210 с.
52. Кір'яков В. В., Маковецька Н. Є. Криміналістика : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 408 с.
53. Книженко С. О. Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 6. С. 111–115.
54. Тихоненко В. О. Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. Вип. 2. С. 236–239.
55. Костира О. М. До питання дослідження криміналістичної характеристики грабежів та розбоїв учинених раніше засудженими особами,. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Том 2. С. 122–126.
56. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002 г.г.). Киев, 2002. 268 с.
57. Попов В. Ю. Методика розслідування терористичного акту : дис. ... докт. філос. Харків, 2021. 254 с.
58. Коваль М. М. Методика розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 237 с.
59. Бахін В. П. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис ДонДУУ*. Вип. № 1 (4). Донецьк, 2000. С. 39–43.
60. Дем'яновський В. В. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

- Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 8 (44). Vol. 1/2021. С. 148–155.
61. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2 (89). Донецьк, 2017. С. 145–156.
 62. Криміналістика : підручник / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін. ; за заг. ред. В. Ю. Шепітька. К. : Ін Юре, 2001. 576 с.
 63. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. *Юридична Україна*. 2008. № 11. С. 97–102.
 64. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 25.08.2023).
 65. Дикун І. П. Криминологія : навч. посібник. 2-ге вид. перероб. і доп. Мінськ: ДІУСТ БДУ, 2008. 312 с.
 66. ДБР розслідує виявлення необлікованих мікросхем вартістю у понад 65 мільйонів гривень у військовій частині на Житомирщині. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-rozslidue-viyavlennya-neoblikovanih-mikroschem-vartistyu-u-ponad-65-miljoniv-griven-u-vijskovij-chastini-na-zhitomirshhini> (дата звернення 02.12.2023).
 67. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовим майном через шахрайство, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/170> (дата звернення 15.04.2022).
 68. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / Ю. М. Береза, М. М. Єфімов, В. П. Кононець, А. С. Новосад, І. В. Пиріг, С. А. Риб'янець, О. С. Скок, О. І. Соболю, К. О. Чаплинський, А. П. Черненко, С. А. Шалгунова, Т. В. Шевченко, А. Г. Шиян, В. А. Якушкін ; за заг. ред.

- к.ю.н., доцента Шалгунової С. А. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 364 с.
69. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
70. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.
71. Дем'яновський В. В. «Конфліктна ситуація» як основа протидії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 56–59.
72. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16.05.2022).
73. Про судову практику у справах про злочини проти власності. *Постанова Верховного суду України* від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення 16.05.2022).
74. Привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, відмінність від інших майнових злочинів. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua> дата звернення 16.05.2022).
75. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. і допов. К. : Юридична думка, 2012. 1236 с.
76. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 2 (ст. 410). URL: <http://mego.info> /матеріал/стаття-410-викрадення-

- привласнення-вимагання-військовослужбовцем-зброї-бойових-припасів-виб... (дата звернення 16.05.2022).
77. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 23.08.2022).
 78. Сабадаш В. П., Ларкін М. О. Криміналістика : навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2013. 228 с.
 79. Коментар до статті 262. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/259.php> (дата звернення 23.08.2022).
 80. Береза Ю. М., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 155 с.
 81. Стаття 415. Порушення правил водіння або експлуатації машин. URL: <http://meگو.info/матеріал/стаття-415-порушення-правил-водіння-або-експлуатації-машин> (дата звернення 23.08.2022).
 82. Коментар до статті 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/407.php> (дата звернення 23.08.2022).
 83. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11.01.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text> (дата звернення 23.08.2022).

84. Про поводження з радіоактивними відходами : Закон України від 30.06.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2022).
85. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2021).
86. Коментар до статті 410 Кримінального кодексу України. URL: https://gov.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=127408&base=1 (дата звернення 23.08.2022).
87. Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайств (коментар). URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/lku/2171-410.html> (дата звернення 23.08.2022).
88. Тилове забезпечення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тилове_забезпечення (дата звернення 23.08.2022).
89. Дем'яновський В. В. Спосіб вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 14–15 січня 2022 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2022. С. 88–92.
90. Коць Є. Спосіб вчинення як обставина, що підлягає доказуванню під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 301–306. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.50>.

91. Одерій О. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля: проблеми побудови та використання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 51–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2012_12_10 (дата звернення 23.08.2022).
92. Весельський В. К. та ін. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : КНТ, 2009. 160 с.
93. Тіщенко В. В. Підготовка злочину як об'єкт криміналістичного дослідження. *Актуальні проблеми криміналістики : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф.* Харків : Гриф, 2003. С. 93–99.
94. Наголова І. Ю. Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення під час досудового розслідування. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2016. № 1 (13). С. 247–252.
95. Жордания И. Ш. Психологоправовая структура способа совершения преступления. Тбилиси : Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. 233 с.
96. Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35–38.
97. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63360688> (дата звернення 23.08.2022).
98. Повідомлено про підозру чотирьом учасникам злочинної групи, які викрали продукти харчування для ЗСУ на понад 5 млн грн. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-cotiryom-ucasnikam-zlocinnoyi-grupi-yaki-vikrali-produkti-harcuvannya-dlya-zsu-na-ponad-5-mln-grn> (дата звернення 10.12.2023).
99. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі : Закон України від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).

100. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5203595> (дата звернення 23.08.2022).
101. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37514347> (дата звернення 23.08.2022).
102. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38627227> (дата звернення 23.08.2022).
103. Войчишена М. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів. *Теория и практика : национальный юридический журнал*. 2019. № 6. С. 178–181.
104. Бушинська М. Г., Дубровін С. В. Приховування злочинів як спосіб протидії розслідуванню шахрайства. *Закон і право*. 2006. № 1. С. 35.
105. Коць Є. Типові способи приховування злочинів у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками Національної поліції України. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 9. С. 257–261. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.44> (дата звернення 23.08.2022).
106. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків, 2004. 22 с.
107. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учебное пособие. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1985. 93 с.
108. Бузинарський М. Ю. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 224 с.
109. Маковецька Н. Є., Француз-Яковець Т. А., Колодіна А. С., Кір'яков В. В., Бараняк В. М. Криміналістика : навч. підручник. К. : Університет «КРОК», 2021. 512 с.
110. Остапчук М. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 344–356.

111. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : учеб. пособ. МВД Украины, Луган. гос. ун-т внутр. дел. Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. 392 с.
112. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів в органах внутрішніх справ (криміналістичний аспект) : монографія. Харків : ФОП Ніконова, 2011. 199 с.
113. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 664 с.
114. Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09. К., 2021. 260 с.
115. Олішевський О. В. Рівні та суб'єкти організації розслідування злочинів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 660–663.
116. Берназ В. Д. Рівні організації розслідування злочинів в стратегії досудового слідства. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 3. С. 136–140.
117. Шевчук В. М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-3. № 2. С. 125–129.
118. Гейко К. Г. Слідчі ситуації в досудовому розслідуванні злочинів у сфері функціонування державних цільових фондів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право» 2020. № 20. С. 231–213.
119. Колесниченко А. К., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений. Харьков, 1986. 93 с.
120. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 22 с.
121. Калиновська О. І. Криміналістична класифікація слідчих ситуацій, які виникають під час затримання підозрюваного в незаконному обігу

- наркотичних засобів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 336–345.
122. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. 146–150.
123. Синчук В. Типові слідчі ситуації в методиці розслідування вбивств. Вісник «Проблеми криміналістики і судової експертизи». 2014. № 2 (29). 181–185.
124. Антощак А.Р. Етапи розслідування кримінального провадження про привласнення, розтрату майна благодійної організації або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС, 2016. С. 385–387.
125. Сутність слідчої ситуації. URL: <http://meگو.info>. матеріал/11-сутність-слідчої-ситуації?page=2 (дата звернення 19.11.2022).
126. Дем'яновський В. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 245–250. <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.32> (дата звернення 19.11.2022).
127. Справа № 216/4628/19 Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/84519386> (дата звернення 19.11.2022).
128. Справа № 944/2560/20 Яворівського районного суду Львівської області. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96873480> (дата звернення 19.11.2022).
129. Яковіна О. Б. Розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми : дис. ... докт. філос. : 081 Право. К., 2020. 251 с.

130. Куп'янський М. Г. Роль криміналістичних версій у плануванні розслідування серійних сексуально-садистських убивств. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1 С. 315–323.
131. Дирдін М. Є., Жерж Н. А. Слідчі ситуації та типові криміналістичні версії щодо особи злочинця при розслідуванні окремих насильницьких злочинів. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. 2015. № 32. Том 3. С. 117-121.
132. Кудлай П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Київ, 2010. 15 с.
133. Чаплинський К. О. Криміналістика : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2014. 380 с.
134. Спасенко К. О. Типові слідчі ситуації та версії при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. 2019. № 20. С. 62-71.
135. Пясковський В. В. Система типових версій під час розслідування викрадення людей. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 130-142.
136. Планування прокурором тактики судового провадження. URL: https://pidru4niki.com/70250/pravo/planuvannya_prokurorom_taktiki_sudovogo_provazhennya (дата звернення 19.11.2022).
137. Біленчук П. Д., Перкін В. І. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів. К. : Атіка, 1996. 334 с.
138. Стратонов В. М. Версії в практиці пізнавальної діяльності слідчого. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 174–178.

139. Цільмак О. М. Типові помилки слідчого під час процесу побудови та перевірки криміналістичних версій. *Право і суспільство*. 2014. № 5/2. С. 316–322.
140. Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 17.08.2017. № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1192-17#Text> (дата звернення 19.11.2022).
141. Класифікатор системи позначень одиниць вимірювання та обліку ДК 011-96: наказ Держстандарту від 09.01.1997. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008217-97#Text> (дата звернення 19.11.2022).
142. Про затвердження Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 29.06.2005. № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1192-17#Text> (дата звернення 19.11.2022).
143. Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту : наказ Міністерства оборони України від 29.03.2021. № 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0655-21#Text> (дата звернення 19.11.2022).
144. Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання : наказ Міністерства фінансів України від 29.03.2021 року № 818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-16#Text> (дата звернення 19.11.2022).
145. На Львівщині військові торгували краденими запчастинами до бронетехніки. URL: https://tvoemisto.tv/news/na_lvivshchyni_viyskovyi_torguvaly_kradenymu_zapchastynamu_do_bronetehniky_106084.html (дата звернення 19.11.2022).

146. Слідчі наразі не встановили, кому належать знайдені на Сихові запчастини до літаків. URL: <https://wz.lviv.ua/news/495338-slidchi-narazi-ne-vstanovyly-komu-nalezhat-znaideni-na-sykhovi-zapchastyny-do-litakiv> (дата звернення 10.08.2023).
147. СБУ блокувала розкрадання комплектуючих для військової бронетехніки. URL: https://galinfo.com.ua/news/sbu_blokuvala_rozkradannya_komplektuyuchyh_dlya_viyskovoii_bronetehniki_377883.html (дата звернення 19.11.2022).
148. Про затвердження Порядку кодифікації предметів постачання : наказ Міністерства оборони України від 18.12.2017. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-18#Text/> (дата звернення 19.11.2022).
149. Дем'яновський В. В. Алгоритми дій слідчого і типові версії в залежності від специфіки слідчих ситуацій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сьомі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 52–56
150. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
151. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь : ВТФ Перун, 2002. 1440 с.
152. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування : навч. посібник / Р. І. Благута, А. І. Кунтій, А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 204 с.
153. Хараберюш О. І. Особливості взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо протидії організованим злочинним угрупованням у сфері нелегальної міграції. *Право і безпека*. 2006. Т. 5. № 5. С. 96–98.

154. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів. *Взаємодія оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії злочинам* : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 12 груд. 2012 р.). Київ : ФОП Кандиба, 2012. С. 49–53.
155. Василичук В. І. Проблеми взаємодії підрозділів ДСБЕЗ зі слідчими при профілактиці і викритті злочинів у сфері економіки. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 215–223.
156. Бойко О. П., Кобзар О. Ф., Рогальська В. В., Черняк Н. П. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2017. 84 с.
157. Ортинський В. Взаємодія підрозділів правоохоронних органів України у протидії контрабанді наркотичних засобів: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 884. С. 5–10.
158. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). Київ : Атіка, 2009. 1128 с.
159. Мазур Л. А., Морозова Я. О. Напрямки взаємодії підрозділів карного розшуку з різними суб'єктами протидії злочинам. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 181–185.
160. Безус Ю. О. Поняття та сутність взаємодії в діяльності поліції (міліції) країн СНД. *Науковий вісник публічного та приватного права* : збірник наукових праць. 2016. № 6. Том 1. С. 150–154.
161. Подопрелов А. М. Создание и деятельность следственно-оперативных групп : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Киев, 1991. 21 с.

162. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 19.11.2022).
163. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення 19.11.2022).
164. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань 2020. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-sajt.pdf> (дата звернення 19.11.2022).
165. Конвертаційний центр на 500 млн. грн: ДБР повідомило деталі обшуків у ДФС Львівщини. *Новини Zik.ua*. URL: https://zik.ua/news/2019/05/06/konvertatsiynyy_tsentr_na_500 mln_grn_dbr_povidomylo_detali_obshukiv_u_dfs_1565795 (дата звернення 19.11.2022).
166. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами на початковому етапі досудового розслідування за фактом виявлення трупа : методичні рекомендації / А. Я. Хитра, Ю. В. Гуцуляк, В. І. Оперук, І. С. Кіпращ, О. В. Сорокач. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2012. 72 с.
167. Ноздрін Д. О. До питання організації взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у протидії злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 30 листопада 2012 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2012. С. 429–431.
168. Спринцев П. Взаємодія правоохоронних органів з іншими органами у запобіганні організованій злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 59. С. 55–60. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.59.11>.
169. Арістанбеков М. А. Особливості взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами. *Актуальні проблеми сучасності*. 2016. № 3(13). С. 6–10.

170. Албул С. В. До питання актуалізації напрямів наукових досліджень оперативно-розшукової протидії наркозлочинності в Україні. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії наркозлочинності* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 квітня 2018 р., м. Одеса). Одеса : ОДУВС, 2018. С. 5-8.
171. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення 19.11.2022).
172. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів : наказ АРМА, Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text> (дата звернення 19.11.2022).
173. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави : наказ АРМА, Державного бюро розслідувань від 27.07.2021 № 420/570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1497-21#Text> (дата звернення 19.11.2022).
174. Співробітництво з глобальними та регіональними мережами з повернення активів. URL: <https://arma.gov.ua/projects> (дата звернення 19.11.2022).
175. Спеціалісти АРМА опанували функціонал платформи Європолу SIENA. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/spetsialisti-arma-opanuvati-funktsional-platformi-evropolu-siena> (дата звернення 19.11.2022).
176. АРМА налагоджено співробітництво з 31 країною у рамках транскордонного обміну інформацією. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-nalagodjeno-spivrobitnitstvo-z-31->

- krainoyu-u-ramkah-transkordonnogo-obminu-informatsieyu (дата звернення 19.11.2022).
177. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на друге півріччя 2021 року від 22.02.2022 року. URL: [https://tax.gov.ua > data > files](https://tax.gov.ua/data/files) (дата звернення 19.11.2022).
178. Про затвердження Порядку надання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – з платників податків про доходи фізичних осіб на запити Державного бюро розслідувань : наказ Міністерства фінансів України та Державного бюро розслідування 22.10.2021 № 557/555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-21#Text> (дата звернення 19.11.2022).
179. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Державного бюро розслідувань, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України та Державного бюро розслідування 05.11.2021 № 593/809. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-21#Text> (дата звернення 19.11.2022).
180. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017–2022 рр. URL: [https://dbr.gov. ua/sites/default/files/2018-04/program17-20_web.pdf](https://dbr.gov.ua/sites/default/files/2018-04/program17-20_web.pdf) (дата звернення 19.11.2022).
181. Салманов О. В. Слідчі (розшукові) дії як складова досудового розслідування. *Наше право*. № 4. 2020. С. 105-110.
182. Кримінальний процес : підруч. / Бойко О. П., Гаркуша А. Г., Захарко А. В., Литвинов В. В., Рогальська В. В., Сербін М. М., Солдатенко О. А., Федченко В. М., Черняк Н. П. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

183. Романенко Р. Р. Тактика проведення огляду місця події при розслідуванні розкрадань лісодеревини. *Наше право*. № 4. 2019. С. 218–223.
184. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благути, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
185. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. К. : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
186. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення 05.01.2023).
187. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення 05.01.2023).
188. Татарин Н. М. Тактика огляду місця події під час самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 305-310.
189. Лях В. М. Щодо питань організації належного техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події органами досудового розслідування. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару* (Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 194 с.
190. Тактика огляду місця події. URL: <http://buklib.net> (дата звернення 05.01.2023).
191. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Х., 2007. 21 с.
192. Довгань А. І. Методика розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом : дис.... канд. юрид. наук. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2019. 212 с.

193. Чупахін Р. В. Тактика допиту обвинувачуваного під час розслідування злочинів, що з залученням неповнолітнього до скоєння злочину. *Адвокатська практика*. 2008. № 2. С. 13-15.
194. Криміналістика : підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Атіка, 2001. 544 с.
195. Засади безпосередності дослідження доказів судом апеляційної інстанції з урахуванням практики Верховного Суду. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zasady-bezposerednosti-doslidzhennya-dokaziv-sudom-apelyatsijnoyi-instantsiyi-z-urahuvannyam-praktyky-verhovnogo-sudu> (дата звернення 05.01.2023).
196. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення 05.01.2023).
197. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення 05.01.2023).
198. Досудове розслідування воєнних злочинів. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a> (дата звернення 05.01.2023).
199. Журавель В. А. Слідчі (розшукові) дії як засоби формування доказів за чинним кримінальним процесуальним законодавством. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 22–30.
200. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя : Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2008. 237 с.

201. Когутич І. І. Криміналістика: особливості методики розслідування окремих видів злочинів : текст лекцій. Львів : Тріада плюс, 2006. 456 с.
202. Пелецкий В. Тактика допроса при расследовании самовольного оставления воинской части или места службы. *LEGEA SI VIATA*. 2014. Вип. 11/2. С. 113–117.
203. Пилипенко О. М. Типові тактичні операції при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 335-339.
204. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
205. Поліграф в кримінальному провадженні: наскільки доцільно? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/poligraf-v-kriminalnomu-provadhenni-naskilki-docilno.htm> (дата звернення 19.02.2023).
206. Делікатний С. К., Половнікова Ж. Ю. Використання поліграфа в діяльності ОВС : навч.-метод. посібник. К. : РВВ МВС України, 2001. с. 109.
207. Назаров О. А. Проблемні питання використання поліграфа в діяльності органів внутрішніх справ України щодо протидії злочинам. *Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа : збірка статей / за заг. ред. В. О. Шаповалова. Серія : Бібліотека Колегії поліграфологів України. К. : Освіта України, 2015. 220 с. С 38-46.*
208. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 19.02.2023).
209. ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. URL. [https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67992:](https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67992)

210. Чи можуть показання поліграфа бути доказом у суді? URL: https://biz.ligazakon.net/news/184472_chi-mozhut-pokazannya-polgrafa-but-i-dokazom-u-sud (дата звернення 19.02.2023).
211. Симоненко Н. О. Використання поліграфа під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 265–272.
212. Дмитренко Н. А. Використання поліграфа як одного із засобів запобігання злочинності у Збройних Силах України. *Науковий вісник УжНУ*. 2018. Серія: Право. Випуск 53. Том 2. С. 62–65.
213. Мудрецька Г. В. Методика розслідування викрадень бюджетних коштів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Ірпінь : Національний університет Державної податкової служби України, 2011. 21 с.
214. Пам'ятка щодо особливостей застосування кримінальних процесуальних норм під час досудового розслідування в умовах воєнного стану / автор. кол. : О. Ф. Удовиченко, А. Л. Медведенко, В. І. Воронін, С. Ю. Костін, О. М. Діденко, К. В. Константинов, А. В. Савченко, О. В. Сапін, А. Б. Марченко. Київ : Державне бюро розслідувань, 2022. 64 с.
215. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021 № 573/2028/19. URL: https://zakon.cc/court/document/read/96208231_11a3ba82 (дата звернення 05.05.2023).
216. Постанова Верховного Суду від 24.03.2020 № 755/5825/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88522701&red=100003b1acf99536a60a52d29ae3b01a379c35&d=5> (дата звернення 05.05.2023).
217. Обшук в умовах форс-мажору: процесуальні питання проведення невідкладних обшуків. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/obshuk-v-umovah-forsmazhoru-procesualni-pitannya-provedennya-nevidkladnih-obshukiv.html>
218. Білоус І. М. Особливості проведення обшуку у невідкладних випадках. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 456–458. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/113.pdf (дата звернення 05.05.2023).

219. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 24.09.2020 р. № 306/2629/17. URL: https://zakon.cc/court/document/read/91855177_edfee0b2 (дата звернення 05.05.2023).
220. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях : метод. реком. / М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін. ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.
221. Гусарєв С. Д. Юридична деонтологія : наук.-метод. посіб. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 376 с.
222. Давиденко В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань військового майна військовими службовими особами. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2010. № 2 (18). С. 65–68.
223. Юсупов В. В. Сучасні напрями використання експертизи військового майна під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream> (дата звернення 05.05.2023).
224. Азаров Д. С., Грищук В. К., Савченко А. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1063 с.
225. Актуальні питання призначення та проведення експертиз : наук.-практ. посіб. ; уклад. А. В. Столітній, О. В. Сапін, Я. А. Соколова та ін. ; за заг. ред. І. І. Присяжнюка. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. 300 с.
226. Інформаційний лист. Особливості призначення судово-балістичної експертизи. Упаковка та надання на судово-балістичну експертизу. URL: <https://ndeks.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення 05.05.2023).

227. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. ; за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
228. Вибухо-технічна експертиза. URL: <https://www.ndekc.zhitomir.ua/vibukhovo-tekhnichna-ekspertiza> (дата звернення 05.05.2023).
229. Експертне дослідження лакофарбових матеріалів. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/ekspertne-doslidzhennya-lakofarbovix-materialiv/> (дата звернення 05.05.2023).
230. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
231. Експертиза матеріалів, речовин та виробів, Експертиза волокон і волокнистих матеріалів. URL: <http://kniise.com.ua/ru/dijalnist/ekspertna/74/> (дата звернення 05.05.2023).
232. Експертиза матеріалів, речовин та виробів/ дослідження нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів. URL: <https://www.hniise.gov.ua/13954-ekspertiza-materalv-rechovin-ta-virobv.html> (дата звернення 04.08.2022).
233. Експертиза матеріалів, речовин та виробів. Експертиза полімерів, пластмас та скла. URL: <http://kniise.com.ua/ru/dijalnist/ekspertna/74/> (дата звернення 05.05.2023).
234. Експертиза металів і сплавів. URL: https://pidru4niki.com/74928/pravo/ekspertiza_metaliv_splavi (дата звернення 05.05.2023).
235. КЕМРВ, як судово-процесуальна дія. URL: <https://ekspertizy.org/blog/kriminalisticheskaya-ekspertiza-materialov-veshchestv-i-izdeliy/> (дата звернення 05.05.2023).
236. Експертиза відновлення знищених маркувальних позначень. URL: <http://um.co.ua/6/6-10/6-108566.html> (дата звернення 05.05.2023).
237. Інформаційний лист види судових експертиз, які проводяться у лабораторії біологічних досліджень та питання які вони вирішують. URL:

- https://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%86%D0%BD%D1%84.%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%94%D0%9D%D0%9A-2017.pdf (дата звернення 17.10.2023).
238. Особливості проведення днк-досліджень у судово-медичній практиці. URL: <https://nmu.ua/wp-content/uploads/2017/11/DNK-ekspertyzy.pdf> (дата звернення 17.10.2023).
239. Комаха В. О. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК. *Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності* : зб. наук. статей / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна ; Бібліотека журналу «Юридичний вісник». Одеса : ФЕНИКС, 2003. С. 142–150.
240. Мудрецька Г. В., Цикова О. В. Проблеми використання даних ДНК-аналізу під час розслідування злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 26. С. 246–249.
241. Петричук С. В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичних експертиз. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочині* : матеріали круглого столу (м. Київ, 25 лютого 2015р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 45-48.
242. Марковіна А. О. Типові недоліки, що мають місце при вилученні біологічних слідів та призначенні експертиз, а також можливі шляхи їх усунення. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочині* : матеріали круглого столу (м. Київ, 25 лютого 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 42-45.
243. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості : навч. посіб. / М-во внутр. справ України ; Харків. нац. ун-т внутр. Справ ; Харків. н.-д. експерт.-криміналіст. центр / Р. Л. Степанюк, С. І. Перлін, В. В. Кікінчук та ін. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Харків, 2022. 120 с.

244. Судово-ботанічна експертиза. URL: https://pidru4niki.com/74951/pravo/sudovo-botanichna_ekspertiza (дата звернення 17.10.2023).
245. Особливості проведення ґрунтознавчої експертизи. URL: <https://kndise.gov.ua/osoblyvosti-provedennya-gruntoznavchoyi-ekspertyzy/>. (дата звернення 17.10.2023).
246. Біленчук П. Д. Судові експертизи в цивільному, арбітражному і кримінальному процесі : довідник / Біленчук П. Д., Курко М. Н., Стахівський С. М. К. : В & В, 1998. 52 с.
247. Криміналістика. Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений : учеб. для студентов юридических вузов ; под ред. проф. В. Ю. Шепитько. Х. : ООО «Одиссей», 2001. 528 с.
248. Класифікація судово-економічних і судово-бухгалтерських експертиз. URL: https://stud.com.ua/102841/pravo/klasifikatsiya_sudovo_ekonomichnih_sudovo_buhgalterskih_ekspertiz (дата звернення 04.08.2022).
249. Товарознавча експертиза. URL: <https://sebu.com.ua/ekspertyz/tovarovnavcha-ekspertyza/> (дата звернення 17.10.2023).
250. Експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. URL: <https://zuekc.com.ua/sudovi-ekspertyzy-ta-doslidzhennia/ekonomichna/bukhhaltersko-ho-podatkovoho-obliku-i-zvitnosti> (дата звернення 17.10.2023).
251. Дослідження документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. URL: <https://intellect.org.ua/activity/expert-activity/economic/11-1-doslidzhennya-dokumentiv-buhgalterskogo-podatkovogo-obliku-i-zvitnosti/> (дата звернення 04.08.2022).
252. Дослідження документів про економічну діяльність підприємств й організацій. URL: <https://ndlse.com.ua/ekonomichna-ekspertyza/doslidzhennia-dokumentiv-pro-ekonomichnu-diialnist-pidpriemstv-i-orhanizatsii.html> (дата звернення 17.10.2023).

253. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення 04.08.2022).
254. Економічна експертиза. URL: <https://yureks.com.ua/ekspertyzy/ekonomichna-ekspertyza.html> (дата звернення 17.10.2023).
255. Клименко Н. І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів: метод. посіб. ; за заг. ред. І. П. Красюка. К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 74 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати опитування 80 слідчих
Державного бюро розслідувань

Таблиця А 1

Стаж роботи у слідчому підрозділі

№	Варіант відповіді	Кількість	%
1.1	до 1-го року	25	31,2
1.2	від 1-го до 2-х років	11	13,7
1.3	від 3-ти до 4-х років	25	31,2
1.4	більше 4-х років	19	23,7

Таблиця А 2

Ваша освіта:

№	Варіант відповіді	Кількість	%
2.1	спеціальна вища юридична (закінчили вищий навчальний заклад МВС)	50	62,5
2.2	вища юридична	30	37,5
2.3	вища неюридична	-	-
2.4	незакінчена вища	-	-

Таблиця А 3

Чи достатньо у Вашому підрозділі літератури (методичної, наукової) з питань методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
3.1	достатньо	63	78,7
3.2	недостатньо	12	15
3.3	взагалі немає	5	6,2

Таблиця А 4

Чи є потреба у негайній розробці сучасного криміналістичного забезпечення розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
4.1	так	70	87,5
4.2	ні	10	12,5

Таблиця А 5

Які причини вказують на неякісні кримінальні провадження?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
---	-------------------	-----------	---

5.1	низька фахова підготовка слідчих та оперативних працівників	9	11,2
5.2	невчасне і недетальне проведення слідчих (розшукових) дій	29	36,2
5.3	неналежна взаємодія правоохоронних та інших органів	42	52,5

Таблиця А 6

На Вашу думку, традиційним джерелом інформації про вчинення кримінального правопорушення цього виду є:

№	Варіант відповіді	Кількість	%
6.1	результати проведення оперативно-розшукових заходів (робота оперативних підрозділів)	37	46,2
6.2	громадяни	9	11,2
6.3	посадові особи (інспектори) відповідних державних установ (планові та позапланові перевірки, ревізії, прокурорські перевірки)	25	31,2
6.4	представники органів місцевого самоврядування	8	10

Таблиця А 7

На Вашу думку, сліди вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою, найчастіше містяться:

№	Варіант відповіді	Кількість	%
7.1	на місці вчинення кримінального правопорушення	55	68,7
7.2	у ідеальних джерелах	11	13,7
7.3	у документах	14	17,5

Таблиця А 8

Враховуючи Ваш практичний досвід, визначте, які з перелічених елементів можна віднести до криміналістичної характеристики привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою:

№	Варіант відповіді	Кількість	%
8.1	загальні умови чи обстановка здійснення кримінального правопорушення	80	100
8.2	особливості особистості злочинця	80	100
8.3	способи підготовки, вчинення та приховування	80	100
8.4	предмет злочинного посягання	80	100
8.5	типові сліди кримінального правопорушення	80	100
8.6	обставини, які сприяли скоєнню кримінального правопорушення	80	100

Таблиця А 9

Визначте, які з перелічених слідчих ситуацій можуть бути на момент початку досудового розслідування у кримінальному провадженні про привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою:

№	Варіант відповіді	Кількість	%
9.1	привласнення, розкрадання військового майна або коштів, скоєне шляхом зловживання службовим становищем, виявлено оперативним шляхом і відомо дані про винну особу	80	100
9.2	кримінальне провадження за фактом привласнення, розкрадання військового майна або грошових коштів відкрито за матеріалами планових та позапланових перевірок, ревізій, прокурорських перевірок та особа, яка вчинила привласнення, розкрадання, не відома	80	100
9.3	виявлено військове майно, яке перебуває у неналежного власника, не встановлені обставини події	80	100
9.4	є заява (громадянської особи, військовослужбовця) про вчинення привласнення, заволодіння військовим майном військовою службовою особою, зловживаючи службовим становищем	80	100
9.5	виявлено військове майно під час документування інших кримінальних або адміністративних правопорушень	80	100

Таблиця А 10

Які, на Вашу думку, чинники найбільше впливають на слідчу ситуацію під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
10.1	джерела початкової інформації про кримінальне правопорушення	25	31,2
10.2	повнота початкової інформації про кримінальне правопорушення	38	47,4
10.3	ставлення до вчиненого кримінального правопорушення підозрюваної особи	9	11,4
10.4	наявність протидії розслідуванню	8	10

Таблиця А 11

Доручення із якими завданнями направлялися Вами оперативним підрозділам (оперативним працівникам – доводилось виконувати) під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
11.1	для встановлення місцезнаходження особи	37	46,2
11.2	для встановлення можливих свідків події	31	38,7
11.3	для проведення слідчих (розшукових) дій	12	15

Таблиця А 12

Чи проводиться письмове планування під час розслідування досліджуваного нами кримінального правопорушення

№	Варіант відповіді	Кількість	%
12.1	так	70	87,5
12.2	обвинувачуваний за наявних доказів усвідомлює провину та визнає її у повному обсязі	10	12,5

Таблиця А 13

З якими способами протидії ви зустрічаєтесь під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
13.1	використання винними недосконалості законодавства та підзаконних нормативних актів (наказів, директив, вказівок Міністерства оборони України та командування військових округів, об'єднань), що дозволяє їм через професійну освіту трактувати їх зміст у своїх інтересах, створюючи масовий прецедент	26	32,5
13.2	вплив на учасників процесу, як правило, підлеглих, використовуючи своє службове становище та професійні навички під час проведення слідчих (розшукових) дій та у вільний від розслідування час	18	22,5
13.3	фальсифікація та маскування злочинних дій під виглядом виконання планових і таких, що надійшли від вищого керівництва, завдань	20	25
13.4	враховуючи обмежене коло спеціалістів певної категорії та постійну ротацію їх у межах округу, об'єднання та з'єднання, використання службових та дружніх зв'язків з метою спотворення істини у кримінальному провадженні та введення правоохоронних органів в оману	16	20

Таблиця А 14

Які з наведених слідчих (розшукових) дій мають визначальне значення під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
14.1	огляд місця події	80	100
14.2	допит свідків	80	100
14.3	допит підозрюваного	80	100
14.4	допит у режимі відеоконференції	61	76,2
14.5	одночасний допит	25	31,2
14.6	обшук	75	93,7
14.7	зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису	45	56,2

Таблиця А 15

Чи необхідна взаємодія слідчих, детективів та оперативних підрозділів під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
15.1	так	80	100
15.2	ні	-	-

Таблиця А 16

Хто, як правило, виступає ініціатором взаємодії на початковому етапі розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
16.1	слідчий, детектив	44	55
16.2	оперативний підрозділ	31	38,7
16.3	органи державної влади чи місцевого самоврядування	5	6,2

Таблиця А 17

Які види судових експертиз найбільш поширені під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
17.1	економічна	49	61,2

17.2	документів	51	63,7
17.3	слідів транспортних засобів	72	90
17.4	грунтознавча	15	18,7
17.5	дактилоскопічна	78	97,5
17.6	встановлення цілого за частинами	43	53,7
17.7	трасологічна	48	60
17.8	слідів взуття	69	86,2
17.9	слідів знарядь та інструментів	56	70
17.10	товарознавча	24	30
17.11	військового майна, техніки та озброєння	76	95
17.12	судово-балістична	35	43,7
17.13	відбитків печаток і штампів	58	72,5
17.14	військова	80	100
17.15	експертиза рельєфних знаків	25	31,2
17.16	дослідження програмно-керованих пристроїв (планшетів, ПК, нетбуків, смартфонів тощо)	69	86,2
17.17	інші	5	6,2

Таблиця А 18

Яке місце, на Вашу думку, посідають дані, отримані оперативним шляхом, під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
18.1	допомагають слідчому прийняти рішення щодо виду та черговості проведення слідчих (розшукових) дій	18	22,5
18.2	допомагають слідчому прийняти правильне (необхідне) процесуальне рішення	10	12,5
18.3	допомагають слідчому прийняти рішення щодо залучення відповідного спеціаліста	10	12,5
18.4	допомагають слідчому визначитися з подальшим напрямом розслідування та скеруванням відповідних доручень, запитів тощо	42	52,5

Таблиця А 19

Чи потрібна, на Вашу думку, окрема спеціальна методика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
19.1	так, оскільки розслідування цієї категорії кримінальних проваджень відзначається суттєвою специфікою	69	86,2

19.2	ні, я вважаю, що в мене достатньо знань для розслідування кримінальних проваджень цієї категорії	8	10
19.3	важко відповісти	3	3,7

Таблиця А 20

В якій формі, на Вашу думку, мають бути розроблені методичні рекомендації?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
20.1	практичні посібники або довідники	15	18,7
20.2	методичні листи	35	43,7
20.3	огляди слідчої та судової практики	22	27,5
20.4	підручники та навчальні посібники	5	6,2
20.5	збірники процесуальних документів	3	3,7

Таблиця А 21

Якою мірою, на Вашу думку, дані офіційної статистики відображають реальну картину злочинності в сфері привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
21.1	майже на 100%	32	40
21.2	не більше ніж на 50%	25	31,2
21.3	не більше ніж на 10%	8	10
21.4	важко відповісти	15	18,7

Таблиця А 22

Які причини неефективної діяльності правоохоронних органів Ви вважаєте за доцільне виділити?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
22.1	формальний підхід до виконання службових обов'язків	58	72,5
22.2	низький професійний рівень співробітників	22	27,5

Таблиця А 23

Які труднощі переважають у розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
23.1	на стадії реєстрації кримінального провадження	26	32,5
23.2	при визначенні та опрацюванні джерел доказової інформації	25	31,2
23.3	у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій	22	27,5

23.4	у виявленні причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення	7	8,7
------	---	---	-----

Таблиця А 24

Що, на Вашу думку, може сприяти підвищенню професійної майстерності в розслідуванні привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
24.1	покращення рівня спеціальної підготовки на базі вищих навчальних закладів	9	11,2
24.2	перепідготовка за різними формами підвищення кваліфікації	6	7,5
24.3	систематичне проведення на базі підрозділу нарад з аналізом недоліків та спільним розглядом окремих проблемних ситуацій, зокрема за участю працівників інших відомств	24	30
24.4	видання спеціальної літератури (посібників, методичних рекомендацій) з окремих питань розслідування кримінальних правопорушень означеної групи	41	51,2

Таблиця А 25

Чи можлива сьогодні, на Вашу думку, ефективна діяльність щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із привласненням, заволодінням військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою?

№	Варіант відповіді	Кількість	%
25.1	можлива	14	17,5
25.2	не можлива	35	43,7
25.3	важко відповісти	31	38,7

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Львівського державного університету

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Ольга БАЛИНСЬКА

2023

04.09.2023

Львів

№ 46

Про впровадження результатів дисертації Дем'яновського Валерія Валерійовича «Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи кандидата юридичних наук, доцента Руслана СТРОЦЬКОГО;
- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук Людмили ПАВЛИК;
- декана факультету № 1 ПФПНП кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Руслана ШЕХАВЦОВА;
- завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ПФПНП кандидата юридичних наук, доцента підполковника поліції Андрія ХИТРИ;
- директора загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до наказу по університету від 16 серпня 2023 року № 270 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» аспіранта Львівського державного університету внутрішніх справ Дем'яновського Валерія Валерійовича за темою «Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою».

Проаналізовано основні результати дослідження Дем'яновського В. В. зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Дем'яновський В. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 245–250. <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.32>.
2. Дем'яновський В. В. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Knowledge, Education & Law, Management*. 2021. № 8 (44) vol. 1/2021. С. 148–155.
3. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовим майном шляхом шахрайства, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/170>.
4. Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. <https://doi.org/10.15421/392202>.
5. Дем'яновський В. В. «Конфліктна ситуація» як основа протидії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.)*. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 56 – 59.
6. Дем'яновський В. В. Алгоритми дій слідчого і типові версії в залежності від специфіки слідчих ситуацій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сьомі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.)*. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 52–56.
7. Дем'яновський В. В. Спосіб вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 14–15 січня 2022 р.)*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2022. С. 88–92.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Дем'яновського В. В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістична

«Криміналістичні засоби та методи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Досудове розслідування», а також рекомендувати їх вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» та «магістр».

Члени комісії:

 Руслан СТРОЦЬКИЙ
 Людмила ПАВЛИК
 Руслан ШЕХАВЦОВ
 Андрій ХИТРА
 Ірина КРАВЕЦЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора

Територіального управління

Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Хмельницькому

полковник

Державного бюро розслідувань

Олександр ТОМУСЯК

30.11.2023

АКТ

м. Хмельницький

Про впровадження результатів дисертації Дем'яновського Валерія Валерійовича «Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою»

Комісія у складі:

- старшого слідчого-криміналіста першого слідчого відділу (з дислокацією у м. Хмельницькому) Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому підполковника Державного бюро розслідувань Мельника Руслана Володимировича;
- старшого слідчого першого слідчого відділу (з дислокацією у м. Хмельницькому) Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому підполковника Державного бюро розслідувань Лисюка Олександра Івановича,
розглянула й узагальнила наукові праці аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ Дем'яновського Валерія Валерійовича на тему: «Основи методики розслідування провокації підкупу».

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дем'яновський В. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 245–250. <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.32>.

2. Дем'яновський В. В. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим

становищем, вчинене військовою службовою особою. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 8 (44) vol. 1/2021. С. 148–155.

3. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовою майном шляхом шахрайства, вчиненого військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/170>.

4. Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовою майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. <https://doi.org/10.15421/392202>.

5. Дем'яновський В. В. «Конфліктна ситуація» як основа протидії під час розслідування привласнення, заволодіння військовою майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 56 – 59.

6. Дем'яновський В. В. Алгоритми дій слідчого і типові версії в залежності від специфіки слідчих ситуацій під час розслідування привласнення, заволодіння військовою майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сьомі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 52–56.

7. Дем'яновський В. В. Спосіб вчинення привласнення, заволодіння військовою майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро 14–15 січня 2022 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2022. С. 88–92.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Дем'яновського В.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації та можуть використовуватись у практичній діяльності Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Львові, а також під час проведення занять зі службової підготовки.

Члени комісії:

Руслан МЕЛЬНИК

Олександр ЛИСЮК

**Список публікацій здобувача за дисертацією
та відомості про апробацію результатів дисертації**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дем'яновський В. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 245–250. <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.32>.

2. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовим майном через шахрайство, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/170>.

3. Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. <https://doi.org/10.15421/392202>.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

4. Дем'яновський В. В. Криміналістична характеристика розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 8 (44). Vol. 1/2021. С. 148–155.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дем'яновський В. В. «Конфліктна ситуація» як основа протидії під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 грудня 2021 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 56–59.

6. Дем'яновський В. В. Алгоритми дій слідчого і типові версії в залежності від специфіки слідчих ситуацій під час розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сьомі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 52–56.

7. Дем'яновський В. В. Спосіб вчинення привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 14–15 січня 2022 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2022. С. 88–92.